P. OVIDII NASONIS EPISTOLÆ HEROIDES,

AB

HERCVLE CIOFANO SVLMONENSI OPE VETERVM librorum emendatæ, & obseruationibus illuſtratæ.

ANTVERPIÆ,
Ex officina Chriſtophori Plantini.
M. D. LXXXII.

ILLVSTRISS. ATQVE EXC^MO D. SCIPIONI GONZAGÆ MARCHIONI ET S. R. I. PRINCIPI,

Hercules Ciofanus Sulmonenſis S.

QVANTVM doctrinæ & elegantiæ in his epiſtolis adhibuerit OVIDIVS, non inuitus,ſi mihi per occupationes liceret,oſtenderem, & ni doctiſſimis quibuſque perſpectum atq. exploratum eſſet. Quid de artis poëticę præceptis dicam, quæ in his inſunt vnà cum variis affectibus,quibus qui amant, excruciantur, optimè & prudentiſſimè expreſſis? In quibus hæc omnia ita efficta & expreſſa leguntur, vix vt apud nos liber ſit, qui cum his meritò conferatur:quamuis non bonum planè fatum ſortitæ eſſe videantur. Cùm enim pueris (licet à fabulis cum priſcis illis auctoribus incipiendum eſſe ſentiam) Latinis litteris operam daturis in ipſo limine exponi ſolitæ ſint, leue quiddam ac nugatorium eſſe vulgo exiſtimantur. In errore huic ſimillimo ij etiam verſantur, qui Æſopi fabulas,opus ſanè elegantiſſimum, nullius,aut parui admodum momenti eſſe putent, quòd item pueris, qui Græcis litteris tradendi ſunt, explanantur. Quas tamen à Platone, & Ariſtotele, duobus & loquendi, & ſentiendi magiſtris præclariſſimis, qui earum teſtimoniis frequentiſſimè vtuntur, plurimi factas eſſe certum atque exploratum eſt. Has autem epiſtolas,quibus ab hoc noſtro ciue nullum elaboratius, & limatius fortaſſe opus editum fuiſſe iudico,à me veterum

librorum ope emendatas, & obſeruationibus illu-ſtratas tibi inſcriptas eſſe volui, qui, de meliori nota ſcriptis litteris ad virum immortalitate digniſſimum, cui tu SCIPIO agnatione coniunctiſſimus es, virtute ſimillimus, VESPASIANVM GONZAGAM effeciſti, vt ad eruditiſſimas ac prudentiſſimas illius aures nomen peruenerit meum. Qua ex re nihil gratius, nihilque iucundius ipſe vmquam ſenſi. Interim quæſo te, atque obteſtor, veam, quæ tua propria, quæque omnibus omnium ætatum, atque ordinum in Vrbe viris ſummæ admirationi, ſummæque lætitiæ eſt, humanitatem mihi perpetuò conſerues, atque harum obſeruationum non magis dedicationem, quàm gratiarum actionem, accipias, tuaque ſumma auctoritate ac fauore protegas. Vale, Venetiis, VII. Kal. Octob. M. D. LXXX.

HER-

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS HEROIDES EPISTOLAS OBSERVATIONES.

IN I. EPISTOLAM AD VLIXEM.

HANC *tua Penelope lento tibi mittit Vlixe*] Omnes libri scripti, quibus & in hoc tertio volumine, & in duobus aliis emendandis vsus sum, perspicuè habent *Vlixe*, per i nostrum, & x, quemadmodum è Romana consuetudine scribi debere ait Plutarchus. Duxit autem Vlixes Penelopen vxorem Tyndarei auxilio, quòd ei consilium dederat, quo modo Græcorum omnium principum, qui Helenam filiam suam in vxorem peterent, gratiam & amicitiam esset retenturus. Auctor Apollodorus lib. III. Bibliothecæ.

NIL *mihi rescribas, attamen ipse veni*] Hunc versum citat Marius Victorius de syllabis.

TROIA *iacet*] *iacet* huius verbi antitheton *manet. Troia maneret Præceptis Pr. si f. vsa senis.*

NON *ego deserto iacuissem frigida lecto*] Mirè exprimit mulieris, quæ legitimè amat virum suum, ingenium; quod dicendum fuit ne quis Penelopen impudicam à poëta effictā putet.

FALLERE *noctem*] Eodem modo in epist. ad Leandrum dicet *decipere noctem.*

Sic vbi decepta pars est mihi maxima noctis
Acta, subit furtim lumina fessa sopor.

SIVE *quis Antilochum*] Rectè excusat Penelopen Parrhasius, recteque ita legendum contendit contra Politiani opinionem. Fuit autem re vera Antilochus Nestoris filius à Memnone occisus. Auctor Q. Smyrneus lib. II. περικλειτομένων Homeri. De hoc autem Antilocho sic Triphiodorus de Ilij excidio:

Ἀντιλόχῳ δ' ἐπὶ παιδὶ γέρων ὀδύρετο Νέστωρ.

MENOETIADEN] Patroclum Menœtij filium. Homerus lib. XVI. Iliad. & Higinus cap. CVI.

HASTAM *Lyciam*] Propter Sarpedonem Lyciæ regem, qui Tlepolemum interfecit, à Patroclo ipse postea interfectus, cuius cadauer in Lyciam delatum ibidem scribit idem poëta.

IAMQVE *aliquis posita monstrat fera prœlia mensa, Pingit & exiguo Pergama tota mero*] Solebant Græci, & Romani post cœnam crateras vini in mensam afferre, & multo habito sermone ad multam noctem somnum producere. Ex eo vino aliquid in mensa fundebant. Quem morem hic tangit Penelope, additque ab illis, qui in bello Troiano affuerant, vxoribus suis, ceterisque domesticis illo vino, quod super mensam vertebant, loca, in quibus cum Troianis prœlium fuerat commissum, ostendi, & vniuersum Ilium, fluuium, aliasque illius vrbis partes depingi. Eum etiam, quem supra exposui, morem indicat hic noster hisce aliis locis:

Quod deducta mero littera fecit AMO. Et:
Verba leges digitis, verba notata mero. Et:
Non oculi tacuere tui conscriptaque vino
Mensa, nec in digitis littera nulla fuit. Et:
Blanditiásque leues tenui prascribere vino,
Vt dominam in mensa se legat illa tuam.
Tibullus elegia vlt. lib. I.
Vt mihi potanti possit sua dicere facta
Miles, & in mensa pingere castra mero.

Illud etiam poëtæ nostri eiusdem fortasse generis est:

Diluitur posito serior hora mero.

Quamuis de eo aliter senserim.

TROICA *fata*] Quæ & quot fuerint fata, quæ ad Troianum excidium requirebantur, dixi lib. XIII. Metamorph.

HAC *ibat Simois*] Huiusmodi sunt illa in II. De Arte de Vlixe. *Hic*, inquit, *Troia est (muros in littore fecit)*

Hic tibi sit Simois, hæc mea castra puta.
Campus erat (campum fecit) quem cæde Dolonis
Sparsimus, Hæmonios dum vigil optat equos.
Illic Sithonij fuerant tentoria Rhesi:
Hac ego sum captis nocte reuersus equis.

HAC] per hunc locum. HIC *sacer admissos terruit Hector equos*] Rectè ita legendum docuit Egnatius. Admissi autem equi qui dicantur, docui in Scholiis lib. Tristium.

SENIS *Priami*] Hoc epitheton passim fere ab auctoribus datur

datur Priamo. Ennius, citat Priscianus lib. III.

Cur veter occubuit Priamus sub marte Pelasgo?

M. Tullius pro Sexto Roscio Amerino cùm vellet ostendere Antistium summa esse senectute hominem, vocauit eum Priamum. Eius verba sunt: Postremò Priamum ipsum, senem Antistium: quem non modò ætas, sed etiam leges pugnare prohibebant. Alia exempla lib. XIII. in meis in Metamorph. obseruationibus collegi.

RETTVLIT *& ferro Rhesumq́; Dolonéq́; cæsos*] Hæc lectio absq. vlla lituræ suspicione reperitur in vno Vatic. quæ vera est.

RHESVMQVE] Rhesus rex Thraciæ, Troianis opem ferens, prima nocte ex longo itinere fatigatus in ipsis tentoriis ab Vlixe & Diomede vnà cum omni exercitu est interfectus. Homerus x. Iliad. Euripides in Rheso, Tryphiodorus, & Ouid. lib. XIII. Metamorphos. quod tangit & in præclarissimo opere, quod Ibin vocauit:

Nec tu, quàm Rhesus somno meliore quiescas,
Quàm comites Rhesi tum necis, antè viæ.

NIMIVMQVE *oblite tuorum*] Hoc hemistichium vsurpauit Statius lib. VII. Theb.

Heu nimium mitis, nimiúmque oblite tuorum.

IN *quo orbe*] in qua regione. & sic sæpè.

NELEIA *arua*] Appositio; in quibus Neleus regnauit, qui XII. filios suscepit, ex quibus tantùm Nestor superstes mansit. Hom. XI. Iliad.

ANTIQVI *Nestoris*] quòd tria sæcula vixit: Vnde ab Attio trisæclisenex dictus est. Vide obseruat. in lib. Fastorum. De Nestore sic Higinus cap. x. Chloris in vrbe Seti Amphionis filia, quæ ex septem superauerat. Hanc habuit in coniugem Neleus Hippocoontis filius. Ex qua procreauit liberos, masculos duodecim. Hercules cùm Pylum expugnaret, Neleum interfecit, & filios eius decem. Vndecimus autem Periclymenes, beneficio Neptuni aui in Aquilæ effigiem commutatus, mortem effugit. Nam duodecimus Nestor in Ilio erat, qui tria sæcula vixisse dicitur Apollinis beneficio. Nam quos annos Chloris & fratrum Apollo eripuerat, Nestori concessit.

—QVAECVMQVE *pericula tellus*] ἀναφορὰ.

VIDVO *lecto*] Eodem sensu suprà desertum dixit, hoc modo infrà Epist. Oenonis: *Nunc iacet in viduo credulus ille toro.* & Seneca in Hippolyto, qui Ouidij maximus fuit imitator:

———*cur toro viduo iaces?*

TVRBA *ruunt in me luxuriosa proci*] Propriè & signficantissimè loquitur: Turba enim, vt ait Vlpianus lib. LVII a edictum tit. VIII. de vi raptorum, de multis dicitur, ita vt poëta indicet magnum fuisse procorum numerum, qui Penelopen ad sui amorem sollicitarent. Procorum numerum ponit Homerus lib. XVI. Odyss. vnde hæc conuersa sunt. Vlpiani verba sunt: Turbam autem ex quo numero admittimus? si duo rixam commiserint, vtique non accipiemus in turba id factum: quia duo turba non propriè dicentur. Enimuerò si plures fuerunt, decem aut quindecim homines, turba dicetur. Quid ergo si tres, aut quattuor? turba vtique non erit. At quid Ouidius ipse lib. Metamorph. non ne turbam de duobus illo hemistichio, *nos duo turba sumus*; dixit. sed præclarè. Ostendit enim Deucalionem, & Pyrrham tantùm, ceteris aliis hominibus diluuio absumptis, vt turbam quandam superesse, præsertim *τὸ nos* addito, à quibus omne hominum genus esset reparandum.

DILACERANTVR] In vet. quibusdam, *dilaniantur*. Aeque benè. TRES *sumus imbelles numero, sine viribus vxor, Laërtésque senex, Telemachúsque puer*] Hunc locum imitatus est idem Seneca in Troadibus:

——turba quæ sumus super,
Tumulus, puer, captiua.

TELEMACHO *veniet, viuat modò, fortior ætas*] Huc respexisse videtur Statius lib. IV. Thebaid.

——veniet modò fortior ætas.

Et II. Siluarum:

——veniet iam tristior ætas.

ET *aura*] In quibusdam lib. *ara*. non displicet. Aram enim & portum pro tutis locis vsurpare solere quis ignorat?

MOLLIBVS *annis*] in pueritia, aut adolescentia.

IN *patrias artes erudiendus erat*] Extat in Aristotelis Oeconomicis præceptum, quo ille docet, marrum esse filios alere; patrum verò erudire: scitè igitur *erudiendus*.

VT *iam sua lumina condas*] Morem hunc claudendi oculos propinquis, ostendit & Euripides in Hecuba de Polydoro:

ζῇ, καὶ θανούσης ὄμμα συγκλείσει τὸ σόν.
Viuit, & morienti oculos claudet tibi.

DISCEDENTE] In bellum Troianum proficiscente.

FACTA *videbor anus*] Verus muliebris ingenij affectus.

In II. epistolam ad Demophoontem.

HOSPITA] quæ te hospitio excepit.

DEMO-

DEMOPHOON] De Demophoöte, & Phyllide sic Higinus cap. LIX. Demophoon Thesei filius in Thracia ad Phyllidem in hospitiū dicitur venisse, & ab ea esse amatus. Qui cùm in patriam vellet redire, fidem ei dedit se ad eam rediturum, qui die cōstituta cùm non venisset, illa eo die dicitur nouies ad littus cucurrisse, quod ex ea Enneados Græcè appellatur. Phyllis autem ob desiderium Demophoötis spiritum emisit. cui parentes cùm sepulchrum constituissent, arbores ibi natæ sunt, quæ certo tempore Phyllidis mortem deflent, quo folia arescunt & diffluunt: cuius ex nomine folia Græcè Phylla sunt appellata.. VLTRA *promissum tempus*] post vnum mensem, quo ad me redire pollicitus es, qui tamen post quattuor menses nusquam appares.

SITHONIS *vnda*] mare, quod Thraciam alluit. Sithonis autem Patronymicorum more dictum. Carisius lib. I. & ego alibi plura exempla collegi.

NOTOS *procellosos*] sic lib. II. eleg. VI.

Vota procelloso per mare rapta Noto.

IPSE *venit*] lib. vet. *ille*. probo.

—COMMISSA *dextera dextra*] scitè: est enim dextera fidei symbolum.

MEDIA *statuaris in vrbe*] Vrbs vocata ab orbe, quòd antiquæ ciuitates in orbe fiebant: vel ab vrbo, parte aratri, quo muri designabantur. Vnde est illud:

Optauitque locum regno & concludere sulco.

Locus enim futuræ ciuitatis sulco designabatur, id est, aratro. Cato, qui vrbem, inquit, nouam condit, tauro & vacca aret; vbi arauerit, murum faciat: vbi portam vult esse, aratrum sustollat, & portet, & portam vocet. Ideò autem vrbs aratro circumdatur, dispari sexu iuuencorum, propter commistionem familiarum, & imaginem ferentis, fructumque reddentis. Vrbs autem aratro conditur: aratro vertitur. Vnde Horatius:

Imprimeretque muris hostile aratrum.

Hæc Isidorus lib. XV. cap. II. de ædificiis publicis.

HOC *tua post illos titulo signetur imago*] *titulo*, non *titulos* legendum, tum ratione, tum bonorum librorum auctoritate.

CRESSA *puella*] Emenda ex vetustis lib. *Cressa relicta.*

ILLA (*nec inuideo*) *fruitur meliore marito*] Hunc locum expressisse videtur Seneca in Oedipo; vbi ita est de Baccho & Ariadna ipsa:

Naxos Ægæo redimita ponto

Tradidit thalamis virginem relictam
Meliore pensans damna marito.

CASTAQVE *fallaci zona recincta manu*] cingulum solutum. Hunc morem ostendit M. Varro. Nouos maritos tacitus taxim vxoris soluebat cingulum, quem multò magis declarat Festus in verbo Cingulo: cuius hæc sunt verba. Cingulo noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto soluebat, factum ex lana ouis: vt sicut illa in glomos sublata coniuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus, vinctusque esset. Hunc Herculaneo nodo vinctum vir soluit ominis gratia: vt sic ipse felix sit in suscipiendis liberis, vt fuit Hercules, qui LXX. liberos reliquit. Dicebatur & cestus: Vnde incestæ nuptiæ appellatæ, prohibitæ, non legitimæ, in quibus cestus non esset adhibitus. Hypsiphyle apud Statium lib. v. Theb. sub principium:

Illa Paphon veterem, centúmque altaria linquens
Nec vultu, nec crine prior, soluisse iugalem Ceston.

SOLVMQVE *imiteris in illo*] Multò rectius in aliis, *Solum miraris.*

PRONVBA *Tisiphone*] Interpres, & quasi sequestris nuptiarum, quæ ex parte viri & vxoris sunt contrahendæ, dicitur pronuba. quod epitheton Iunoni datur. Infrà epist. VI.

IN *freta procurro, vix me retinentibus vndis, Mobile qua primas porrigit æquor aquas*] Lib. II. De remedio:

Perfide Demophoon surdas clamabat ad vndas,
Raptáque singultu verba loquentis erant.
Limes erat tenuis longa sub nubibus vmbra,
Quo tulit illa suos ad mare sæpe pedes.

MOBILE *qua*] legendum puto, *quo.* qua autem id est, vbi, minus hoc loco congruit.

ERIT] mens. SEPVLCHRO] cùm Paris ad Helenam rapiendam proficisceretur in Græciam, Phyllidis sepulchrum in Threicij Pangei promontorio extabat. Auctor Coluthus de raptu Helenæ.

IN III. EPIST. AD ACHILLEM.

VIGINTI *fuluos &c.*] Quæ hic ad Achillem placandum ab Agamemnone missa ait poëta, ab Homero translulit lib. IX. Iliad. BIS *sex assueti vincere semper equi*] In libro Aldino, qui anno M. D. II. impressus est, & in vno Vatic. *Bis septem* legitur, malè priorem lectionem retinet alter Vatic. & Homerus comprobat lib. iam citato, vbi ita est:

δώδεκα

——   —δώδεκα δ' ἵππους
Πηγοὺς, ἀθλοφόρους, οἳ ἄθλια ποσὶν ἄροντο.

Postquam hæc scripseram, animaduerti hunc Homeri quoque locum huc ab Egnatio adductum.

PVELLAE] septem: Homerus ibidem.

EX *Agamemnoniis vna puella tribus*] Hac de re dixi lib. XII. Metamorph. vbi Agamemnonis filiarum nomina notaui.

CVM *crastina fulserit hora.*] Ita est in lib. Vatic.

LINTEA *plena*] sic infrà in epistola Oenonis:

Aura leuis rigido pendentia lintea malo
Suscitat. ——

Et lib. III. Elegiarum:

Lintea dem potius.

Et Virg. lib. III. Aeneid.

—certum est dare lintea retro.

In lib. tamen Vatic. est, *linea vela.* vtrumque rectè.

NVBIFERIS *Notis*] Falsus ne est Ouidius, qui Noti è Meridiana plaga spirãtis hic meminerit, quo Achilles, è Troia (à qua regione nauigantibus is ventus efflans est contrarius) in Græciam soluturus vtatur? minimè verò. Quippe qui Notum pro quolibet vento, qui ei in patriam redeunti prosper ac secundus sit, ponit. Sic Virg lib. I. Aeneid. cùm dixisset Troianos maxima tempestate laborasse, à ventis cardinalibus excitata, Eurum postea pro quolibet vento ponit. eius verba sunt:

Vix septem (naues) *conuulsa vndis, Euróque supersunt.*

ET *patiare licet*] Alij lib. habent, *Vel patiare:* placet.

PROPTER *me desinat ira*] ἀναφορά.

NEC *tibi turpe puta*] Argumentum à comparatione, & à minori. NVLLA *Mycenæum sociasse cubilia mecum*] Hoc idem dicit Nestori Agamemnon apud Homerum lib. superius citato. SVSTINET *hoc animi spes tamen vna tui*] sic Vatic. Aldinus verò *vna mei.*

—DOMINI *more venire iube.*] sic propè in epist. Acontij:

Iam dudum dominæ more venire iube.

IN IV. EPIST. AD HIPPOLYTVM.

REGNAT, *& in dominos ius habet ille Deos*] Sic Vat. & alij. Næuius Gymnastico: Aedepol, Cupido, cùm tam pusillus sis, nimis multum vales. Seneca in Hippolyto:

Regnúmque tantum minimus in superos habet.

SIVE *ferocis equi luctantia colla retorques, Exiguo flexos miror in orbe pedes. Seu lentum valido torques hastile lacerto, Ora*

ferox

ferox in se versa lacertus habet. Siue tenes lato venabula cornea ferro, Denique nostra iuuat lumina, quidquid agas.] Tale quippiam admiratur Scylla in Minoë lib. I I X. Metamorph.

Seu caput abdiderat cristata casside pennis,
In galea formosus erat, seu sumpserat ære
Fulgentem clypeum, clypeum sumpsisse decebat.
Torserat adductis hastilia lenta lacertis,
Laudabat virgo iunctam cum viribus artem.
Imposito calamo patulos sinuauerat arcus,
Sic Phœbum sumptis iurabat stare sagittis.
Cùm verò faciem dempto nudauerat ære,
Purpureúsque albi stratis insignia pictis
Terga premebat equi, spumantiáque ora regebat.

PIRITHOVM *Phædra*] De Phædra sic Higinus: Phædra Minois filia, Thesei vxor, Hippolytum priuignum suum adamauit, quem cùm non potuisset ad suam perducere voluntatem, tabellas scriptas ad virum suum misit, se ab Hippolyto compressam esse, seque ipsa suspendio necauit, & Theseus re audita filium suum laribus excedere iussit, & optauit à Neptuno patre filio suo exitium. Itaque cùm Hippolytus equis iunctis veheretur, repente è mare Taurus apparuit, cuius mugitu equi expauefacti Hippolytum distraxerunt, vitáq. priuarunt.

—ARENTEM *quæ leuet vnda sitim*] Eodem modo explere, sedare, & pellere sitim, dicitur.

IN V. EPIST. AD PARIDEM.

—MEO] qui es vir meus.

—FOENOQVE *iacentibus alto Defensa est humili cana pruina casa*] sic emendauit Parrhasius. Ego in duobus Vatic. scriptum repperi; *Deprensa.* quæ lectio, vt mihi quidem videtur, genuina est. In alio lib. scripto Achillis Statij, est; *Depressa*, vt in omnibus vulgaris, id est, soluta, liquefacta.

QVA *Venus, & Iuno sumptísque decentior armis, Venit in arbitrium nuda Minerua tuum*] Attingit etiam Paridis iudicium infrà, cuius antè meminerunt Lycophron, Euripides, Coluthus, Lucianus, & Virgilius. De hoc iudicio multa præclara ex Græcis auctoribus collegit Lud. Cœlius lib. & cap. X I X. antiquarum lectionum. BRACHIA *vincta meo*] Ita legendum è bonis, & emendatis libris.

—COGNOVI *prima carina*] sic vnus Vatic. *mihi prospexi*, magis placet. —TVRPI'S *amica*] Famosa Helena. Vide quæ dixi in Scholiis in lib. Tristium.

POLY-

POLYDAMANTA] *Pulydamanta*, per u legendum, aliter syllaba claudicabit.

QVID *grauis Antenor, Priamus quid suadeat ipse*] Illustraui hunc locum lib. XIII. Metamorph.

ARIDA *facta cadunt*] sic legendum.

NON *profecturis littora bobus aras*] Consule huic voci *bobus*, cuius breuis est prima, itaque lege *bubus*, per u. vt est in vetustioribus, & ratio requirit. Cato de re rustica cap. XXXVII. Vbi vuæ variæ cœperint fieri, bubus medicamẽtum dato quotannis, vti valeant. Sæpissimè etiam apud Varronem de re Rust. & ipse lib. I. Fastorum:

Tantáque res paucis pascua bubus erat.

Idem lib. III. De arte:

Quid nisi araturis pascua bubus erant?

Horat. in Carm. sæculari:

Quíque vos bubus veneratur albis Clarus &c.

GRAIA *iuuenca venit*] Probrosa admodum metaphora in Helenam. IO] Dictio hoc loco commiserationis & doloris plena; alibi lætitiæ.

POSSIDET *en saltus illa iuuenca meos*] Perseuerat in ea quam dixi metaphora.

PRAEBVIT *ipsa rapi*] Vide Coluthum de ipsius Helenæ raptu. QVA *tumet Ida*] Vbi magis densa est arboribus, vel magis alta. ME *quoque conspicuus Troia munitor amauit*] περίφρονος Apollinis ad differentiam Neptuni. Ideoque postea subiicit:

Ipse ratus dignam medicas mihi tradidit artes,
Admisitq́; meas ad sua dona manus.

Constat enim cùm ex aliis locis, tum ex lib. I. Metamorph. & ex lib. I. De remedio amoris, eum medicinæ inuentorem fuisse. Apollo autem & Neptunus cùm Ilium mœnibus essent circundaturi, laboris socium Aeacum sibi asciuerunt: quoniam fatale erat Ilium excisum iri: idque euenturum non erat, nisi aliqua parte muri à mortali extruerentur. Hinc igitur factus est locus fabulæ. Pindarus in Olymp. η.

τὸν (de Aeaco loquitur) παῖς ὁ λατοῦς εὐρυμέδων τε ποσειδᾶν,
ἰλίῳ μέλλοντες ἐπὶ στέφανον
τεῦξαι, καλέσαντο συνεργὸν
τείχεος. ἦν ὅτι νιν, &c.

TROIAE] Ilij. Aliàs Troia regio est. IPSE *repertor opis vaccas pauisse Phereas Dicitur*] lib. II. De arte:

Cynthius

Cynthius Admeti vaccas pauisse per astus
Fertur. ——

Huius rei caussam reddit Higinus cap. XLIX. his verbis: Aesculapius Apollinis filius, Glauco Minois filio vitam reddidisse, siue Hippolyto dicitur; quem Iuppiter ob id fulmine percussit. Apollo quòd Ioui nocere non potuit, eos, qui fulmina fecerũt, id est Cyclopes interfecit. Quod ob factum Apollo datus est in seruitutem Admeto regi Thessaliæ: Hac etiam de re & Euripides sub initio Alcestis tragœdiæ de Apolline multa cognitu digna scribit. Phurnutus de Natura Deorum.

—E T *nostro saucius igne fuit.*] Ita legendum è bonis lib. idque est magis poëticum.

IN VI. EPIST. AD IASONEM.

I N C O L V M I] id est tibi Iason, qui incolumis reuersus es.

P R A E T E R] propè. Vide quæ dixi in obseruationibus in Metamorphos.

M A R T I S *boues*] Duos tauros & feros & miræ magnitudinis. Apollodorus lib. I. Bibliothecæ.

R E T T V L I T *eripides*] Hæc lectio est in bonis lib. probo.

D E V I C T O *serpente*] sic rectius legendum videtur, quàm *deuictus serpens.*

V I L L O *spectabilis aureo*] Synizesis. sic li. I. Amorũ eleg. IIX.

Ipse Deus vatum, palla spectabilis aurea,
Tractat inaurata consona fila Lyra.

Et in epist. Medeæ:

Aureus ille Aries villo spectabilis aureo
Dos mea.

S E D *me mea fata trahebant*] Plautus in Bacchidid. pro libidine fata agunt homines.

I L L A *volat*] Alludit ad etymon ἀργὼς, quæ idcirco cita nauis à veteribus dicta est.

I L L A *sibi à Tanai*] sic legendum non *Tanais:* s enim propter eam, quæ statim sequitur, vocem frustra additum est à librariis, qui in eiusmodi sæpissimè peccarunt: nonnulla exempla in obseruationibus in Metamorph. collegi.

A V R E A *Phrixea terga reuulsit ouis*] Ex optimis lib. & ex Seruij lib. IV. Aeneidos traditione legendum *reuellit*: sic enim facit reuello in præterito, non reuulsit, vt falso hic docet Hubertinus, atque ita legitur in quibusdam vet. exemplaribus illud IIX. Metamorphos.

A siluis siluas, & ab aruis arua reuelli.

DOS *tibi Lemnos erit*] ſic in lib. Vatic. ſequor.

TERRA *ingenioſa colenti*] ſic lib. IV. Faſt.

—— nec oliuis apta ferendis
Terra, ſed ad ſegetes ingenioſus ager.

SPARGERE *qua fratris potuit lacerata per agros Corpora*] Metaphora ab Agricolis, qui ſemina in terras propriè ſpargere dicuntur. ſic in Ibin:

Et tua ſic latos ſpargantur membra per agros,
Tanquam quæ patrias detinuere vias. Et:
Aut lacer in ſiluis manibus ſpargare tuorum:
Sparſus vt eſt Thebis angue creatus auo.

PIGNORIBVS *parceret illa meis*?] Hanc ſententiam expreſſam legimus lib. I. Epigramm. quam ita Latinè reddidit Alciatus in ſuis emblematis:

Colchidos in gremio nidum quid congeris? eheu
Neſcia cur pullos tam malè credis auis.
Dira parens Medea ſuos ſæuiſſima natos
Perdidit, & ſperas parcat vt illa tuis?

COMITATA] παθητικῶς:

——quòd ſiquis ab alto
Iuſtus adeſt precibus Iuppiter ipſe meis:
Quòd gemit Hypſiphyle, lecti quòque ſuccuba noſtri
Mæreat, & leges ſentiat ipſa ſuas.
Vtque ego deſtituor coniux, matérque duorum.

A *totidem*, &c.] Feliciſſimè hunc locum conſiderat Iulius Cæſar Scaliger in Critico, cuius hæc ſunt. Ouidianæ Hypſiphyles clara admodum imprecatio eſt; quæ neque tumida, neque vulgaris, ac tam rotunda, vt tam breui gyro, tam compoſita apud multos etiam excellentes poſſimus deſiderare. Vide & Scholia in lib. Triſtium. DVORVM] Eunei, & Nebrophoni. Apollod. lib. I. Bibliothecæ.

In VII. epiſtolam ad Aeneam.

CONCINIT *albus olor*] Huc facit, quod ſcriptum reliquit Cicero lib. I. Tuſcul. diſputationum: Cygni, qui non ſine cauſſa Apollini dicati ſunt, ſed quòd ab eo diuinationem habere videantur, quia prouidentes quid in morte boni ſit cum cantu & voluptate moriantur. Videndus eſt Aelianus lib. I. De var. Hiſtoria, & Higinus.

—NEC *te creſcentia tangunt Mœnia*] Dices mœnia eſſe animata? Sed ſcitè. Ariſtoteles enim lib. III. Rhetoricorum inter eas figuras, quibus oratio illuſtratur, ponit eam, vt rebus

ſenſu

ſenſu carentibus detur ſenſus. Sic Virg. lib. I. Aeneidos, vnde locus hic expreſſus eſt. item de Carthagine ait:

O fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt.

Et lib. I V.

Non cœpta aſſurgunt turres.

FACIENDA *petis*] Hæc eſt vet. lib. lectio. verè.

VROR *vt inducto cerata ſulphure tæda*] Poſt hunc verſum in vno Vatic. à veteri gloſſario notatum eſt, legiſſe ſe in veteri textu hoc diſtichon:

Vt pia fumoſis addita tura rogis.
Æneas oculis vigilantis ſemper inhærens.

AVT *ego quæ cœpi*] Lege ex vet. lib. fide & ratione, *quem cœpi.* INSANA *æquora*] eodem modo epiſt. I. dixit *inſanas aquas.* —QVIA *mater amorum, Nuda cytheriacis edita fertur aquis*] In epiſt. ad Helenam:

In mare (nil mirum) ius habet orta mari.

Auſonius: *Orta mari, ſuſcepta ſolo*, &c.

ET *Phrygia Dido fraude coacta mori*] Fabuloſum, & planè falſum eſt Didonem ab Aenea adamatam fuiſſe: Cùm certum atque exploratum ſit Aeneam ante Vrbis Romæ primordium anno C D. eoque amplius in Italiam veniſſe. Carthago autem ante Romam annis L X X I I. vel, vt aliis placet X C V I I, condita eſt à Didone. Vnde probabiliter colligitur Didonem ab Aenea nec amari, nec videri potuiſſe. At licet poëtis vulgo receptas opiniones ſequi, quam fabulam ab Ennio in Romanorum gratiam primùm confictam eſſe litteris proditum eſt. Huc facit Auſonij è Græco epigramma, in quo eius fabulæ auctorem Virgilium fuiſſe ait:

Illa ego ſum Dido vultu quam conſpicis hoſpes,
Aſſimulata modis pulcráque mirificis.
Talis eram, ſed non, Maro quam mihi finxit, erat mens,
Vita nec inceſtis læta cupidinibus.
Namque nec Aeneas vidit me Troius vnquam,
Nec Libyam aduenit claſſibus Iliacis.
Sed furias fugiens atque arma procacis Iarbæ
Seruaui, fateor, morte pudicitiam.
Pectore transfixo, caſtos quod pertudit enſes,
Non furor, aut læſo crudus amore dolor.
Sic cecidiſſe iuuat: vixi ſine vulnere famæ,
Vlta virum, poſitis mœnibus oppetij.

Inui-

Inuida cur in me stimulasti Musa Maronem,
Fingeret vt nostra damna pudicitiæ?
Vos magis historicis lectores credite de me,
Quàm qui furta Deûm, concubitusq; canunt.
Falsidici vates, temerant qui carmine verum,
Humanisq; Deos assimilant vitiis.

OCCIDIT *in terras coniux mactatus ad aras*] Eruditissimorum virorum sequor opinionem, qui non magna mutatione legunt, *Occidit internas*. Internas autem aras, id est ante Deos penates, interpretantur. Virg. lib. IV. Aeneid. Vulgata autem lectio ita vitiosa est, vt nullo pacto ferri posse videatur.

QVI *in me coiere*] Vnus Vatic. *me coluere*. alter, *me cupiere*.

GRAVIDAM *Dido*] sic C. Velleius Paterculus lib. I. Hoc tractu temporum antè anno V. & LX. quàm Vrbs Romana cōderetur, ab Elisa Tyria, quam quidam Dido autumant, Carthago conditur. Sosipater lib. I. Inst. Grammatic. *Didun*. Atteius Philologus librum suum sic edidit inscriptum; Anamauerit Didun Aeneas, vt refert Plinius, consuetudinem dicens facere hanc Callisto, hanc Calypso, hanc Io, hanc Alecto.

—PRAETER *amasse meum*] Hęc est genuina lectio, quam Vatican. exemplar habet.

AFRVM *frangentia littus*] Ita est in eodem Vatican. & in aliis melioribus.

—CERTIVS *ibis*] sic legendum ex probatiss. libris.

PRAEBVIT *Æneas & caussam mortis, & ensem, Ipsa sua Dido concidit vsa manu*] Repetit hoc distichon lib. III. Fastorum. Et III. De arte hanc eandem expressit sententiam, vbi ita est: *Et famam pietatis habet, tamen hospes & ensem*
Præbuit, & caussam mortis Elisa tuæ.

IN IIX. EPIST. AD ORESTEM.

ALLOQVOR *Hermione nuper fratrémque, virúmque, Nunc fratrem, nomen coniugis alter habet*] Hi duo versus non sunt in lib. Vatic. neque in aliis, quos vidi, veteribus.

PYRRHVS *Achilleides*] De Pyrrho & Oreste vide quæ ex Higino in Ibin adnotabo. Pyrrhus autem dictus est à patris sui nomine, qui cùm in Scyro inter Lycomedis regis filias lateret, Pyrrha vocabatur. Auctor idem Higinus cap. XCVI. & XCVII. QVID *grauius capta Lacedamone serua tulissem*] Sic propè lib. IV. Fast. de Cerere:

Quid grauius victore Gyge captiua tulissem?

ACHAIA] A parte totum, κατὰ συνεκδοχήν, sic in epistola ad Helenam:

O quoties dices quàm pauper Achaia nostra est.

Et lib. XIII. Metamorph.

—— & auxilium promittet Achaia Troiæ.

AN *siquis*] argum. à minori.

—ARBITRIVM *neptis habebat auus*] Locum hunc ex Iurisconsultorum doctrina duo interpretes rectè interpretati sunt. —GENERO *concedet amorem*] Vatic. ita habet. alij tamen malunt, *permittet*.

TANTALIDES *omnes, ipsúmque regebat Achillem, Hic pars militiæ, dux erat ille ducum*] Hunc locum expressit Seneca in Agamemnone:

Rex ille regum, ductor Agamemnon ducum.

QVA *duo porrectus longè freta detinet Isthmos*] In epist. Phædiæ:

Æquora bina suis oppugnant fluctibus Isthmon,
Et tenuis tellus audit vtrumque fretum.

Et Medeæ:

Quíque maris gemini distinet Isthmos aquas?

Sed vide ne hic legendum sit *quo*, non autem *qua*.

VECTA *peregrinis Hippodameia rotis*] Omnium optimè hunc locum explicat Parrhasius lib. III. in Claud. de raptu Proserpinæ. PELIDES *vtinam vitasset Apollinis arcus.*] Achilles interfectus est ab Apolline ad portas Scæas, quod vaticinium à matre sua Thetide acceperat. Q. Smyrnæus lib. III. Paralip. Alij volunt eum, dum Polyxenam Priami ex Hecuba filiam, cuius forma captus erat, vxorem sibi postulasset, in templo Apollinis Tymbræi à Paride, qui ab ipso Deo edoctus est, qua corporis parte vulnerari posset, interfectum. Idque ostendit Virg. lib. VI. Aeneid.

Phœbe graues Troiæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxsti tela, manúsque
Corpus in Æacidæ.

Et hic noster lib. XII. Metamorph.

—— & ostendens sternentem Troica ferro
Corpora Peliden, arcúmque obuertit in illum,
Certáque letifera direxit spicula dextra.

Hecuba apud Euripidem:

—ἐγὼ τέκον Πάριν ὃς παῖδα Θέτιδος ὤλεσεν
τόξα βαλών.

ARMA

Arma *gerebat*] pro bello, continens pro eo quod continetur. Mvnvs *& hoc nobis diruta Troia dedit*] Quis non videt hanc lectionem, quæ optimam continet sententiam, multo illa altera, quam substituunt, *Et munus hoc nobis diruta Troia fuit*, elegantiorem? Quum eam & Planudes, idque alij testati sunt, agnoscat, & Vatic. lib. habeat. Itaque non dubito, quin prorsus vera sit.

IN IX. EPIST. AD HERCVLEM.

Victorem *vita*] Annominatio. sic & mox in hac ipsa epist. Liuius lib. xxv. Quod nisi tam in tempore subuenisset, victoribus victisque pariter perniciosa fames instabat. Valer. Max. lib. v. cap. III. Themistoclem victorem victi hostis genua complecti. Qva] vbi.

Te *ne ferunt geminos pressisse tenaciter angues, Cùm puer in cunis iam Ioue dignus eras?*] lib. I. De arte:

Paruus erat, manibúsque duos Tirynthius angues
Pressit, & in cunis vel Ioue dignus erat.

De hac re Senec. Hercule furēte actu secūdo, initio. Virg. VIII.

— —*vt prima nouerca*
Monstra manu, geminósque premens eliserit angues.

Theocrit. ἐν Ἡρακλίσκῳ sub initium:

τᾶμος ἄρ' αἰνὰ πέλωρα δύω πολυμήχανος Ἥρη
κυανέαις φρίσσοντας ὑπὸ σπείραισι δράκοντας
ὦρσεν ἐπὶ πλατὺν οὐδόν. Vide reliqua.

Non *honor est, sed onus*] παρονομασία. P. Rutilius: Ad huius sceleratissimi opera qui fuit locus? religiosissimus: nimirum quia traditam sibi publicorum custodiam sacrorum non honori, sed oneri esse existimauit.

Speqve *timor dubia, spésque timore cadit*] Scitè. Nam nulla spes est sine timore, nullus timor sine spe. sic lib. & elegia I. Tristium:

Nam spes est animo nostra timore minor.

Et in epist. XIII.

Spes bona sollicito victa timore cadit.

Et lib. II. amor. elegia XIX.

Speremus pariter, pariter metuamus amantes.

Sed hac de re videndus est Aristoteles lib. II. Rhetoricorum.

Non *tibi succurrit crudi Diomedis imago, Efferus humana qui dape pauit equos*] In Ibin:

Vt qui terribiles pro gramen habentibus herbis
Impius humano viscere pauit equos.

SI *te vidisset cultu Busiris in isto, Huic victor victo nempe pudendus eras*] lib. IX. Metamorph. *Busirim domui.* Vbi ex D. Augustino lib. XIIX. De Ciuitate Dei, cap. XII. hæc dixi. Busiris regnante Danao Argiuis rex, vel potius tyrannus, suis diis hospites immolabat, & ab Hercule interemptus est, cùm etiam eum voluisset occidere. Orosius lib. I. cap. XI. Busiridis in Aegypto cruentissimi tyranni crudelis hospitalitas, & crudelior religio tunc (ante Vrbem conditam DCCLXXV.) fuit, qui innocentium hospitum sanguine diis, scelerum suorum participibus, propinabat. De eodem Arnobius, & Higinus.

MAEONIAS *inter calathum, &c.*] Lege ex vtroque Vatic. *Inter Ioniacas* &c. Repetit hũc versum li. II. De arte, vbi ita est:

Inter Ioniacas calathum tenuisse puellas
Creditur, & lanas excoluisse rudes.

INFANTEM *caudis inuoluisse manum*] In opt. lib. Vatic. *cintis*, non *caudis* legitur. Vt sit sensus, scilicet manũ infantem (Herculem infantem) inuoluisse hydros immanes elisos cinctis faucibus. Itaque hæc lectio mihi admodum probatur. Ille autem versus, qui in aliis libris est, *Infantem nuda dilacerasse manu*: multis de causis mihi non placet; tum præcipuè, quòd infanti id facinus minus conuenit, & fabulæ repugnat, nisi ironicôs dictum accipias.

—ET *damnis ditior ipsa suis*] sic in eod. lib. & in aliis emendatioribus. sequor.

QVIQVE *inter læuúmque latus, læuúmque lacertum*] Ita apertè legitur in lib. Statij, & in vtroque Vatic. verè. Cogor autem hoc loco dissentire ab eruditis. Egnatio, qui de his epistolis optimè meritus est. legit enim *dextrúmque lacertum*. Ignoscant mihi tanti hominis manes, qui quid dicat, nescit. Quæro enim quî potuit Hercules Antæum dextro lacerto sustulisse, & inter læuum latus eum, vt est in sequenti carmine, suffocasse? Itaque legendum, vt dixi; hoc sensu, Antæum læuo brachio sublatum & inter læuum latus ab Hercule sustentatum: dextera autem illius fauces compressas fuisse. Viderat & hoc Paganinus, quamuis postea de sententia demoueatur. Iuuenalis:

— —*ceruicibus aquat*
Herculis Antaum procul à tellure tenentis.

NEC *venit incultis captarum more capillis Fortunam vultus fassa tegendo suos*] Eruditissimus, & ad omnis disciplinæ laudem natus P. Melissus legendum putat, *Fortunam vultu fassa tacente suam*. vel: *Fortuna vultum fasce tegente suum*: sed ad prio-

ad priorem lectionem magis inclinat. In quibuſdam aliis impreſſis eſt, *Fortunam vultu faſſa tegente ſuo*. In vno Vatic. *Fortunam vultum faſſa tegendo ſuam*. In altero, *Fortunam vultu faſſa tegendo ſuam*. quam lectionem vnà cum clariſs. Ciaccono veram puto. Gerundio in do breui vtitur & Germanicus Cæſar hoc verſu: *Quem liber ignarum cæli formando docebat*. & Auſonius: *Quæ noſti, meditando velis inoleſcere menti*.

TVRPIA *famoſus*] Hæc eſt genuina lectio.

LETIFEROQVE *veneno*] Ita prorſus legendum ex ſpectatæ bonitatis exemplaribus.

SEMIVIR *occubuit vi letiferóque veneno Neſſus*] De Neſſo, Hercule, & Deianira ſic Higinus cap. XXXIV. Neſſus Ixionis & Nubis filius, Centaurus, rogatus ab Deianira, vt ſe flumen Euenum transferret, quam ſublatam, in flumine ipſo violare voluit: Hoc Hercules cùm interueniſſet, & Deianira cùm fidem eius imploraſſet, Neſſum ſagittis confixit. Ille moriens cùm ſciret ſagittas Hydræ Lernææ felle tinctas quantam vim haberent veneni, ſanguinem ſuum exceptum Deianiræ dedit, & id philtrum eſſe dixit, ſi vellet ne ſe coniux ſperneret, eo iuberet veſtem eius perungi. Id Deianira credens, conditum diligenter ſeruauit.

IN X. EPIST. AD THESEVM.

NON *vlli*] earum ferarum.

PEIVS] aduerbium. QVAE *legis ex illo Theſeu tibi littore mitto, Vnde tuam ſine me vela tulere ratem*.] Diam inſulam ſignificat, vbi Ariadnam reliquerat Theſeus. Apollonius lib. IV. Argon. de ipſa Ariadna:

—— —ἥν ποτὲ Θησεὺς
κνωσσόθεν ἑσπομένην δίῃ ἔνι κάλλιπε νήσῳ.

Alij eam in Naxo relictam ſcribunt. Vide Plutarchum in Theſeo. Higinus in fabulis hac de re: Theſeus in inſula Dia tempeſtate retentus, cogitans ſi Ariadnen in patriam portaſſet, ſibi opprobrium futurum: Itaque in inſula Dia dormientem reliquit. Quam liber amans, inde ſibi in coniugium adduxit. Theſeus autem cùm nauigaret, oblitus eſt vela atra mutare: itaque Aegeus pater eius credens Theſeum à Minotauro eſſe conſumptum, in mare ſe præcipitauit, ex quo Aegeum pelagus eſt dictum. Ariadnes autem ſororem Phædram Theſeus duxit in coniugium.

—ET *ſumma Theſea voce voco*] Alio modo dicitur clara voce, & magna voce.

QVAMQVE *lapis sedes, tam lapis ipsa fui*] Expressisse videtur Catulli locum, vbi ita est:

Saxea vt effigies bacchantis prospicit Euoë.

PRESSIMVS *(exclamo) te duo, redde duos*] Legerem *duo*, vt esset figura plenior. nam & *duo* legitur in casu accusandi. Virg. XI. Aeneid.

Si duo praeterea tales Idaea tulisset Terra viros.

Propert. *Et duo in aduersum misit per moenia currus,*

Ne posset tacto stringere ab axe latus.

FINGE] alio modo: Esto, fac, pone.

CVM *tibi ne victus tecto morerere recuruo, Quae regerent passus pro duce fila dedi. Cùm mihi dicebas, per ego ipsa pericula iuro, Te fore, &c.*] Huc pertinet quod scribit Higinus, cuius verba sunt haec: Theseus postquam Cretam venit ab Ariadne Minois filia est adamatus, adeò vt fratrem proderet, & hospitem seruaret: ea enim Theseo monstrauit Labyrinthi exitum. Quo Theseus cùm introisset & Minotaurum interfecisset, Ariadnes admonitu licium reuoluendo, foras est egressus, eamque quòd fidem illi dederat in coniugium secum habiturus auexit.

MORSQVE *minus poena, quàm mora mortis habet*] Caesar apud Sallustium in coniurat. In luctu atque miseriis mortem aerumnarum requiem non cruciantem esse. In Ibin:

Luctatúsque diu cruciatos spiritus artus

Deserat, & longa torqueat ante mora.

Vbi ex Suetonio aliud exemplum adduxi.

NEC *facta fuisses Impia*] Haec est genuina lectio.

NEC *tua mactasset*] sic Vatic. veré.

STRAVIT *humum*] sic boni libri.

OSSA *super*] Anastrophe.

TITVLIS *surripienda suis*] Vatic. *suscipienda*; in cuius ora est, *excipienda*. Nihil mutandum censeo.

QVEM *vaga pulsat aqua*] lib. I. Metamorph.

—Pro ripis littora pulsant.

IN XI. EPIST. AD MACAREVM.

HAEC *est Aeolidos fratri scribentis imago*] Seruius lib. I. Aeneid. ad illud Virgilij:

—& pulchra faciet te prole parentem.

Scribit Macareum & Canacem non huius Aeoli, qui ventorum rex fuisse perhibetur, sed alterius Aeoli filios fuisse. Cuius opinionem quàm facilè in hac epistola Ouidius conuincat, nemo

non

non videt. Higinus cap. CCXXXVIII. Aeolus Canacem propter incestum cum fratre Macareo admissum interfecit.

QVAE *nos commisit in vnum*] sic Vatic. placet.

MACIES *adduxerat artus*] Ratio ita legēdum persuadet.

QVAS *mihi non herbas, quæ non medicamina nutrix Attulit, audaci supposuitque manu*] Decorum confidentis nutricis optimè exprimit, & simplicis puellæ ingenium ostendit.

AT *nimium*] Verè ita legendum docti viri coniecerunt.

PECTORIBVS *condam dona paterna meis*] sic de Polyxena lib. XIII. Met. ad Pyrrhum:

—aut tu iugulo vel pectore ferrum
Conde meo.

HIS *mea muneribus*, &c.] Apostrophe; & exclamatio doloris & indignationis plena.

HAEC *tibi summa fuit*] ἀναφορά.

IN *tua non tonsas ferre sepulchra comas*] Mos erat apud veteres, vt matres capillum sibi tonderent, & filiorum sepulchris iniicerent. Ouidius ibidem de Hecuba:

Hectoris in tumulo canum de vertice crinem
Inferias inopes, crinem, lachrimásque reliquit.

IN XII. EPIST. AD IASONEM.

VT *tibi Colchorum memini regina vacaui*] sic est in vet. libris, sicque legendum. Errānt interpretes, qui *at* legunt, quæ particula hoc quidem loco otiosa est. *Vt* autem aduerbio tunc respondit. VACAVI] operam dedi.

PELIOS *arbor*] Catachresis. Argo, quæ ex arboribus, quæ in Pelio monte natæ essent, compacta erat. Ennius apud Priscianum de versibus comicis:

Vtinam ne in nemore Pelio securibus
Cæsa cecidissent abiegnæ ad terram trabes:
Néue inde nauis inchoandæ exordium
Cepisset, quæ nunc nominatur nomine
Argo, qua vecti Argiui delecti viri
Petebant illam pellem inauratam Arietis
Colchis imperio regis Peliæ per dolum.
Nam numquam hera errans mea domo efferret pedem.

NOVA *puppis*] Vel re vera noua, vel admiranda.

HIC *Ephyren bimarem*] Appositè faciunt huc Velleij Paterculi verba ex lib. I. Paullo antè Haletes, sextus ab Hercule, Hippotis filius Corinthum, quæ antea fuerat Ephyre, claustra

Peloponnesi continentem, in Isthmo condidit. Aliter sentit Higinus cap. CCLXXV. Ephyre Nympha Oceani filia Ephyren, quam postea Corinthum appellarunt, condidit.

QVA] vbi. CREVSAE] Glaucen vocat Apollodorus & Diodorus. ET *nemus & piceus & frondibus, &c.*] Illustraui hunc locum lib. VII. Metamorph.

QVOD *si fortè virum non dedignare Pelasgum* &c.] si me hominem Græcum non indignum censes, quem tuum virum habeas, prius moriar, quàm tuo matrimonio aliam mulierem præponam. Apollonius quoque idem scribit lib. III.

> ἡμέτερον δὲ λέχος θαλάμοις ἔνι κουριδίοισι
> πορσανέεις· οὐδ' ἄμμε διακρινέει φιλότητος
> ἄλλο, πάρος θάνατόν γε μεμορμένον ἀμφικαλίψαι.

Apollodorus tamen in hanc sententiam lib. I. cùm timeret Medea, ne Iason à tauris perderetur, inscio patre, ei se fore ad illos perdomandos atque vellus aureum auferendum, si se vxorem ducturum & in Græciam simul nauigantem peruecturum iuret, auxiliatricem, pollicetur. Id præstiturũ se iurauit Iason.

SPIRITVS *ante meos tenues vanescat in auras*] In epistola Penelopæ:

> —*& hoc crimen tenues vanescat in auras.*

HAEC *animum & quota pars horum mouere puellæ Simplicis*] Sic est in Vatic. veré.

TAVROS] duos tauros feros & miræ magnitudinis, vt in epist. Hypsiphyles ex Apollodoro notaui.

COMPRESSOS *vtinam Symplegades elisissent, Nostráque adhærerent ossibus ossa tuis: Aut nos Scylla rapax*, &c.] Indignatus Iuppiter propter Absyrti necem ingentem Argonautis immisit tempestatem: propter quam ita diu errarunt, vt Libyæ, Galliæ, Sardiniæ, & Hetruriæ littora præterierint. Acceperant autem Iouis iram prius desituram nõ esse, quàm in Ausoniam profecti Absyrti necis à Circe expiati fuissent. Auctor Apollodorus lib. I. atque idcirco poëta Scyllæ & Charybdis hoc loco meminit. Quam rem hic miratur, vel potius quæritat Egnatius.

QVID *referam Peliæ natas*, &c.] vide quæ ex Higino notaui lib. VII. Metamorphos.

NATIS *duobus*] Mermero & Pherete. Vide Scholia in lib. II. Tristium. COMITATA] παθητικῶς.

VT *subito nostras Hymen cantatus ad aures Venit, & accensa lampades igne micant*] Cùm ita in omnibus vet. libris scriptum, & sen-

& ſententia optima ſit, non video cur ab aliis, qui ſententiam deprauant, quidquam ſit immutatum: præſertim cùm Theocritus apud Græcos vlt. verſu in Epithal. Helenæ, & apud nos Catullus primam huius nominis Hymen produxerint. Vidit & hoc Paganinus ante me natum annis XXIV.

QVIS *vellet tanti nuncius eſſe mali?*] Quaſi dicat nemo. Iuxta illud Sophoclis in Antigone:

Στέργει γὰρ ὐδεὶς ἄγγελον κακῶν ἐπῶν.

Nemo enim amat eum, qui malum adfert nuntium.

CVM *minor è pueris iuſſu ſtudióque videndi Conſtitit ad gemina limina prima foris*] lege *iuſſus*, non *iuſſu*. Non ſemel reſtatus ſum quàm ſæpe librarij veteres in litteris aut fruſtra geminandis, cùm ſimiles occurrerent, aut omittendis peccauerint. aliquot exempla notaui in meis in Metamorphoſ. obſeruationibus.

GEMINAE *foris*] ſic ſub principium lib. II. Metamorph. dixit *bifores valuas*, & in lib. De Ponto *bifores feneſtras*.

VNVM *non potui perdomuiſſe virum*] Alludere videtur Ouidius ad carmen illud optimum, quod in ſua Medea cecinerat: *Seruare potui, perdere an poſſim rogas?*

—ET *ardores vincet aduſta meos*] Medea, inquit Apollodorus lib. ſuprà citato, quos Iaſon Deos iuraſſet obteſtata, ingratumque illius in ipſam animum poſtea deteſtata, vxori (Creuſæ, aut Glaucæ) peplum venenis infectum miſit, quem ſimulatque illa ſibi induit cum adiutore patre (Creonte) valido igne correpta conflagrauit.

—ET *natos pignora redde duos*] Iam admonui in lib. Triſt. ita legendum.

DOS *mea, tu ſoſpes, dos mea &c.*] Cauſſa ab effectu non ſeparatur.

IN XIII. EPIST. AD PROTESILAVM.

INCVBVIT *Boreas*] Pro quolibet vento propitio euntibus è Græcia in Phrygiam. Alioqui *Boreas* cõtrarius eſt. Hæc quæ ſequuntur transferantur ad medium ſequentis pag.

ET *ſua vir reducidet meus arma Ioui.*]

Homerus lib. VII. Iliados de Hectore, qui Aiacem interficere cupiebat: *τεύχεα συλήσας, οἴσω προτὶ ἴλιον ἱρήν,*
καὶ κρεμόω ποτὶ νηὸν ἀπόλλωνος ἑκάτοιο.

Arma adimens feram ea ad Ilium ſacrum, & ſuſpendam ad templum Apollinis longe iaculantis. & infrà in hac ipſa epiſt.

—referas ista face arma Ioui.

Vide & Horatium epist. 1. lib. 1.

D V M *potui spectare virum, spectare iuuabat, Súmque tuos oculos vsque secuta meis. Vt te non poteram poteram tua vela videre, Vela diu vultus detinuere meos*] Similis prope locus est in epist. Oenones: *Prosequor infelix oculis abeuntia vela.*

L V X *quoque tecum abiit tenebrísque exanguis obortis Succiduo dicor procubuisse genu*] Se propter viri in bellum Troianum abitionem animo defecisse ait. Plautus in Curculione: Tenebræ oboriuntur, genua media succidunt.

V I X *me grandæuus Acastes, Vix mater gelida mæsta refecit aqua*] Anadiplosis. Similis locus est eiusdem Plauti ibidem: Datin' isti sellam, vbi assidat citò, Et aqualem cum aqua.

I P S A *comas pectam, galea caput ille premetur? Ipsa nouas vestes, dura vir arma feret?*] Antitheta quàm pulcherrima ad summum dolorem excitandum.

E T *sua vir reduci det meus arma Ioui.*] Solebant milites, confecto bello, quæ gesserant arma ad Deos suspendere. Ouid. lib. I V. Trist. eleg. I I X.

Miles vbi emeritus non est satis vtilis annis
Ponit ad antiquos quæ tulit arma lares.

H E C T O R A S] Eodem modo Cic. dixit *Thucydidas.*

C A D A T] sic legendum. est autem optandi verbum.

S O R S *quoque nescio quem fato designat iniquo, Qui primus Danaûm Troada tanget humum*] Ausonius ex Græco:

Fatale adscriptum nomen mihi Protesilao:
Nam primus Danaûm bello obij Phrygio.
Audaci ingressus Sigeia littora saltu
Captus Pellæi Lartiadæ insidiis.
Qui ne Troiana premeret pede littora terra,
Ipse super proprium desiliit clypeum.
Quid queror? hoc letum iam tum mea fata canebant,
Tale mihi nomen cùm pater imposuit.

Et:

Protesilaë, tibi nomen sic fata dederunt,
Victima quòd Troiæ prima futurus eras.

Iampridem hæc notaueram, & edideram in meis in Metamorphos. obseruationibus, quæ hîc repetenda duxi. Huc etiam pertinet, quod scribit Higinus in fabulis: cuius hæc sunt ca. C I I I. Achiuis fuit responsum, eum, qui primus littora Troianorum attigisset, periturum. Cùm Achiui classes applicuissent, ceteris cunctan-

cunctantibus, Iolaus Iphicli, & Diomedeæ filius primus è naue prosiluit, qui ab Hectore confestim est interfectus, quem cuncti appellarunt Protesilaum, quoniam primus ex omnibus perierat. Quod vxor Laodomia Acasti filia cùm audisset eum periisse, petiit à Diis, vt sibi cum eo tres horas colloqui liceret: quo impetrato à Mercurio reductus tres horas cum eo collocuta est: quod iterum, cùm obiisset Protesilaus, dolorem pati non potuit Laodomia.

—TVA *sit millesima*] Vltima ex mille nauibus, quæ Troiam eunt, tua sit. Idque sequenti versu subdit: *Iámque fatigatas vltima verset aquas.* Quot autem fuerint collegi lib. XII. Metamorph. SPES *bona sollicito victa timore cadit*] Vide epist. IX.

TVRPIS *adultera*] Famosa Helena: turpis enim hoc loco ad mores, non ad faciem refertur, vt alibi quoque dixi.

VERTITE] flectite, vt superius locutus est.

TROADAS *inuideo*] Cornelius Tacitus lib. I. Ne hostes quidem sepulturam inuident.

VVLTVS *suos*] tuam effigiem, imaginem. lib. I. Trist. eleg. VI. *Si quis habes nostris similes in imagine vultus.*

IN XIV. EPIST. AD LYNCEVM.

MITTIT *Hypermnestra de tot modò fratribus vni, Cetera nuptarum crimine turba iacet*] Apollodorus lib. II. αὐτὴ δὲ (de Hypermnestra loquitur) λυγκέα διέσωσε παρθένον αὐτὴν φυλάξαντι. & mox δαναὸς δὲ ὕστερον ὑπερμνήστραν λυγκεῖ συνῴκησε. Ex quibus locis manifestum est Lynceum, nō Linum vocari eum, ad quem scribit Hypermnestra.

—FACTA *crepuscula terris*] Crepusculum est tempus illud, cùm noctescere incipit. Errant autem, & quidem turpiter, qui existimant crepusculum etiam esse dubiam illam lucem antequam diescat: cùm apud priscos & probatos auctores solùm illud tempus sub vesperam esse perpetuo reperiatur: Diluculum verò sub auroram.

VLTIMA *pars noctis, primáque lucis erat*] Prorsus malè ita in quibusdam impressis libris nunc legitur. Veram lectionem agnoscunt duo interpretes, quæ est in lib. Statij: *Vltima pars lucis, primáque noctis erat,* id est, crepusculum, quod dixit superiore hemistichio; tunc enim illam cladem, de qua hic agitur, factam esse fabulis proditum est.

SVRGE *age Belide* &c.] Simile argumentum persecutus est Horatius Ode XI. lib. III. Carminum.

DE *tot modò fratribus vni*] Hoc fere hemiſtichium infrà poſiturus eſt.

ME *pater igne licet, quem non violauimus, vrat*] Ignis enim adhibebatur ad nuptias, non tantùm propter faces, quæ ferebantur, vt tradit Catullus in epithal. ſed etiam quia nupta iubebatur ignem & aquam tangere, teſte Plutarcho in Problematis Romanis, ipſo initio.

IPSA *Iouis coniux ceſſit ab vrbe ſua*] Nam etiam Iuno vocabatur ad nuptias: vnde & pronuba Iuno dicta eſt. Vrbem autem Iunonis vocat Argos.

—TER *acutum ſuſtulit enſem, Ter malè*, &c.] Videtur hoc obſeruaſſe hoc ter poſitum, vbi fruſtrà aliquid tentatum eſt. In epiſt. ad Hippolytum: *Ter ſecum conata loqui, ter inutilis hæſit Lingua, ter in primo deſtitit ore ſonus.* Virg. lib. II. Aeneid.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra compreſſa manus effugit imago.

Et Homerus Iliad. σ. non longè ab initio de Hectore, qui ter tentauit Patrocli cadauer arripere raptandum. τρὶς μέν μιν μετόπισθε ποδῶν λάβε φαίδιμος Ἕκτωρ.

PARS *exiguiſſima*] In hanc formam dixit Cicero in Bruto, Aſſiduiſſimè. eius verba ſunt: Aſſiduiſſimè mecum fuit Dionyſius Magnes.

NOX *tibi, ni properes, iſta perennis erit*] ſimile illi Catullino:

Nox eſt perpetua vna dormienda.

Et Horatius:

Ergo Quintilium perpetuus ſopor
Vrget?

IN XV. EPIST. AD HELENAM.

ILLA *tibi ingentem viſa ſub imagine ſomni, Flammiferam pleno reddere ventre facem*] Meminit huius quoque rei Tryphiodorus his verbis:

—— —αἰδίπου ἤδη
τίκτουσιν μεγεθῆς ἐγκάθης ὠδῖνες ὀνήρων.

& Apollodorus lib. III. δευτέρου δὲ γεννᾶσθαι μέλλοντος βρέφους ἔδοξεν Ἑκάβη καθ' ὕπνους δαλὸν τεκεῖν διάπυρον, τοῦτον δὲ πᾶσαν ἐπινέμεσθαι τὴν πόλιν, καὶ καίειν. Id eſt: Deinde cùm ſecundùm propediem eſſet paritura filium, (Paridem) facem reapſe ardentem Hecuba parere, cumque totam vrbem (Ilion) depaſceret & combureret, inſomnis ſibi videbatur. Huius quoque rei è veteri poëta mentio eſt apud Ciceronem lib. I. De Diuinatione his verſibus:

Quia mater grauida parere se ardentem facem
Visa est insomnis Hecuba: quo facto pater
Rex ipse Priamus, somnio mentis metu
Perculsus, curis sumptus suspirantibus
Exsacrificabat hostiis balantibus.
Tunc coniectorem postulat pacem petens,
Vt se edoceret obsecrans Apollinem
Quò se vertant tanta sortes somnium.
Ibi ex oraclo voce diuina edidit
Apollo, puerum, primus Priamo qui foret
Post illa tempora, hunc si tolleret
Eum esse exitium Troia, pestémque Pergamo.

VATIBVS *ille refert*] Aeiaco filio suo, qui coniectandi rationem à Merope edoctus fuerat. Apollodorus ibidem.

CASSANDRA *capillis*] De Cassandra sic Higinus cap. XCIII. Cassandra, inquit, Priami & Hecubæ filia in Apollinis fano ludendo lassa obdormisse dicitur, quam Apollo cùm vellet comprimere, corporis copiam non fecit, ob quam rem Apollo fecit, vt cùm vera vaticinaretur, fidem non haberet.

MORE *tua gentis nitida dum nuda palæstra Ludis, & es nudis femina mista viris*] Virginibus Lacænis studio fuit palæstra. Cic. lib. II. disp. Tuscul. & alij.

ET *ebrietas ignis in igne fuit*] πῦρ ἐπὶ πυρί.

PAENE *suis manibus ad te deduxit amantem*] Propriè. Cicero II. act. in Verr. Hic est decimus, ad quem iste deduxerat tertiam Isidori Mimi filiam. & ipse VI. Fast.

Cùm primùm cupido Venus est deducta marito.

Tibullus:

Vt iuueni primùm virgo est deducta marito.

Papinianus iurisconsultus l. dotis promissio LX. D. de iure dot. Etsi minor annis duodecim, vt maior deducta sit, tunc primùm petatur, cùm maior annis apud eumdem esse cœperit.

GEMINAS *Leucippidas illi*] Ambas Leucippi filias rapuerunt Castor & Pollux: quarum nomina fuerunt Ilaira, & Phœbe. Apollod. lib. III.

PAENE *puer cassis abducta armenta recepi Hostibus & caussam nominis inde tuli*] Idem Apollodorus ibidem.

IN XVI. EPIST. AD PARIDEM.

LEGITIMAM *nupta sollicitare fidem?*] sic propè libro VII. Metamorph.

Quare-

Quærere quod doleam, statuo, donísque pudicam
Sollicitare fidem.

Est autem sollicitare, vt ex Festo Paullus refert, ex suo loco mouere. Vnde appositè transfertur ad chordas, dum impelluntur.

OSCVLA *luctando tantummodo pauca proteruus Abstulit*] Locus ex epist. Oenones nescio quid similitudinis & affinitatis cum hoc habere videtur: *Ille mea spolium virginitatis habet.*

Id quoque luctando, rupi tamen vngue capillos,
Oráque sunt digitis aspera facta meis.

CVM *mea virginitas mille petita procis*] Procorum, qui Helenam sibi vxorem petierunt, nomina & numerus exstat apud Apollodorum lib. III.

CAELESTIA *numina*] Duo Vatic. *corpora.*

LAVDATRIX *Venus est insidiosa mihi*] Sic in vno Vatic. & in ora alterius, placet.

SED *nihil insinuo*] In altero eorundem lib. *infirmor*: in margine verò, & in altero est, *inficior.* perplacet.

EST *data libertas, quòd Menelaus abest*] Erat enim in Creta, cùm Helena à Paride abrepta est. Coluthus sub finem de Raptu Helenæ:

Ἠερίης ὄρνιθες ἐύπτερα τέκνα θυέλλης
ἔσπετε νοστήσαντες ἐπὶ κρήτην Μενελάῳ.

Et ipse lib. II. De remedio:

Quid Menelaë doles? ibas sine coniuge Creten,
Et poteras nupta latus abesse tua?

AN *nescis longas regibus esse manus?*] Expressum videtur ex Herodoto, apud quem lib. IIX. pæne extr. Alexander καὶ γὰρ δύναμις ὑπὲρ ἄνθρωπον ἡ βασιλῆός ἐστι, καὶ χεὶρ ὑπερμήκης.

FORMA *timere facit*] Locutio à poëtis frequētissimè vsurpata: *Qui nati me coram cernere letum Fecisti.* Virg. lib. II. In prosa diceretur, facit, vt timeat.

ADDE *quòd vt cupias constans in amore manere, Non potes*] Docet Aristoteles lib. II. De arte dicendi, iuuenes natura esse omnes inconstantes.

FAX *quoque me terret, quam se,* &c.] Hi versus & tres sequentes intelligentur ex iis, quæ in superiori epist. annotaui.

CETERA *per socias Clymenen Æthrámq. loquemur*] Priorem aliter vocat Higinus cap. XCII. de iudicio Paridis. Alexander Veneris impulsu Helenam à Lacedæmone ab hospite Menelao Troiam adduxit, eamque in coniugio habuit cum ancillis duabus Aethra & Phisadie, quas Castor & Pollux captiuas ei

nas ei assignauerunt, aliquando reginas.

IN XVII. EPIST. AD HERONEM.

—SI *cadat ira maris*] Sic legendum. id est, si mare non agitetur, non commoueatur, vt vsque huc commotum est.

SEPTIMA *nox agitur*] De hoc verbo AGITVR, vide quæ dixi in obseruationibus in Metamorph.

QVAEQ. *micat gelido Parrhasis vrsa polo*] Patronymica non tantum ab hominibus, sed ab aliis quoque rebus deducuntur, vt Cypris, Calydonis, Pegasis, Asis, de quibus alibi.

PARRHASIS] Sic lib. I. Trist. eleg. III.

Versaque ab axe suo Parrhasis arctos erat.

ET *celer Elao carcere missus equus*] Sic lib. III. eleg.

Hoc mihi contingat, sacro de carcere missis
Insistam forti mente vehendus equis.

Ibidem:

Quadriiuges æquo carcere misit equos.

Lib. v. Trist. eleg. x.

Vtq; foret nondum reserati carceris acer,
Nunc pede nunc ipsa fronte lacessit equus.

Lib. x. Metamorphos.

——*cum carcere pronus vterque*
Emicat.

Virg. v. Aeneid.

——*ruúntque effusi carcere currus.*

Tibullus lib. I. eleg. III.

Quàm iacet, infirmæ venere vbi fata senectæ,
Qui prior Elæo carcere missus equus.

Contrà hæc ita scriptum reliquit Caper. Carcer masculini generis non nisi singulariter dicitur, in quo homines coërcentur: pluraliter verò Carceres, vnde currus effunduntur. Eruditus lector perpetuóne vera hæc differentia sit, iudicabit.

QVA] Per quem locum, qua via.

HIC *es*] Rectè ita legit, & interpretatur Volscus.

—ET *exiguum misero contingis amanti*] Sic omnino legendum è bonis exemplaribus, & ratione. Id est, & perraro eam capimus voluptatem, quam frequentissimè capere deberemus.

IN XIIX. EPIST. AD LEANDRVM.

AVT *fora vos retinent, aut vncta dona palastra*] E Romanorum consuetudine dictum est, qui caussis agendis in foro se exerce-

exercebant, & palæstra ludebant. Martialis lib. IV. epigr. IIX. quo aliquot illorum mores prosecutus est:

Prima salutantes atque altera continet hora;
Exercet raucos tertia causidicos.
In quinctam varios extendit Roma labores,
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris,
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima est, Eupheme, meorum,
Temperat ambrosias cùm tua cura dapes.

FVGACIS *equi*] In laudem ponitur, id est, celeris, velocis. Sic Horat. Ode I. lib. II. carm.

Iam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitúmque vultus.

Vide quæ etiam notaui in obseruat. in Metamorph.

DILVITVR *posito serior hora mero*] Hoc carmen eam, quam modò exposui, opinionem confirmat: cùm hoc quoque è Romanorum more perspicuè dicatur, qui octaua noctis hora (idque Martialis, quæ suprà posui, carmina apertè declarant) cœnabant. Hinc igitur à poëta nostro hora serior appellatur.

VIDVAS *noctes*] non expertas concubitum. sic quoque dicitur mulier vidua, quæ cum viro diu rem non habuit. Seneca de Clytemnestra in Agamemnone:

Decem per annos vidua respiciam virum?

Hinc etiam facilè intelligetur, cur lectus viduus dicatur.

COPIA *cursus*] Natandi facultas.

TVA *virtus*] Nostro idiomate, *la tua sufficienza: il tuo valore.* SPRETIS *aquis*] Quæ vi ventorum commotæ erant. COGIT *& absentes plura timere locus*] sic libentius lego. CAVSSAQVE *sit certa femina nulla mora*] lege, *caussáque sit tanta*, &c.

MERSAQVE *roratis*] Hæc est genuina lectio.

INVIDA *pugnat hiems*] Metaphora ab iis, qui alienæ felicitati, aut voluptati inuident.

QVANTO *planguntur litora fluctu*] Propriè. De mari enim litus dicitur. Celsus l. XCVI. de verborum significatione: Litus est, inquit, quousque maximus fluctus à mari peruenit, idque M. Tullium, cùm arbiter esset, primùm constituisse. Cicero in Topicis: Solebat Aquilius collega, & familiaris meus, cùm de litoribus ageretur, quæ omnia publica esse vultis, quærentibus iis, ad quos id pertinebat, quid esset litus, ita de-

ita definire, qua fluctus eluderet. Iauolenus ex Cassio lib. VI. l. CXII. De verb. sign. Litus publicum est eatenus, qua maximè fluctus exæstuat.

SEDUCIT *terras hæc breuis unda duas*] Septem stad. quæ interfluit Hellespontus, Abydus à Sesto distat. Plinius lib. IV. cap. XI. Hellespontus septem stadiis Europam ab Asia diuidens: quattuor illic inter se contrarias vrbes habet. In Europa Callipolin & Seston; in Asia Lampsacum & Abydon. Idem lib. VI. cap. XXXI. Abyd im oppidum, vbi angustiæ septem stadiorum. HAEC *breuis unda*] δεικτικῶς.

SEDUCIT] diuidit.

DUAS *terras*] Sestum & Abydum. Terram autem Oppidum sæpe vocant poëtæ. Ad hoc indicandum vno exemplo contentus ero, lib. I. & elegia Tristium:

——— nobis habitabitur orbis
Ultimus, à terra terra remota mea.

SED *non A tibi suspecto dixit Vlixe genus*] Cùm hæc lectio sit in omnibus libris, & locutio Ouidiana, non video cur quidquam sit immutandum. In epist. quæ statim sequitur: *Hic facit vt iaceas, & sis suspecta Diana.* PONUNTUR *medio cur mea membra toro?*] Execrabile erat hoc amantibus: itaque Ouidius ipse lib. II. Amor. eleg. X. cùm malum hostibus imprecatur, optat eum dormire in vacuo lecto, & in medio toro membra ponere. eius versus sunt:

Hostibus eueniat vacuo dormire cubili,
Et medio latè ponere membra toro.

NAM *cur huc vectus*] Hæc est vera lectio.

SOLA *dedit vastis femina nomen aquis*] Ab Helle, quòd in hoc mari cecidit, Hellespontus appellatus est.

ATQUE *ita quisque suas iterum redeamus ad vrbes*] Notandum hic verbum *quisque*, de duobus dici.

QUI *nos clam cogit amare*] sic legendum.

PEGASEUS *Iason*] Peccarunt patrum memoria, qui in litteris nomen habebant, opinantes *Pagaseus* per a scribi debere; cùm per e scribendum & enunciandum sit; quemadmodum est in veteribus libris.

ARTE *laborata vincuntur ab æquore puppes*] Melior lectio in aliis, *Arte laborata merguntur ab æquore puppes.* est autem dissuasio à maiori.

OBVERTOR *ad undas*] Ita legendum, non *obuersor.* Venit autem à verbo vertor, quod in dissuetudinem abiit. composita

posita reuertor. hoc autem loco est respicere.

SVB *aurora*] Paullo ante quàm lucescat.

QVO *cerni somnia vera solent*] Post mediam noctem somnia vera esse dicuntur. Seneca, apud quem Andromacha loquitur, cùm ei Hector, qui moneret Astyanacta à Græcis, vt eum præcipitarent, quæsitum iri, in somnis sibi apparuisset, iubens illum abscondere, ita ait in Troadibus:

Partes fere nox alma transierat duas,
Clarúmque septem verterant stellæ iugum.

Et Horatius lib. I. Serm. Satyra x.

——vetuit tali me voce Quirinus
Post mediam noctem visus, cùm somnia vera.

Quo loco me puero, viginti ante annos hæc notauerat clariss. vir M. Antonius Muretus, publicus Romæ præceptor meus. Vera esse somnia, quæ post mediam noctem fiunt, adfirmat & Theocritus: qui cùm dixisset:

Νυκτὸς ὅτε τρίτατον λάχος ἵσταται, ἐγγύς δ' ἠώς.

addit paulò pòst:

Εὖτε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὀνείρων.

ILLISIT *fluctus arenis*] sic est in optimis exemplaribus, verè. LENIAT *inuisas littera missa moras*] Hæc est veterum librorum lectio. MISSA] à te mihi.

INVISAS *moras*] quòd odi longum tempus.

IN XIX. EPIST. AD CYDIPPEN.

ORA *subit*] occupat faciem. atque hæc est vera lectio.

INVENIES *illic id te spondisse*] Libentius lego vt est in aliis lib. *iurasse*. Infrà: *hac adiurabit amanti:* &, *sed hac metuit periura vocari.* & initio, *iterum iurabis amanti.*

CVPIDO *sinu*] Respexisse puto ad iuuenum ingenium, qui, vt ait Aristoteles lib. II. Rhetor. cupidi sunt, aut ad ipsorum summam in re venerea cupiditatem ac vim. Qualia sunt illa: *A iuuene & cupido credatur reddita virgo?* &: *Cùm primùm cupido Venus est deducta marito.*

HOC *faciunt flaui crines*] Flauus capillus, vt niger, commendatur in puellis. sic de Lucretia ext. lib. II. Fast.

Forma placet, niueúsque color, flauíque capilli,
Quódque aderat nulla factus ab arte color.

Virg. lib. IV. Aeneid. extr.

Nondum illi flauum Proserpina vertice crinẽ Abstulerat.

Fallitur ibi doctiss. interpres, Seruius, qui hæc scribit: *Abscondente*

dente galero. Huic ergo dat, quasi turpi. Virg. enim lib. I. dixerat Iunonem esse pulcherrimam, vbi ita est:

Regina ad templum forma pulcherrima Dido Incessit.

HESIONEN *Telamon*] Hercules cùm Laomedonta interfecisset, Telamoni, quòd primus Ilium intrasset, Hesionam præmij loco dedit. Apollodorus lib. II. τελαμῶνι ἀριστεῖον ἡσιόνην τὴν λαομέδοντος θυγατέρα δίδωσι ἐξ ἧς ὕστερον τελαμὼν τὸν τεῦκρον γεννᾷ.

BRISEIDA *cepit Achilles*] cùm Lyrnessum expugnasset.

VTRAQVE *victorem nempe secuta suum*] sic legendum, non *virum*: quamuis Telamon Hesionen postea vxorem duxerit; at non Achilles Briseida.

QVONIAM *fera creditus illis*] Lego *quondam*: vt est in aliis libris. —VT *quoties obsistere*] sic legendum puto.

TVRPITER] cum dedecore, & infamia.

NEC *spes par nobis, nec timor æquus adest*] De spe & timore vide quæ dixi in epist. Deianiræ ad Herculem.

QVI *mouet, ille cadat*] sic videtur legēdum, cùm sequatur, *Quem si reppuleris &c.* AMARIS] Syncope.

PERIVRIA *vita*] Caue ne periura sis.

EXCIDERANT *animo fœdera nostra tuo*] Malè alij legunt, *fœdera lecta.*

MODO *casibus istis*] Morbo, quo nunc laboras.

NIL *tua Cydippe facta ruboris habent*] In aliis, *pudoris.* probo.

IN XX. EPIST. AD ACONTIVM.

SAEVAE *Dea*] Magnæ Dianæ, vel aspectu terribilis, cùm inferat: *Omnia cùm faciam cùm dem pia tura Dianæ:* sic & inf.

Confiteor, timeo sæuæ Latoidos iram.

Et:

—— —— quid aufert
Sæua mihi vitam, spem mihi diua mei?

LAB ERIS *in magno numquid, vt antè, mari*] Delos, quæ ab ipso Ouidio, & à quibusdam aliis auctoribus Ortygia vocatur, insula instabilis fuit in mari Aegæo, lib. XV. Metamorph.

——tempúsque fuit, quo nauit in vndis,
Nunc sedet Ortygie.

—CVM *iam prope luce peracta Demere purpureis Sol iuga vellet equis*] Cùm noctem aduenisse poëtæ indicant, sæpe dicunt Phœbum equis iugum ademisse. In eodem opere lib. VII.

Ter iuga Phœbus equis in Ibero flumine mersis
Dempserat.

Et lib. IV. Fastor.

Dempserat emeritis iam iuga Phœbus equis.

Quot autem sint Solis equi, & quomodo vocentur, habe in II. Metamorph. sub principium.

Et *modò porticibus spatior*] Romanorum porticus, in quibus ipsi spatiari solebant, significat. multa eiusmodi reperies apud scriptores, quæ, dum de externis nationibus loquantur, è Romanorum moribus, & ædificiis sumpta sunt. Sic quoque apud Virgilium lib. II. Aeneid. est huiuscemodi porticus mentio, vbi ille Priamum à Pyrrho interfectum finxit.

IMPROBE *quid gaudes? aut quæ tibi gloria parta est? Quidue vir elusa virgine laudis habes? Non ego constiteram, &c.*] Hunc iocum satis diligenter, vt puto, sub principium lib. XV. Metamorphos. enarraui.

—POMVM *Schœneida cepit*] Vide lib. X. Metamorph. & Apollodorum lib. III. Bibliothecæ.

QVID *tibi nunc prodest iurandi formula iuris? Linguáque præsentem testificata Deam?*] Respondet ad id, quod dixerat Acontius: *Nec tibi credideris, recitetur formula pacti.*

Mox:

—hac est testificata Deam.

FRATRIS] Apollinis. qui apud hunc nostrum lib. I. Metamorph. ait: *Inuentum medicina meum est, Opiférque per orbem Dicor, & herbarum commissa potentia nobis.* SVM *fassa*] Aperui. ACVMEN *habes*] Allusio ad Acontij nomen.

QVA *ope reualescere possim, Quæritur à Delphis fata canente Deo*] Consulitur Phœbus, qui Delphis dat responsa, qua medicina possim conualescere, & pristinas vires recuperare.

LVMINA *fixa tenet plena pudoris humo*] Suprà in epistola Hypsiphyles.

Hæsit in opposita lumina fixus humo.

IN XXI. EPIST. AD PHAONEM.

NVMQVID *vbi aspecta est studiosæ littera dextræ*] liber Maff. *inspecta*. Alij legunt, *Ecquid vbi aspecta est.* quod idē est.

FORSITAN *& quare*] occurrit obiectioni, quam statim diluit. ALTERNA *carmina*] Elegos significat. Sic lib. II. Fast. *Dum canimus sacras alterno carmine nonas:*

Maximus his Fastis accumulatur honos.

Eodem

Eodem modo lib. II. Tristium *pedes impares* dixit:

Scilicet imperij princeps statione relicta
Imparibus legeres carmina facta modis?

Et III. eleg. I. *alternum versum:*

Clauda quòd alterno subsidant carmina versu,
Vel pedis hoc ratio, vel via longa facit.

Et mox ibidem, *alternos pedes:*

Adspicis alternos intremuisse pedes.

Et elegia VII.

Aptáque in alternos cogere verba pedes.

FLENDVS *amor meus est, elegi quoque flebile carmen*] Legendum, *Elegeia flebile carmen*, tum quia ita est in lib. Maffeiano, tum etiam quia aduerbium *quoque* otiosum est. Huc autem facit locus ex elegia, qua Tibulli mortem defleuit:

Flebilis indignos elegeia solue capillos,
Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

Hinc igitur probabiliter colligitur Elegiam primum res tristes, lugubres, & luctuosas, deinde vt in libello de Arte poëtica docet Horatius, lætas & iucundas continere cœpisse, eiúsque inuentorem nesciri idem ait his verbis:

Versibus impariter iunctis querimonia primùm,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

NON *facit*] Apta non est.

ARVA *Phaon celebrat diuersa Typhoidos Ætna*] Phaonem significat diu in externa regione, quæ remota esset à Lesbo, versari: eam autem Siciliam esse ait; vbi est Aetna mons perpetuo incendio notus; qua occasione ad sui amoris ardorem alludit. Subdit enim: *Me calor Ætnæo non minor igne tenet.*

celebrat] Frequentat, incolit, & diu immoratur. Ab Aetna autem monte Aetnæus deducitur: ab Enna verò, quæ vrbs est, & vmbilicus Siciliæ, Ennensis, & Ennæus, in prima syllaba per e, & duplex n, vt alibi docui. Atque hoc dicendum fuit, nequem Domitius hic fallat, qui id nominis vno eodemque modo scribit.

IGNE *tenet*] Ita liber Maff. in aliis malè est, *coquit.*

CARMINA *proueniunt*] lib. & elegia I. Trist. *Carmina proueniunt animo deducta sereno.*

— VACVAE *carmina mentis opus*] Ostendit se ad pangenda car-

da carmina aptam non esse, cùm ea tranquillitatem vel inprimis requirant: ipsa autem amore correpta huc atque illuc, mentis inops agitabatur.

N O N *oculis grata est Atthis, vt antè, meis*] In versibus, quos Hephæstio ex Sapphone citat, huius Atthis mentio est his verbis:

ἀτθὶς σοὶ δ' ἐμέθεν μὲν ἀπήχθετο.

N E C *me despicias, si sum tibi corpore parua, Mensurámque breuis nominis ipsa fero*] Hanc habent lectionem Vaticanus & Maffeianus libri. Alij viri docti legunt, ex aliis antiquis, *Sum breuis, at nomen, quod terras impleat omnes, Est mihi: mensuram nominis ipsa fero.* Qui versus sunt planè elegantiores. Atque ita se Sappho pulchram non esse fatetur, cùm sit paruo corpore. Mulieres, quæ eiusmodi sunt, non pulchræ, sed venustæ dicuntur. Pulchritudo enim, vt sentit Aristoteles, consistit in magno corpore: quæ, vt ait M. Tullius lib. I V. Tuscul. disput., est apta membrorum figura cum corporis suauitate.

T V R T V R] Miram prope huius auis castitatem esse scribit Aelianus lib. x. cap. x x x I V. De hist. animal.

A T Q V E *vbi iam amborum*] Ita in Vatic. In impressis quibusdam, *Et quòd, vbi amborum.* Melius & rectius in Maffeiano, *At simul amborum.*

S I C E L I S *esse volo*] Fingit Phaonem ita loquentem.

O *vos erronem tellure remittite nostrum Nisiades matres, Nisiadésque nurus*] Rectè ita legendum iudicarunt viri docti, malè aliter Domitius.

T E L L V R E] Subaudi Sicula, vbi Phaon commoratur.

N E C *vos decipiant blandæ mendacia linguæ*] Caussa, cur Phaon à Siculis mulieribus recipiendus non sit.

T V *quoque, quæ immites celebras Erycina Sicanos*] sic legitur in vtroque, quo vtor libro, Vatican. & Maff. alij aiunt reperisse se in aliis lib. scriptis, *quæ montes celebras &c.* quam lectionem anteponunt superiori, quòd ineptum dicat Venerem, quam Sappho nunc tantopere placare studeat, esse inter immites Sicanos. Ego eos falli existimo, atque hanc esse huius loci sententiam, vt idcirco immites Siculos dicat Sappho, quòd sibi viderentur amantem illum suum retinere contra sui ipsius voluntatem: qua in re immites se esse ostendant. Atque ita nullam in Venere (quod illi rebantur) sæuitiam inesse fatebuntur. Seruit ergo Sappho (quod & acutè vidit Domitius) præsenti affectui. Dicta est Erycina Venus ab Eryce monte, vbi colebatur.

batur: qui, vt ſcribit Polybius lib. I. omnium Siciliæ mõtium, excepto Aetna, altiſſimus eſt: ea parte, qua Italiam ſpectat, inter Drepanum & Panormum: in eius vertice ſatis ampla eſt planicies, vbi Veneris templum omnium Siciliæ templorum longè pulcherrimum, longeque opulentiſſimum fuit.

VATI] mihi Sapphoni, quæ Vates ſum.

NON *agitur vento noſtra carina ſuo*] Errat Domitius, qui hæc per interrogationem legendum putat.

NON *vento ſuo*] aduerſo vento. Metaphora.

ECCE *iacent collo poſiti ſine lege capilli*] lib. veteres, *ſparſi*, non *poſiti* habent. quo modo legiſſe videtur Domitius.

NON *Arabo noſter rore capillus olet*] Sic Maffeianus. Vaticanus verò, *Non Arabo noſter ore*, &c. quod idem eſt, omiſſo *r* in verbo *rore* propter eam, quæ antecedebat, litteram. Calderinus etiam eo modo, quo in Maffeiano eſt, legit: idque verè.

MOLLE *meum leuibus cor eſt violabile telis*] Idem dicit de ſe lib. IV. Triſt. elegia vltima:

Molle cupidineis nec inexpugnabile telis
Cor mihi, quódque leuis cauſa moueret, erat.

AVRORA] ἀποστροφή, vel potius προσωποποιία.

NON *vt ames oro. ſed quòd amare ſinas*] In lib. Maffeiano, *ſed vt amare ſinas*. in quo τὸ *te* à librario omiſſum eſſe putauerim, hoc videlicet modo: *ſed te vt amare ſinas*. Vaticanus perſpicuè habet, *Non quod ames oro, ſed quod amare ſinas*, fortaſſe non malè. Non deſunt tamen qui legant è bonis libris, *verùm vt amare ſinas*.

—NEC *te Admonui, quòd tu munus amantis habes*] ſic Vatican. & Maff. Alij malunt *—nec te Admoneat &c.*

PERQVE *nouem iuro numina noſtra Deas*] liber Maff. *numina ſancta*.

NOVEM *Deas*] Muſas, quæ nouem ſunt Iouis filiæ ex Mnemoſyna, quarũ princeps eſt Calliope. Heſiodus in Theogonia, & Apollodorus lib. I. Bibliothecæ.

NVMINA *noſtra*] Appoſitio.

ET *lingua palato*] ſic ij, quibus vtor, libri veteres.

NEC *puduit ruptis exululare comis*] Iidem lib. *ſciſſis*. placet.

ADEMPTI] mortui. lib. IV. De Ponto eleg. X.

Iure igitur lacrimas, Celſo libamus adempto,
Cùm fugerem, viuo quas dedit ipſe mihi.

VLTERIVS *pudet hic narrare*] ſic noſtri libri ſcripti.

ET *multa preſſit opaca coma.*] Multo rectius iidem lib. & qui-

quidam alij, *texit opaca.* —NON *prius mœstissima mater*] lib. veteres hanc habent lectionem. alijs placet, *non pie.* quos ego nihil moror.

SAPPHO *miseros decantat amores*] Vatic. *desertos cantat amores.* Maff. *desertos quaeret amores.*

QVEM *suprà*] ἀναστροφὴ.

—EXTENDIT *aquatica lotos*] libri vet. *expandit.* placet.

HIC *ego fessos potuissem*] iidem lib. *lassos.*

FORMOSVS *puer est visus adesse mihi*] Ita ferme habent nostri. IVSSVS *amans tetigit*] iidem lib. *iussus amor.* loci sensu [illegible] non caret. quod alij [illegible], diuinare est.

EGO *territa surgo*] Maffeian. *frigida.*

CVR *nunc*, &c.] Exclamatio.

CVM *profugum possis ipse referre pedem*] sic legendum ex antiquis libris. Est autem apostrophe ad Phaonem: inde nullo modo mihi probatur, nec, vt puto, cuiquam alij probabitur.

DOLOR *artibus obstat*] Preclarum exemplum apud hunc nostrum lib. XIII. Metamorphoseos, vbi ita est de Hecuba, cùm Polydorum, quem Polymnestori cum ingenti auri copia crediderat, interfectum vidisset.

Troades exclamant, obmutuit illa dolore,
Et pariter vocem lacrimásque introrsus obortas
Deuorat ipse dolor, duróque simillima saxo
Torpet.

INGENIVMQVE *meis substitit omne malis*] lib. & elegia I. Trist. de se:

Ingenium tantis excidit omne malis.

ECQVID *ago precibus?*] Assentior eruditis viris, qui ita legendum putant.

FINIS EPISTOLARVM HEROIDVM.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS ELEGIARVM LIBRVM I. OBSERVATIONES.

In elegiam I.

QVI *modò Nasonis*, &c.] Scripserunt ex antiquis apud Romanos elegias Tibullus, Propertius, Ouidius, & Gallus, vt ait Quinctilianus lib. x. Cuius hæc verba sunt: Elegia Græcos quoque prouocamus: cuius mihi tersus atque elegās maximè videtur auctor Tibullus Sunt qui Propertium malint. Ouidius vtroque lasciuior: sicut durior Gallus. Quem locum, cùm vulgo non intelligatur, ipse declarabo. Is igitur Quintilianus cùm Latinos scriptores in quacumque disciplina cum Græcis comparasset, tum illa, quæ modò recitaui, verba addit; in quibus de elegiæ præstantia apertissimè loquitur. Cùm ergo & ex suo, & ex quorundam iudicio, cuinam illorum elegiæ scribendæ principatus esset deferendus, dixisset, subdidit Ouidium Tibullo & Propertio esse lasciuiorem, Gallum verò duriorem. Si quod dixi verum est, vt de elegiæ præstantia loquatur, nullo pacto verbum, quo ille vtitur, lasciuior exponi potest eo sensu, quo vulgus accipit. Quòd enim antitheton esset lasciuior cum verbo durior? nullum, aut certè otiosum. Ergo necessariò dicendum est à Quinctiliano, qui id, vt Rhodoginus animaduertit, à Seneca accepit, vbi quod hic noster lib. I. Metamorph. de diluuio scribit, examinat, omnino significari Ouidium ipsum pluribus modis, quàm Tibullus & Propertius soliti sunt, sententiam suam, non minus tamen eleganter, extulisse. Quo sensu accipitur à Virgilio *lasciua capella*, Ecloga II. Illud huc adiiciendum illos (quod nemo infitiabitur) propemodum omnia, quæ scripserunt, è Græcorum fonte hausisse: Ouidium verò quæ in his elegiis suo marte, vt dicitur, cecinisse, felicissimeque expressisse.

VT *iam nulla tibi non sit legisse voluptas*] Locus hic, qui vsq.

strauit hunc locum lib. II. Trist. ——VITIS Q. *repertor*] Ita legitur in ambobus Maff. & vtroq. Vaticano: verius, quàm in quibusdam vulgaris, *iurisque* Intelligit autem Bacchum.

ET *non cessuri nisi Diis sine crimine mores*] De Ouidij moribus alibi dixi.

QVAEQVE] Europa ex adiunctis.

In elegiam IV.

VT *accumbas*] Cicero epist. vlt. lib. IX. quæ vocantur famil. Accubueram hora nona, cùm &c. Quod verbum hic pro *discumbas*, positum esse non videtur, quod putauit Niger ex Acronis sententia. Hunc autem locum, vbi ad Plantinum, quas in vniuersum Ouidium notaueram, obseruationes miseram, animaduerti: quòd ante hoc tempus, id est IIX. Id. Iul. M. D. LXXX. eruditissimos Nigri commentarios non videram.

VVLTVMQVE *loquacem*] Sic duo Vatic. & alter Maff. alter verò, *vultúmq. fugacem*. superiorem lectionem puto veriorem.

In elegiam V.

AESTVS *erat, mediámque dies exegerat horam*] Vterque lib. Maffeianus, *vmbram*, non *horam* habet. placet. Est autem meridiei periphrasis ex vmbris mathematicæ descriptionis. Virg. in Eclogis, *Maioréśque cadunt altis de montibus vmbra.*

LEVANDA] recreanda, & reficienda.

QVALE *fere silua lumen habere solent. Qualia sublucent fugiente crepuscula Phœbo: Aut vbi nox abiit, nec tamen orta dies*] Hæc est, quam in Ouidio esse ait Quinctilianus, lasciuia. Satis erat dicere, *Qualia sublucent* &c. vel vnum ex iis exẽplis ponere. CREPVSCVLA] Quid sit crepusculum docui in Scholiis in Epistolas.

—ET *multis Lais amata viris*] Ita est in veteribus.

In elegiam VI.

OBLIQVVM *latus*] Rectum latus, Antitheton.

RISIT, *vt audiuit tenera cum matre Cupido. Et leuiter, fies tu quoque fortis, ait*] Sententia huic similis est illa Tibulli libro primo eleg. II.

En ego cùm tenebris tota vagor anxius vrbe,
Securum in tenebris me facit esse Venus.

SI *satis es rapta Borea memor Orithyia*] Vide quæ notaui in obseruationibus sub finem lib. VI. Metamorph.

AVT *ego iam ferróque, ignique potentior ipso*] vnus Vatic. *igniquepotentior omni.* alter & Maff. *paratior ipse.* alter Maff. *ignique ferocior omni.*

ILLA

ILLA *pudore vacat, Liber, Amórque metu*] Solet Ouidius frequenter, tamquam philosophiæ minimè imperitus, rei præpositæ rationem reddere, vt hic nunc facit. Hunc autem locum vnà cum nonnullis aliorum auctorum locis illustraui libro x. Metamorphos.

ILLA *pudore vacat*] Solent plerumque cuiusuis ordinis homines nocte, quàm die, esse licentiosiores, & ad facinora perpetranda (quoniam ab aliis non adspiciuntur) paratiores. Idcirco Cæsar, cùm nocte posset Corfinium, quòd milites, qui ibi præsidio erant, ipsi se iam dedidissent, ingredi noluit. Eius verba sunt lib. 1. De bello Ciuili: tamen veritus, ne militum introitu, & nocturni temporis licentia, oppidum diriperent, eos, qui venerant. collaudat.

—O *foribus durior ipse tuis*] Sic est in omnibus libris. ſ.

SEQVOR *ales.*] Gallus.

In elegiam VII.

QVID? *non & clypei dominus &c.*] Iratorum vel amentium hominum, quod proposuit, exemplo illustrat.

CLYPEI *septemplicis*] Vide quæ notaui in meis obseruationibus sub principium lib. XIII. Metamorphos.

SIC, *nisi vittatis quod erat Cassandra capillis, Procubuit templo casta Minerua tuo*] Hac de re præter alios Q. Smyrnæus lib. XIV. derelictorum ab Homero.

DEDVCERE] Laniare, discindere.

ASTITIT *illa gemens*] Maff. *amens*. placet.

PROTINVS *in vultus ire meos*] Ita in iisdem libris.

QVASLIBET *infirmas adiuuat ira manus*] lib. veter. *Quamlibet*. id est, quamuis.

QVAMLIBET *infirmas adiuuat ira manus*] sic de Hecuba lib. XIII. Metamorphos.

——*facit ira potentem.*

& Euripides αὐτὸς δ' ἐπ' ἐχθροὺς θυμὸς ὁπλίζει χέρα. Virg. VII. Aen. *Quod cuique repertum est Rimanti telum ira facit.*

In elegiam IIX.

——NIGRI *non illa parentem Memnonis*] sic Virg. lib. I. Aeneid. ——*nigri Memnonis arma.*

HANC *ego nocturnas visam volitare per vmbras Suspicor*] Sic in altero Maff. In altero verò, *versam*. In excusis quibusdam, *viuam:* superior mihi magis probatur.

PROSIT *& adueniens*, &c.] Vterque lib. Maffeian. *Prosit vt*, &c. SPECTATIS *ocellis*] sic lib. veteres. bene. Infià,

Cum

Cum tibi deficient &c. Labitur occultè, *fallitque volatilis ætas, Et celer admissis labitur annus equis*] Hanc eandem sententiam expressit extremo lib. VI. Fast.

Tempora labuntur, tacitísque senescimus annis,
Et fugiunt freno non remorante dies.

——PALLA *spectabilis aurea*] Synizesis in verbo *aurea*.

DESPICE *gypsati nomen inane pedis*] In altero Maffeiano, & in ora lib. Vaticani, *crimen inane*. verè.

NEC *te decipiant veteris quinquatria caræ*] Assentior Paganino, qui XXIV. ann. ante me natum, rectè legendum putauit, *quinque atria*; immo verò eam ipsam lectionem se in quibusdam lib. vidisse ait. Igitur, quin ita prorsus legendum sit, dubitari non oportet. Addit hæc, vt maximè nobilis significetur is, cuius maiorum imagines vel quinque compleant atria. Cuius quidem Paganini iudicium comprobat hic noster lib. I. Fast. *Perlege dispositas generosa per atria ceras.*

Et Propertius lib. I. eleg. IV.

Nec tibi nobilitas poterit succurrere amanti,
Nescit amor priscis cedere imaginibus.

Confirmat & Valerius lib V. cap. 1 X. vbi ita est de T. Manlio Torquato: Videbat enim se in eo atrio consedisse, in quo illius imperiosi Torquati seueritate conspicua imago posita erat: prudentissimoque viro succurrebat effigies maiorum cum titulis suis, idcirco in prima ædium parte poni solere, vt eorum virtutes posteri non solùm legerent, sed etiam imitarentur.

CAPTOS *legibus vre tuis*] Terent. in Eunucho, *Vre hominem.* CVM *tibi deficient*, &c.] *Cùm te*, alter Maff. & sic Cicero: vide quæ alibi notaui.

SACRA *via*] Huius viæ mentio est apud Horatium lib. I. & Satyr. I X. apud Ciceronem ad Attic. epist. & lib. III. & infrà lib. II. De arte.

VOX *erat in cursu*] sic Maffeian. placet.

In elegiam IX.

MILITAT *omnis amans, & habet sua castra Cupido*] Venustissimam militis & amantis hæc elegia collationē continet.

ERGO *desidiam quicumque vocabit amorem, Desinat*] lib. Maffeianus, *vocauit*. placet Respondet enim cuidam, qui amorem desidiam esse dixerat.

MARS *quoque deprensus fabrilia vincula sensit, Notior in cælo fabula nulla fuit*] Idem propè lib. IV Metamorph. Quem quidem locum nuper ex Fulgentio illustraui.

In ele-

In elegiam x.

QVALIS *Amymone siccis errauit in agris*] Amymone vna ex quinquaginta Danai filiabus, aquam inquirens, in ceruum telum iecit, ac Satyrum dormitantem offendit. Quare ille somno expergefactus puellæ miro desiderio capitur. At Neptuno superueniente Satyrus se in fugam dedit. Amymone autem cum illo concubuit: eique Neptunus fontes Lernæos indicauit. Hæc ex Apollodoro lib. i i. Meminit & Apollonius lib. I. Arg. his verbis:

—ποσειδάωνι δὲ κύρη
πρίν ποτ' ἀμυμώνη δαναῒς τέκεν εὐνηθεῖσα
ναύπλιον.

ET *vendit quod vtrumque iuuat*] Vterque Maffeian. ita habet. rectè.

NEC *tamen indignum est à diuite præmia posci*] Ex duobus vet. lege, *munera.*

BENIGNVS *ager*] Fertilis, & qui fructus fert vberrimos.

In elegiam x I.

CERA] tabella cerata.

NEC *mora*] Statim, quamprimùm.

In elegiam x i I.

INTER *Ephemerides melius, tabulásque iacerent, In quibus absumptas fleret auarus opes*] Propertius:

Me miserum; his aliquis rationem scribit auari,
Et ponit duras inter Ephemerides.

Consule ibi Scaligerum iuniorem.

In elegiam x i i I.

—A *seniore marito*] A Tithono.

SIC *Memnonis*] Memnon & Hemathio filij Tithoni ex Aurora. Apollodorus lib. i i I.

PRIMA *bidente vides oneratos arua colentes*] sic Maff.

QVID *si non Cephali quondam flagrasset amore?*] De Auroræ in Cephalum amore sic Higinus cap. C L X X X I X. Procris Pandionis filia: hanc Cephalus Deionis filius habuit in cōiugio, qui cùm mutuo amore tenerentur, alter alteri fidem dederunt, ne quis cum alio concumberet. Cephalus autem cùm studio venandi teneretur, & matutino tempore in montem exisset, Aurora Tithoni coniux eum adamauit, petitque ab eo concubitum. Cui Cephalus negauit, quòd Procri fidem dederat. Tunc Aurora ait: Nolo vt fallas fidem, nisi illa fefellerit. Itaque commutat eum in hospitis figuram, atque dat munera

speciosa

ſpecioſa quæ Procri deferret. Quo cùm Cephalus veniſſet, immutata ſpecie munera Procri dedit, & cum ea concubuit. Tunc ei Aurora ſpeciem hoſpitis abſtulit. Quæ cùm vidiſſet, ſenſit ſe ab Aurora deceptam, & inde profugit in Cretam inſulam, vbi Diana venabatur. Quam cùm Diana conſpexiſſet, ait ei: Mecum virgines venantur, tu virgo non es, recede. & cap. CCLXX, enumerat Cephalum inter eos, qui formoſiſſimi fuerũt, vbi ita eſt: *Cephalus Pandionis filius, quem Aurora amauit.* —LENTE *currite Noctis equi*] Nox filia Chai, quæ ex Erebo fratre Aethera, & Diem peperit. Heſiodus in Theogonia. NEC *tamen eſt ſolito tardior orta dies*] Magis placet, vt eſt in vtroque Maffeiano, & in quibuſdam impreſſis, *Nec tamen aſſueto tardius*, &c.

In elegiam XIV.

VEL *pede quod gracili deducit aranea filum*] Aelianus de hiſt. animalium lib. I. cap. XII.

—NEC *erat color aureus ille*] ſic in vno Maffeian. ſicque legendum perſuadet ratio, & ſequens carmen.

PVRPVREO *iacuit ſemiſopita toro*] ſic legendum ex eodem Maff. malè in altero, *ſemiſupina:* in excuſis quibuſdam malè item eſt, *ſemiſepulta.* corripit autem hoc loco primam in *ſopita*, quam alibi producit.

FORMOSAE *periere comæ, quas vellet Apollo, Quas vellet capiti Bacchus ineſſe ſuo*] Expoſui hunc locum lib. IV. in meis in Metamorph. obſeruationibus.

NVNC *tibi captiuos mittet Germania crines*] Et ex hoc loco, & ex aliis, quos adferam, cognoſcitur Germanos capillum nutriiſſe. lib. I. Faſt.

—ſparſos Germania crines
Porrigit. lib. IV. De Ponto eleg. I.
Squallida prolixis qui tegit ora comis.
Et paullò pòſt:
Crinibus en etiam fertur Germania paſſis.

In elegiam XV.

NON *me more patrum, dum ſtrenua ſuſtinet ætas, Præmia militiæ puluerulenta ſequi? Nec me verboſas leges ediſcere, nec me Ingrato voces proſtituiſſe foro?*] Declaraui hunc locum lib. IV. Triſtium elegia I. *verboſas leges:* Sic Cicero pro Muræna, vbi Iuriſconſultorum diſciplinam exagitat: Tollitur è medio non ſolùm iſta veſtra verboſa ſimulatio prudentiæ.

NEC *me ingrato, &c.*] Anadiploſis.

QVAS-

QVAERITVR] Comparatur.
BATTIADES] Callimachus, Batti filius. Hic floruit tempore Ptolemæi Philadelphi, Olymp. CXXVII. Auctor Suidas. DVM *fallax seruus, durus pater, improba lena Viuet, dum meretrix &c.*] Hæc verior est lectio, vt mihi quidem videtur. CARMINA *sublimi tunc sunt peritura Lucreti, Exitio terras cùm dabit vna dies*] Respexit ad ipsius Lucretij sententiam è lib. III.

Tres species tam dissimiles, tria talia texta
Vna dies dabit exitio. multósque per annos
Sustentata ruet moles, & machina mundi.

TITYRVS] Virgilij Bucolica significat. Sic lib. I v. De Ponto: *Tityrus antiquas & erat qui pasceret herbas.*
— PARSQVE *mei multa superstes erit*] Lege ex vtroque exemplari Maff. *pársque mei magna &c.*] Vide quæ notaui extremo lib. XV. Metamorphoseos.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS ELEGIARVM LIBRVM II. OBSERVATIONES.

IN ELEGIAM I.

DELIONIS *aquosis*] Aquosos vocat quòd ibi multi sunt fontes, & fluuij: vt fluuius Gyptius, & Vella, vt nūc loquimur: hi præter Sulmonis mœnia labūtur, alius qui Amuersam oppidum, quod tuo KAROLE BELPRATE, imperio pares, (hic autem, & Gyptius ab Anfeia aqua manat) alius non longè à Cœnobio Sancti Spiritus, qui ab Amoris fonte, de quo infrà, fluere incipit; alij duo qui ad tria stadia à Populio erumpunt; alius verò Aternus, qui omnibus his, quos dixi, fluuiis mirandum in modum auctus idem Populium præterlabitur.
CENTIMANVMQVE *Gygen*] Gyges, siue Gyas, qui centum

centum manus habuisse dicitur, filius fuit Cæli ex Tellure. Auctor Apollodorus sub principium lib. I. Bibliothecæ, & eo prior Hesiodus in Theogonia.

IVPPITER *in manibus, & cum Ioue fulmen habebam*] Ita legitur in vno Maff. & in quibusdam vulgatis. In aliis, *In manibúsque Iouem* &c. malè. In vno Vatic. *In manibus nimbos & tum Ioue*,&c. neque id placet. In altero Maff. apertè sine vlla lituræ suspicione scriptum est, *In manibúsque Iouem, & cum Ioue fulmen habebam.* Quo modo si legeretur (quamuis ita ob multas causas malim) littera *m* in voce IOVEM non eliderentur. Similia exempla & apud Lucretium, & Horatium & Lambinus & Gifanius reppererunt.

—EGO *cum Ioue fulmen omisi*] Sic est in omnibus lib. scriptis. QVID *pro me Aiaces alter, & alter agent?*] In vtroque Maff. & altero Vatic. *Atrides*. æquè bene.

In elegiam II.

ILLA, *qua Danai porticus agmen habet*] Huius porticus mentio est lib. I. De arte, his verbis:

Quaq; parare necem miseris patruelibus ausa
Belides, & stricto barbarus ense pater.

—QVEM *metuit, quisque perisse cupit*] Non dissimilem sententiam continet trochaicus ille Ennianus:

Quem metuunt, oderunt: quem quisque odit, perisse expetit.

ILLE *potens domina, sordida turba iacent*] Placet lectio Maff. exempl. *cetera turba iacet.*

HAEC *face, & exiguo tempore liber eris*] Hæc est vera ex antiquis lib. lectio.

In elegiam III.

EI *mihi, quòd dominam nec vir, nec femina seruas*] Castratum, aut Thlibiam, non Spadonem intelligit. De his autem omnium optimè disserit Theophilus lib. I. Institut. tit. XI. de adoptionibus. QVI *primus pueris genitalia membra recidit*] Semiramis. Vide quæ notaui lib. IV. Metamorphos.

MARES] Viri fortes. Horatius lib. I. epist.

Et maribus Curiis, & decantata Camillis.

APTIVS *vt fieret*] lib. Maffeiani, *Aptius vt fuerit.*

In elegiam IV.

AVSIM] Antiquè, pro *audeam.*

RVSTICA *non est*] Antitheton, Aspera.

CVLPANTIS *cupiam sustinuisse femur*] Alter Maffeian. *Culpantis vellem.*

HAEC *querulas habili pratentat pollice chordas*] In eodem lib. *deducit:* In altero, *percurrit.* sequor.

ILLA *placet gestu numerosáq. brachia ducit*] Alter Maffeian. *brachia iactat.* Alio modo Propertius lib. II.

Siue aliquis molli deducit candida gestu
Brachia, seu varios incinit ore modos.

Quem totum prope locum vsurpauit Papinius lib. III. Siluarum: *Candida seu molli deducit brachia motu.*

SEV *pendent niuea pulli (nigri* in vno Maffei) *ceruice capilli, Leda fuit nigra conspicienda coma*] Capillus niger, & oculus niger in puellis summè cōmendantur. Horatius in libello De arte Poëtica: *Spectandum nigros oculos nigrósque capillos.*

HAEC *melior specie, moribus illa placet*] In eodem Maff. *Hac melior specie corporis, illa sapit.* optima sententia; & vulgata non absurda. Vtra tamen melior sit, doctiorum iudicio permitto.

In elegiam V.

—QVOD *non videatur, agentem*] Sic vterq. Maff. & Vat.

VERBAQVE *pro certis visa valere notis*] sic habet alter Maff. ast alter *visa fuere notis.* Vterque Vatic. *iussa valere notis.* placet. superiorem versum alij legunt; *quid non videatur amanti?* idque per Parenthesin; quibuscum non pugnabo.

NE *tam bona senserit alter*] liber Maff. *sumpserit.*

ADDIDICISSE] Quid sit addiscere dixi lib. III. Metam.

—QVAMVIS *hac ego iuncta queror*] Alter Maff. *nunc quoque.* alter verò, *hac quoque*, placet.

In elegiam VI.

PSITTACVS *Eois ales mihi missus ab Indis Occidit*] Hanc elegiam imitatus videtur Statius in morte Psittaci Melioris.

MISSVS *ab Indis*] In altero Maff. *missus ab oris.* nō malè. Verè, quod ex Statio loco citato apertè cognoscitur, qui *plagam* dixit. Eius verba sunt: *Psittacus ille plaga viridis regnator Eoa.*

QVAE *liquido libratis in aëre pennas*] Ita alter Maff. placet.

—INTER *sua prœlia viuunt*] sic ambo Maff.

VIVIT *edax vultur, ducitq́ per aëra gyros Miluius*] Apertissimè ita scriptum repperi in iisdem lib. In impressis malè est *Miluius.* Sed hac de re in obseruat. in lib. Fast. & in obseruat. in Metamorph. VIVIT *& armigera cornix inuisa Mineruæ, Illa quidem saclis vix moritura nouem*] Nonnihil ad hanc rem pertinens notaui in obseruationibus in Metamorph.

IAMQVE *cinis viuis fratribus Hector erat*] Eodem modo dictum est ab Horatio: *Puluis & vmbra sumus.* Probat autem

rem pro-

rem propositam exemplo. SEPTIMA *lux venit non exhibitura sequentem, Et stabat vacua iam tibi Parca colo*] Cùm de Psittaco ægroto agat, meritò septimi diei mentionem facit. Nam is dies inter criticos enumeratur, qui & iudiciarij dicuntur, vt Hippocrates II. Aph. particula XXIV. ait. Humores, qui morbi causæ sunt, diuersis mouentur temporibus: aut enim ipsorum natura, aut quantitate tardius vel citius ad coctionem vel cruditatem terminantur. Dies autem, in quibus præcipuè id fieri solet, VII, XIV, & XX. est. Sed hæc in libro De diebus directoriis diffusius & copiosius à Galeno disputantur.

ET *viuax Phœnix vnica semper auis.*] Sic Statius lib. III. Silu. *Quæ sibi præsternat viuax altaria Phœnix.* De Phœnice Tacitus lib. V. Annalium. Vide & quæ ego in Metamorphos. lib. XV. notaui.

In elegiam VII.

DII *melius, quàm sic mihi sit peccasse libido*] In vno Mss. *me sic sit peccare voluntas.* In altero, *me sic sit peccasse voluntas.* Rectius alij fortassis legunt, *quàm me, si sit peccasse libido.*

In elegiam IIX.

COMENDIS *in mille modos perfecta capillis*] In altero Mss. *Ponendis* &c. In altero verò, *Ponendos in mille modis perfecta capillos.* sed supernè adscriptum est glossema perdoctè, fortassis non malè. Rectius autem, vt puto, in Vatic. *Ponendis in mille modis prafecta capillis.*

THESSALVS *ancillæ facie Briseidos arsit*] Achillem & Briseiden significat.

MYCENAEO *duci*] Agamemnoni.

SERVA *Phœbas*] Captiua Cassandra, quæ diuinandi artem à Phœbo didicerat. Serua autem non à seruiendo, sed à seruando dicta est. Pomponius § Seruorum l. CCXXXIX. De verborum significatione. Seruorum, inquit, appellatio ex eo fluxit, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. Vnde illa sumpsit Iustinianus § Serui lib. I. Instit. Tit. III. De iure Personarum. Eius verba sunt. Serui autem ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent; qui etiam mancipia dicti sunt, eò quòd ab hostibus manu capiuntur.

THESSALVS *ancillæ facie Briseidos arsit, Serua Mycenæo Phœbas amata duci*] Respexisse mihi videtur ad illa Horatiana lib. II. carm. Ode III.

———*prius incolentem*
Serua Briseis niueo colore
Mouit Achillem.
Arsit Atrides medio in triumpho
Virgine rapta.

NON *sum Tantalide, nec forti maior Achille*] In vno Maff. *Nec sum Tantalide maior, nec maior Achille*. Probo.

SENSIT *te totis erubuisse genis*] In aliis impressis, *Vidit te* &c. Legendum vt est in Vatic. & Maff. *Vidit e*, & reliqua. Natus error è litterarum similitudine & cognatione; de qua re non semel testatus sum.

In elegiam I X.

—— QVI *miles numquam tua signa reliqui*] sic propè lib. I V. Fast. ad Venerem:

Saucius, aut sanus numquam tua signa reliqui.

Quid non Hæmonius, quem cuspide perculit heros, Cùm petiit, medica post modò iuuit ope] Sic est in altero Maff. emendatè.

QVEM] Telephum.

PERCVLIT] inflixit, ad terram adegit. Notum autem est Telephi & Achillis certamen. Quod autem ex Plinio dicturus sum non omnibus peruium est. is igitur hoc subtilius quærens ita scribit (loquitur enim quo modo ab Achille Telephus sanatus fuerit) cap. XV. lib. XXXIV. Est & rubigo ipsa in remediis, & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit: ita certè eam decutiens gladio. Vide & Higinum cap. C I.

STRAMINEIS *esset nunc quoque tecta casis*] In eodem Maff. *densa casis*. Probo.

FESSVS *in acceptos miles deducitur agros*] Milites veterani, quibus ad septena iugera assignabantur, in colonias mittebantur. MITTITVR *in saltus carcere liber equus*] Hunc versum declaraui in obseruationibus in lib. I V. Trist. eleg. VII. —IAM *prensa tellure*] sic in vno Maff. in altero, *pressa*. superior magis mihi probatur.

TANGENTEM *portus ventus in alta rapit*] In vno eorumdem lib. est, *tulit*. in altero *trahit*.

HIC *tua dextra facit*] Vterque Maff. *dextra valet*, verè.

VIX *vllis*, &c.] iidem lib. *illis*.

IN *deserta meo pectore regna rege*] In altero Maff. *geras*. In altero verò, *tene*.

In elegiam X.

TV *mihi, tu certè, memini, Græcine, negabas*] Hunc Græcinum

ſum eum eſſe opinor,ad quē in lib. De Ponto tres extant eleg.

ERRAT, *vt à ventis diſcordibus acta Phaſelus*] lib.veteres, *Errant, vt ventis, &c.* Idque magis poëticum, & ad exemplum, quo vtitur poëta, aptius.

SAEPE *ego laſciua conſumpſi gaudia noctis Vtilis*] In aliis lib.typis excuſis, *conſumpſi tempora noctis.* Alter Maff. habet, *conſumpto tempore noctis:* alter verò, *conſumpto tempore noctis Vtilis.* Vtramque lectionem vulgatæ antepoſuerim.

In elegiam XI.

PRIMA *malas docuit mirantibus æquoris vndas Peliaco pinus vertice cæſa vias*] Nullus planè ſenſus eſt in his verſibus: itaque lege & ex Maffeianis & vtroque Vaticano: *—mirantibus æquoris vndis*; id eſt, ſtupeſcente & admirante mari. Hanc eandem, quam poſui, lectionem ex aliis libris ſcriptis notauerat Paganinus ante annos XLIX. Miror fuiſſe neminem, qui eam receperit. CONCVRRENTES *cautes*] Cyaneas, quæ & Symplegades petræ dicuntur, intelligit. De his Strabo lib.I.& III. fabulā paullo diffuſius narrat Apollodorus lib.I. Bibliothecæ. Huc autem pertinet, quod ſcribit Higinus cap. XXI. Argonautæ cùm per Cyaneas cautes, quæ dicuntur petræ Symplegades, intraſſent mare, quod dicitur Euxinum, & errarent, voluntate Iunonis delati ſunt ad inſulam Diam. Ibi inuenerunt, & reliqua. Val. Flaccus libro I.

—certus Scythico concurrere ponto
Cyaneas. &, *Hoccine Cyaneæ concurrunt æquore cautes?*

—PATRIOSQVE *penates*] Vterque lib. Maff. *ſociòſque penates.* MARMOREIS *pedibus*] candidis, lib.XIII. Metam. *Pollice marmoreo.* & ſic ſæpè apud bonos auctores.

QVO *lateant Syrtes magna, minórque ſinu*] Multi vtramque Syrtim deſcripſerunt, ſed omnium optimè Salluſtius in Iugurthino. —MEA *dicta procella*] Ita Maff.

EXCIPIAMQVE *humeris*] Melior lectio in iiſdem lib. *Excipiámque vlnis.* LICEBIT] Quamuis, licet, etiamſi.

In elegiam XII.

TRIVMPHALIS *lauri*] ſic Tibullus lib. II. elegia V. quòd in triumpho adhiberentur.

Ipſe triumphali deuinctus tempora lauro,
Dum cumulant aras, ad tua ſacra veni.

NEC *belli eſt noua cauſa mei*] Ita eſt in vno Maff. & Vatic.

FEMINA *Romanis etiam nunc vrbe recēti*] ſic lib.vet. verè.

ME *quoque cum multis*] Ita eſt in iiſdem libris. ſequor.

quidam alij, *texit opaca*. —NON *prius mœstissima mater*] lib. veteres hanc habent lectionem. alijs placet, *non pie*. quos ego nihil moror.

SAPPHO *miseros decantat amores*] Vatic. *desertos cantat amores*. Maff. *desertos quaeret amores*.

QVEM *suprà*] ἀνατεσφὴ.

—EXTENDIT *aquatica lotos*] libri vet. *expandit*. placet.

HIC *ego fessos potuissem*] iidem lib. *lassos*.

FORMOSVS *puer est visus adesse mihi*] Ita ferme habent nostri. IVSSVS *amans tetigit*] iidem lib. *iussus amor*. locus mendo non caret. quod alij substituunt, diuinare est.

EGO *territa surgo*] Maffeian. *frigida*.

CVR *nunc*, &c.] Exclamatio.

CVM *profugum possis ipse referre pedem*] sic legendum ex antiquis libris. Est autem apostrophe ad Phaonem: inde nullo modo mihi probatur, nec, vt puto, cuiquam alij probabitur.

DOLOR *artibus obstat*] Pręclarum exemplum apud hunc nostrum lib. XIII. Metamorphoseos, vbi ita est de Hecuba, cùm Polydorum, quem Polymnestori cum ingenti auri copia crediderat, interfectum vidisset.

Troades exclamant, obmutuit illa dolore,
Et pariter vocem lacrimásque introrsus obortas
Deuorat ipse dolor, duróque simillima saxo
Torpet.

INGENIVMQVE *meus substitit omne malis*] lib. & elegia I. Trist. de se:

Ingenium tantis excidit omne malis.

ECQVID *ago precibus*?] Assentior eruditis viris, qui ita legendum putant.

FINIS EPISTOLARVM HEROIDVM.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS ELEGIARVM LIBRVM I. OBSERVATIONES.

IN ELEGIAM I.

QVI *modò Naſonis*, &c.] Scripſerunt ex antiquis apud Romanos elegias Tibullus, Propertius, Ouidius, & Gallus, vt ait Quinctilianus lib. x. Cuius hæc verba ſunt: Elegia Græcos quoque prouocamus: cuius mihi terſus atque elegās maximè videtur auctor Tibullus. Sunt qui Propertium malint. Ouidius vtroque laſciuior: ſicut durior Gallus. Quem locum, cùm vulgo non intelligatur, ipſe declarabo. Is igitur Quintilianus cùm Latinos ſcriptores in quacumque diſciplina cum Græcis comparaſſet, tum illa, quæ modò recitaui, verba addit; in quibus de elegiæ præſtantia apertiſſimè loquitur. Cùm ergo & ex ſuo, & ex quorundam iudicio, cuinam illorum elegiæ ſcribendæ principatus eſſet deferendus, dixiſſet, ſubdidit Ouidium Tibullo & Propertio eſſe laſciuiorem, Gallum verò duriorem. Si quod dixi verum eſt, vt de elegiæ præſtantia loquatur, nullo pacto verbum, quo ille vtitur, laſciuior exponi poteſt eo ſenſu, quo vulgus accipit. Quòd enim antitheton eſſet laſciuior cum verbo durior? nullum, aut certè otioſum. Ergo neceſſariò dicendum eſt à Quinctiliano, qui id, vt Rhodoginus animaduertit, à Seneca accepit, vbi quod hic noſter lib. I. Metamorph. de diluuio ſcribit, examinat, omnino ſignificari Ouidium ipſum pluribus modis, quàm Tibullus & Propertius ſoliti ſunt, ſententiam ſuam, non minus tamen eleganter, extuliſſe. Quo ſenſu accipitur à Virgilio *laſciua capella*, Ecloga II. Illud huc adiiciendum illos (quod nemo infitiabitur) propemodum omnia, quæ ſcripſerunt, è Græcorum fonte hauſiſſe: Ouidium verò quæ in his elegiis ſuo marte, vt dicitur, ceciniſſe, feliciſſimeque expreſſiſſe.

VT *iam nulla tibi non ſit legiſſe voluptas*] Locus hic, qui vſq.

ſtraui hunc locum lib. II. Triſt. —V I T I S Q. *repertor*] Ita legitur in ambobus Maff. & vtroq. Vaticano: verius, quàm in quibuſdam vulgatis, *iuriſque* Intelligit autem Bacchum.

E T *non ceſſuri niſi Diis ſine crimine mores*] De Ouidij moribus alibi dixi.

Q V A E Q V E] Europa ex adiunctis.

In elegiam IV.

V T *accumbas*] Cicero epiſt. vlt. lib. IX. quæ vocantur famil. Accubueram hora nona, cùm &c. Quod verbum hic pro *diſcumbas*, poſitum eſſe non videtur, quod putauit Niger ex Acronis ſententia. Hunc autem locum, vbi ad Plantinum, quas in vniuerſum Ouidium notaueram, obſeruationes miſeram, animaduerti: quòd ante hoc tempus, id eſt IIX. Id. Iul. M. D. LXXX. eruditiſſimos Nigri commentarios non videram.

V V L T V M Q V E *loquacem*] Sic duo Vatic. & alter Maff. alter verò, *vultúmq. fugacem*. ſuperiorem lectionem puto veriorem.

In elegiam V.

A E S T V S *erat, mediámque dies exegerat horam*] Vterque lib. Maffeianus, *vmbram*, non *horam* habet. placet. Eſt autem meridiei periphraſis ex vmbris mathematicæ deſcriptionis. Virg. in Eclogis, *Maioréſque cadunt altis de montibus vmbræ.*

L E V A N D A] recreanda, & reficienda.

Q V A L E *fere ſilua lumen habere ſolent. Qualia ſublucent fugiente crepuſcula Phœbo: Aut vbi nox abiit, nec tamen orta dies*] Hæc eſt, quam in Ouidio eſſe ait Quinctilianus, laſciuia. Satis erat dicere, *Qualia ſublucent* &c. vel vnum ex iis exẽplis ponere. C R E P V S C V L A] Quid ſit crepuſculum docui in Scholiis in Epiſtolas.

—E T *multis Lais amata viris*] Ita eſt in veteribus.

In elegiam VI.

O B L I Q V V M *latus*] Rectum latus, Antitheton.

R I S I T, *vt audiuit tenera cum matre Cupido. Et leuiter, fies tu quoque fortis, ait*] Sententia huic ſimilis eſt illa Tibulli libro primo eleg. II.

En ego cùm tenebris tota vagor anxius vrbe,
Securum in tenebris me facit eſſe Venus.

S I *ſatis es rapta Borea memor Orithyia*] Vide quæ notaui in obſeruationibus ſub finem lib. VI. Metamorph.

A V T *ego iam ferróque, ignique potentior ipſo*] vnus Vatic. *igniqueq. potentior omni.* alter & Maff. *paratior ipſe.* alter Maff. *ignique ferocior omni.*

ILLA *pudore vacat, Liber, Amórque metu*] Solet Ouidius frequenter, tamquam philosophiæ minimè imperitus, rei præpositæ rationem reddere, vt hic nunc facit. Hunc autem locum vnà cum nonnullis aliorum auctorum locis illustraui libro x. Metamorphos.

ILLA *pudore vacat*] Solent plerumque cuiusuis ordinis homines nocte, quàm die, esse licentiosiores, & ad facinora perpetranda (quoniam ab aliis non adspiciuntur) paratiores. Idcirco Cæsar, cùm nocte posset Corfinium, quòd milites, qui ibi præsidio erant, ipsi se iam dedidissent, ingredi noluit. Eius verba sunt lib. I. De bello Ciuili: tamen veritus, ne militum introitu, & nocturni temporis licentia, oppidum diriperent, eos, qui venerant, collaudat.

—O *foribus durior ipse tuis*] Sic est in omnibus libris. C.

SEQVOR *ales*.] Gallus.

In elegiam VII.

QVID? *non & clypei dominus &c.*] Iratorum vel amentium hominum, quod proposuit, exemplo illustrat.

CLYPEI *septemplicis*] Vide quæ notaui in meis obseruationibus sub principium lib. XIII. Metamorphos.

SIC, *nisi vittatis quod erat Cassandra capillis, Procubuit templo casta Minerua tuo*] Hac de re præter alios Q. Smyrnæus lib. XIV, derelictorum ab Homero.

DEDVCERE] Laniare, discindere.

ASTITIT *illa gemens*] Maff. *amens*. placet.

PROTINVS *in vultus ire meos*] Ita in iisdem libris.

QVASLIBET *infirmas adiuuat ira manus*] lib. veter. *Quamlibet*. id est, quamuis.

QVAMLIBET *infirmas adiuuat ira manus*] sic de Hecuba lib. XIII. Metamorphos.

—*facit ira potentem*.

& Euripides αὐτὸς δ' ἐπ' ἐχθροὺς θυμὸς ὁπλίσει χέρα. Virg. VII. Aen. *Quod cuique repertum est Rimanti telum ira facit*.

In elegiam IIX.

—NIGRI *non illa parentem Memnonis*] sic Virg. lib. I. Aeneid. —*nigri Memnonis arma*.

HANC *ego nocturnas visam volitare per vmbras Suspicor*] Sic in altero Maff. In altero verò, *versam*. In excusis quibusdam, *viuam*: superior mihi magis probatur.

PROSIT *& adueniens*, &c.] Vterque lib. Maffeian. *Prosit vt*, &c. SPECTATIS *ocellis*] sic lib. veteres. bene. Infrà,

Cum

Cum tibi deficient &c. Labitur occultè, fallitque volatilis ætas, Et celer admissis labitur annus equis] Hanc eandem sententiam expressit extremo lib. VI. Fast.

Tempora labuntur, tacitísque senescimus annis,
Et fugiunt freno non remorante dies.

——PALLA *spectabilis aurea*] Synizesis in verbo *aurea*.

DESPICE *gypsati nomen inane pedis*] In altero Maffeiano, & in ora lib. Vaticani, *crimen inane*. veré.

NEC *te decipiant veteris quinquatria cara*] Assentior Paganino, qui XXIV. ann. ante me natum, rectè legendum putauit, *quinque atria*; immo veró eam ipsam lectionem se in quibusdam lib. vidisse ait. Igitur, quin ita prorsus legendum sit, dubitari non oportet. Addit hæc, vt maximè nobilis significetur is, cuius maiorum imagines vel quinque compleant atria. Cuius quidem Paganini iudicium comprobat hic noster lib. I. Fast. *Perlege dispositas generosa per atria ceras.*

Et Propertius lib. I. eleg. IV.

Nec tibi nobilitas poterit succurrere amanti,
Nescit amor priscis cedere imaginibus.

Confirmat & Valerius lib V. cap. II X. vbi ita est de T. Manlio Torquato: Videbat enim se in eo atrio consedisse, in quo illius imperiosi Torquati seueritate conspicua imago posita erat: prudentissimoque viro succurrebat effigies maiorum cum titulis suis, idcirco in prima ædium parte poni solere, vt eorum virtutes posteri non solùm legerent, sed etiam imitarentur.

CAPTOS *legibus vre tuis*] Terent. in Eunucho *Vro hominem.* CVM *tibi deficient*, &c.] *Cùm te*, alter Maff. & sic Cicero: vide quæ alibi notaui.

SACRA *via*] Huius viæ mentio est apud Horatium lib. I. & Satyr. IX. apud Ciceronem ad Attic. epist. & lib. III. & infrà lib. II. De arte.

VOX *erat in cursu*] sic Maffeian. placet.

In elegiam IX.

MILITAT *omnis amans, & habet sua castra Cupido*] Venustissimam militis & amantis hæc elegia collationē continet.

ERGO *desidiam quicumque vocabit amorem, Desinat*] lib. Maffeianus, *vocauit*. placet Respondet enim cuidam, qui amorem desidiam esse dixerat.

MARS *quoque deprensus fabrilia vincula sensit, Notior in cælo fabula nulla fuit*] Idem propè lib. IV Metamorph. Quem quidem locum nuper ex Fulgentio illustraui.

In ele-

In elegiam x.

QVALIS *Amymone siticis errauit in agris*] Amymone vna ex quinquaginta Danai filiabus, aquam inquirens, in ceruum telum iecit, ac Satyrum dormitantem offendit. Quare ille somno expergefactus puellæ miro desiderio capitur. At Neptuno superueniente Satyrus se in fugam dedit. Amymone autem cum illo concubuit: eique Neptunus fontes Lernæos indicauit. Hæc ex Apollodoro lib. I I. Meminit & Apollonius lib. I. Arg. his verbis:

—— ποσειδάωνι δὲ κούρη
πρίν ποτ' ἀμυμώνη δαναῒς τέκεν εὐνηθεῖσα
ναύπλιον.

ET vendit quod vtrumque iuuat] Vterque Maffeian. ita habet. recté.

NEC *tamen indignum est à diuite præmia posci*] Ex duobus vet. lege, *munera*.

BENIGNVS *ager*] Fertilis, & qui fructus fert vberrimos.

In elegiam XI.

CERA] tabella cerata.

NEC *mora*] Statim, quamprimùm.

In elegiam XII.

INTER *Ephemerides melius, tabulásque iacerent, In quibus absumptas fleret auarus opes*] Propertius:

Me miserum: his aliquis rationem scribit auari,
Et ponit duras inter Ephemerides.

Consule ibi Scaligerum iuniorem.

In elegiam XIII.

—A *seniore marito*] A Tithono.

SIC *Memnonis*] Memnon & Hemathio filij Tithoni ex Aurora. Apollodorus lib. III.

PRIMA *bidente vides oneratos arua colentes*] sic Maff.

QVID *si non Cephali quondam flagrasset amore?*] De Auroræ in Cephalum amore sic Higinus cap. CLXXXIX. Procris Pandionis filia: hanc Cephalus Deionis filius habuit in cōiugio, qui cùm mutuo amore tenerentur, alter alteri fidem dederunt, ne quis cum alio concumberet. Cephalus autem cùm studio venandi teneretur, & matutino tempore in montem exisset, Aurora Tithoni coniux eum adamauit, petitque ab eo concubitum. Cui Cephalus negauit, quòd Procri fidem dederat. Tunc Aurora ait: Nolo vt fallas fidem, nisi illa fefellerit. Itaque commutat eum in hospitis figuram, atque dat munera

speciosa

ſpecioſa quæ Procri deferret. Quo cùm Cephalus veniſſet, immutata ſpecie munera Procri dedit, & cum ea concubuit. Tunc ei Aurora ſpeciem hoſpitis abſtulit. Quæ cùm vidiſſet, ſenſit ſe ab Aurora deceptam, & inde profugit in Cretam inſulam, vbi Diana venabatur. Quam cùm Diana conſpexiſſet, ait ei: Mecum virgines venantur, tu virgo non es, recede. & cap. CCLXX. enumerat Cephalum inter eos, qui formoſiſſimi fuerũt, vbi ita eſt: *Cephalus Pandionis filius, quem Aurora amauit.* —LENTE *currite Noctis equi*] Nox filia Chai, quæ ex Erebo fratre Aethera, & Diem peperit. Heſiodus in Theogonia. NEC *tamen eſt ſolito tardior orta dies*] Magis placet, vt eſt in vtroque Maffeiano, & in quibuſdam impreſſis, *Nec tamen aſſueto tardius*, &c.

In elegiam XIV.

VEL *pede quod gracili deducit aranea filum*] Aelianus de hiſt. animalium lib. I. cap. XII.

—NEC *erat color aureus ille*] ſic in vno Maffeian. ſicque legendum perſuadet ratio, & ſequens carmen.

PVRPVREO *iacuit ſemiſopita toro*] ſic legendum ex eodem Maff. malè in altero, *ſemiſupina:* in excuſis quibuſdam malè item eſt, *ſemiſepulta.* corripit autem hoc loco primam in *ſopita*, quam alibi producit.

FORMOSAE *periere comæ, quas vellet Apollo, Quas vellet capiti Bacchus ineſſe ſuo*] Expoſui hunc locum lib. IV. in meis in Metamorph. obſeruationibus.

NVNC *tibi captiuos mittet Germania crines*] Et ex hoc loco, & ex aliis, quos adferam, cognoſcitur Germanos capillum nutriiſſe. lib. I. Faſt.

—ſparſos Germania crines
Porrigit. lib. IV. De Ponto eleg. I.
Squallida prolixis qui tegit ora comis.
Et paullò pòſt:
Crinibus en etiam fertur Germania paſſis.

In elegiam XV.

NON *me more patrum, dum ſtrenua ſuſtinet ætas, Præmia militiæ puluerulenta ſequi? Nec me verboſas leges ediſcere, nec me Ingrato voces proſtituiſſe foro?*] Declaraui hunc locum lib. IV. Triſtium elegia I. *verboſas leges.* Sic Cicero pro Muræna, vbi Iuriſconſultorum diſciplinam exagitat: Tollitur è medio non ſolùm iſta veſtra verboſa ſimulatio prudentiæ.

NEC *me ingrato, &c.*] Anadiploſis.

QVAE-

QVAERITVR] Comparatur.

BATTIADES] Callimachus, Batti filius. Hic floruit tempore Ptolemæi Philadelphi, Olymp. CXXVII. Auctor Suidas. DVM *fallax seruus, durus pater, improba lena Viuet, dum meretrix &c.*] Hæc verior est lectio, vt mihi quidem videtur. CARMINA *sublimi tunc sunt peritura Lucreti, Exitio terras cùm dabit vna dies*] Respexit ad ipsius Lucretij sententiam è lib. III.

Tres species tam dissimiles, tria talia texta
Vna dies dabit exitio. multósque per annos
Sustentata ruet moles, & machina mundi.

TITYRVS] Virgilij Bucolica significat. Sic lib. I V. De Ponto: *Tityrus antiquas & erat qui pasceret herbas.*

PARSQVE *mei multa superstes erit*] Lege ex vtroque exemplari Maff. *pársque mei magna &c.*] Vide quæ notaui extremo lib. XV. Metamorphoseos.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS ELEGIARVM LIBRVM II. OBSERVATIONES.

IN ELEGIAM I.

PELIGNIS *aquosis*] Aquosos vocat quòd ibi multi sunt fontes, & fluuij: vt fluuius Gyptius, & Vella, vt nũc loquimur: hi præter Sulmonis mœnia labũtur, alius qui Amuersam oppidum, quod tuo KAROLE BELPRATE, imperio paret; (hic autem, & Gyptius ab Anfeia aqua manat) alius non longè à Cœnobio Sancti Spiritus, qui ab Amoris fonte, de quo infrà, fluere incipit; alij duo qui ad tria stadia à Populio erumpunt; alius verò Aternus, qui omnibus his, quos dixi, fluuiis mirandum in modum auctus idem Populium præterlabitur.

CENTIMANVMQVE *Gygen*] Gyges, siue Gyas, qui centum

centum manus habuisse dicitur, filius fuit Cæli ex Tellure' Auctor Apollodorus sub principium lib. I. Bibliothecæ, & eo prior Hesiodus in Theogonia.

IVPPITER *in manibus, & cum Ioue fulmen habebam*] Ita legitur in vno Maff. & in quibusdam vulgatis. In aliis, *In manibúsque Iouem* &c. malé. In vno Vatic. *In manibus nimbos & tum Ioue*, &c. neque id placet. In altero Maff. apertè sine vlla lituræ suspicione scriptum est, *In manibúsque Iouem, & cum Ioue fulmen habebam.* Quo modo si legeretur (quamuis ita ob multas causas malim) littera *m* in voce IOVEM non elideretur. Similia exempla & apud Lucretium, & Horatium & Lambinus & Gifanius reppererunt.

—EGO *cum Ioue fulmen omisi*] Sic est in omnibus lib. scriptis. QVID *pro me Aiaces alter, & alter agent?*] In vtroque Maff. & altero Vatic. *Atrides*. æquè bene.

In elegiam II.

ILLA, *qua Danai porticus agmen habet*] Huius porticus mentio est lib. I. De arte, his verbis:

Quaq; parare necem miseris patruelibus ausæ
Belides, & stricto barbarus ense pater.

—QVEM *metuit, quisque perisse cupit*] Non dissimilem sententiam continet trochaicus ille Ennianus:

Quem metuunt, oderunt: quem quisque odit, perisse expetit.

ILLE *potens domina, sordida turba iacent*] Placet lectio Maff. exempl. *cetera turba iacet.*

HAEC *face, & exiguo tempore liber eris*] Hæc est vera ex antiquis lib. lectio.

In elegiam III.

EI *mihi, quòd dominam nec vir, nec femina seruas*] Castratum, aut Thlibiam, non Spadonem intelligit. De his autem omnium optimè differit Theophilus lib. I. Institut. tit. XI. de adoptionibus. QVI *primus pueris genitalia membra recidit*] Semiramis. Vide quæ notaui lib. IV. Metamorphos.

MARES] Viri fortes. Horatius lib. I. epist.

Et maribus Curiis, & decantata Camillis.

APTIVS *vt fieret*] lib. Maffeiani, *Aptius vt fuerit.*

In elegiam IV.

AVSIM] Antiquè, pro *audeam.*

RVSTICA *non est*] Antitheton, Aspera.

CVLPANTIS *cupiam sustinuisse femur*] Alter Maffeian. *Culpantis vellem.*

HAEC *querulas habili pratentat pollice chordas*] In eodem lib. *deducit:* In altero, *percurrit*. sequor.

ILLA *placet gestu numerosáq. brachia ducit*] Alter Maffeian. *brachia iactat*. A 10 modo Propertius lib. II.

Siue aliquis molli deducit candida gesta
Brachia, seu varios incinit ore modos.

Quem totum prope locum vsurpauit Papinius lib. III. Siluarum: *Candida seu molli deducit brachia motu.*

SEV *pendent niuea pulli (nigri* in vno Maffei) *ceruice capilli, Leda fuit nigra conspicienda coma*] Capillus niger, & oculus niger in puellis summè cōmendantur. Horatius in libello De arte Poëtica: *Spectandum nigros oculos nigrósque capillos.*

HAEC *melior specie, moribus illa placet*] In eodem Maff. *Hac melior specie corporis, illa sapit*. optima sententia; & vulgata non absurda. Vtra tamen melior sit, doctiorum iudicio permitto.

In elegiam V.

—QVOD *non videatur, agentem*] Sic vterq. Maff. & Vat.

VERBAQVE *pro certis visa valere notis*] sic habet alter Maff. ast alter *visa fuere notis*. Vterque Vatic. *iussa valere notis*. placet. superiorem versum alij legunt, *quid non videatur amanti?* idque per Parenthesin; quibuscum non pugnabo.

NE *tam bona senserit alter*] liber Maff. *sumpserit*.

ADDIDICISSE] Quid sit addiscere dixi lib. III. Metam.

—QVAMVIS *hac ego iuncta queror*] Alter Maff. *nunc quoque*. alter verò, *hac quoque*, placet.

In elegiam VI.

PSITTACVS *Eois ales mihi missus ab Indis Occidit*] Hanc elegiam imitatus videtur Statius in morte Psittaci Melioris.

MISSVS *ab Indis*] In altero Maff. *missus ab oris*. nō malè. Verè, quod ex Statio loco citato apertè cognoscitur, qui *plagam* dixit. Eius verba sunt: *Psittacus ille plaga viridis regnator Eoa.*

QVAE *liquido libratis in aëre pennas*] Ita alter Maff. placet.

—INTER *sua prœlia viuunt*] sic ambo Maff.

VIVIT *edax vultur, ducitq; per aëra gyros Miluius*] Apertissimè ita scriptum repperi in eidem lib. In impressis malè est *Miluius*. Sed hac de re in obseruat. in lib. Fast. & in obseruat. in Metamorph. VIVIT *& armigera cornix inuisa Minerua, Illa quidem saclis vix moritura nouem*] Nonnihil ad hanc rem pertinens notaui in obseruationibus in Metamorph.

IAMQVE *cinis viuis fratribus Hector erat*] Eodem modo dictum est ab Horatio: *Puluis & vmbra sumus*. Probat autem

rem propositam exemplo. SEPTIMA *lux venit non exhibitura sequentem, Et stabat vacua iam tibi Parca colo*] Cùm de Psittaco ægroto agat, meritò septimi diei mentionem facit. Nam is dies inter criticos enumeratur, qui & iudiciarij dicuntur, vt Hippocrates II. Aph. particula XXIV. ait. Humores, qui morbi causæ sunt, diuersis mouentur temporibus: aut enim ipsorum natura, aut quantitate tardius vel citius ad coctionem vel cruditatem terminantur. Dies autem, in quibus præcipuè id fieri solet, VII, XIV, & XX. est. Sed hæc in libro De diebus directoriis diffusius & copiosius à Galeno disputantur.

ET *viuax Phœnix vnica semper auis*] Sic Statius lib. II. Silu. *Quæ sibi prasternat viuax altaria Phœnix.* De Phœnice Tacitus lib. V. Annalium. Vide & quæ ego in Metamorphos. lib. XV. notaui.

In elegiam VII.

DII *melius, quàm sic mihi sit peccasse libido*] In vno Mss. *me sic sit peccare voluntas.* In altero, *me sic sit peccasse voluntas.* Rectius alij fortassis legunt, *quàm me, si sit peccasse libido.*

In elegiam IIX.

COMENDIS *in mille modos perfecta capillis*] In altero Mss. *Ponendis* &c. In altero verò, *Ponendos in mille modus perfecta capillos.* sed supernè adscriptum est glossema perdoctè, fortassis non malè. Rectius autem, vt puto, in Vatic. *Ponendis in mille modis prafecta capillis.*

THESSALVS *ancilla facie Briseidos arsit*] Achillem & Briseiden significat.

MYCENAEO *duci*] Agamemnoni.

SERVA *Phœbas*] Captiua Cassandra, quæ diuinandi artem à Phœbo didicerat. Serua autem non à seruiendo, sed à seruando dicta est. Pomponius § Seruorum l. CCXXXIX. De verborum significatione. Seruorum, inquit, appellatio ex eo fluxit, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. Vnde illa sumpsit Iustinianus § Serui lib. I. Instit. Tit. III. De iure Personarum. Eius verba sunt. Serui autem ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent; qui etiam mancipia dicti sunt, eò quòd ab hostibus manu capiuntur.

THESSALVS *ancilla facie Briseidos arsit, Serua Mycenao Phœbas amata duci*] Respexisse mihi videtur ad illa Horatiana lib. II. carm. Ode III.

——*prius incolentem*
Serua Briseis niueo colore
Mouit Achillem.
Arsit Atrides medio in triumpho
Virgine rapta.

NON *sum Tantalide, nec forti maior Achille*] In vno Maff. *Nec sum Tantalide maior, nec maior Achille.* Probo.

SENSIT *te totis erubuisse genis*] In aliis impressis, *Vidit te* &c. Legendum vt est in Vatic. & Maff. *Vidi te*, & reliqua. Natus error è litterarum similitudine & cognatione; de qua re non semel testatus sum.

In elegiam IX.

—— QVI *miles numquam tua signa reliqui*] sic propè lib. IV. Fast. ad Venerem:

Saucius, aut sanus numquam tua signa reliqui.

Quid non Hæmonius, quem cuspide perculit heros, Cùm petiit, medica post modò iuuit ope] Sic est in altero Maff. emendatè.

QVEM] Telephum.

PERCVLIT] infixit, ad terram adegit. Notum autem est Telephi & Achillis certamen. Quod autem ex Plinio dicturus sum non omnibus peruium est. is igitur hoc subtilius quærens ita scribit (loquitur enim quo modo ab Achille Telephus sanatus fuerit) cap. XV. lib. XXXIV. Est & rubigo ipsa in remediis, & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit: ita certè eam decutiens gladio. Vide & Higinum cap. CI.

STRAMINEIS *esset nunc quoque tecta casis*] In eodem Maff. *densa casis*. Probo.

FESSVS *in acceptos miles deducitur agros*] Milites veterani, quibus ad septena iugera assignabantur, in colonias mittebantur. MITTITVR *in saltus carcere liber equus*] Hunc versum declaraui in obseruationibus in lib. IV. Trist. eleg. VII. —IAM *prensa tellure*] sic in vno Maff. in altero, *pressa*. superior magis mihi probatur.

TANGENTEM *portus ventus in alta rapit*] In vno eorumdem lib. est, *tulit*. in altero *trahit*.

HIC *tua dextra facit*] Vterque Maff. *dextra valet*, verè.

VIX *vllis*, &c.] iidem lib. *illis*.

IN *deserta meo pectore regna rege*] In altero Maff. *geras*. In altero verò, *tene*.

In elegiam X.

TV *mihi, tu certè, memini, Græcine, negabas*] Hunc Græcinum

num eum esse opinor, ad quē in lib. De Ponto tres extant eleg.

ERRAT, *vt à ventis discordibus acta Phaselus*] lib. veteres, *Errant, vt ventis, &c.* Idque magis poëticum, & ad exemplum, quo vtitur poëta, aptius.

SAEPE *ego lasciua consumpsi gaudia noctis Vtilis*] In aliis lib. typis excusis, *consumpsi tempora noctis.* Alter Maff. habet, *consumpto tempore noctis:* alter verò, *consumpto tempore noctis Vtilis.* Vtramque lectionem vulgatæ antepofuerim.

In elegiam XI.

PRIMA *malas docuit mirantibus æquoris vndas Peliaco pinus vertice cæsa vias*] Nullus planè sensus est in his versibus: Itaque lege & ex Maffeianis & vtroque Vaticano: *—mirantibus æquoris vndis*; id est, stupescente & admirante mari. Hanc eandem, quam posui, lectionem ex aliis libris scriptis notauerat Paganinus ante annos XLIX. Miror fuisse neminem, qui eam receperit. CONCVRRENTES *cautes*] Cyaneas, quæ & Symplegades petræ dicuntur, intelligit. De his Strabo lib. I. & III. fabulā paullo diffusius narrat Apollodorus lib. I. Bibliothecæ. Huc autem pertinet, quod scribit Higinus cap. XXI. Argonautæ cùm per Cyaneas cautes, quæ dicuntur petræ Symplegades, intrassent mare, quod dicitur Euxinum, & errarent, voluntate Iunonis delati sunt ad insulam Diam. Ibi inuenerunt, & reliqua. Val. Flaccus libro I.

—certus Scythico concurrere ponto
Cyaneas. &, *Hoccine Cyaneæ concurrunt æquore cautes?*

—PATRIOSQVE *penates*] Vterque lib. Maff. *sociósque penates.* MARMOREIS *pedibus*] candidis, lib. XIII. Metam. *Pollice marmoreo.* & sic sæpè apud bonos auctores.

QVO *lateant Syrtes magna, minórque sinu*] Multi vtramque Syrtim descripserunt, sed omnium optimè Sallustius in Iugurthino. —MEA *dicta procella*] Ita Maff.

EXCIPIAMQVE *humeris*] Melior lectio in iisdem lib. *Excipiámque vlnis.* LICEBIT] Quamuis, licet, etiamsi.

In elegiam XII.

TRIVMPHALIS *lauri*] sic Tibullus lib. II. elegia V. quòd in triumpho adhiberentur.

Ipse triumphali deuinctus tempora lauro,
Dum cumulant aras, ad tua sacra veni.

NEC *belli est noua causa mei*] Ita est in vno Maff. & Vatic.
FEMINA *Romanis etiam nunc vrbe recēti*] sic lib. vet. verè.
ME *quoque cum multis*] Ita est in iisdem libris, sequor.

In elegiam XIII.

ISI *Paretonium*] De Iside, quæ & Io, Inachi filia fuit, vt ex lib. I. Metamorph. constat. sic Lactantius lib. I. Io Inachi filia, vt iram Iunonis effugeret, vt erat iam setis obsita, iam bos, tranasse dicitur mare, in Aegyptumque venisse, atque ibi recepta pristina forma, dea facta, quæ nunc Isis vocatur. Et Higinus cap. CXLX. Io Iuppiter dilectam compressit, & in vaccæ figuram conuertit, ne Iuno eam cognosceret. Id Iuno cùm resciuit, Argum, cui vndique oculi refulgebant, custodem ei misit. Hunc Mercurius Iouis iussu interfecit. At Iuno formidinem ei misit, cuius timore exagitata, coëgit eam vt se in mare præcipitaret, quod mare Ionium est appellatum. Inde in Scythiam transnauit, vnde Bosphorus fines sunt dictæ. Inde in Aegyptum, vbi parit Epaphum. Iouis cùm sciret suapte propter opera tot eam ærumnas tulisse, formam suam ei propriam restituit, deamque Aegyptiorum esse fecit, quæ Isis nuncupatur.

CANOPI] De Canopo dixi extremo lib. XV. Metam.

QVAQVE *celer lato Nilus delapsus ab alueo*] Ita legendū.

PER *septem portus in maris exit aquas*] Ostiorum Nili nomina notaui in obseruat. in Metamorph.

—PER *Anubidis ora*] Arnobius lib. VI. aduersus gentes sic de Anubide: Anubis canina cum facie.

OSIRIS] De Osiride, vide quæ notaui in Metam. lib. IX.

In elegiam XIV.

QVAE *prima instituit teneros conuellere fœtus*] Sic in vno Maff. In altero, *euellere*. non displicet.

GEMINOS] Romulum, & Remum.

QVID *plenam fraudas vitem crescentibus vuis? Pomáque crudeli vellis acerba manu?*] Hanc sententiam paucis mutatis è Tibullo lib. III. eleg. V. accepit. eius verba sunt:

Quid fraudare iuuat vitem crescentibus vuis?
Et modò nata mala vellere poma manu?

EST *pretium tarda non leue vita mora*] In vtroque Maff. *Et precium est longa &c.* COLCHIDA] Medeam. Vide quæ notaui in obseruationibus in lib. II. Tristium.

In elegiam XV.

CENSENDVM] Spectandum, faciendum.

IRRITA *quid moneo?*] Vterque Maff. *voueo.* placet.

In elegiam XVI.

ME *pars Sulmo tenet Peligni tertia ruris*] Cur hic noster Sulmonem tertiam Peligni ruris partem dixerit, differui in Scholiis in

his in lib. IV. De Ponto, à quo loco, quæ hîc dicenda essent, repete. ARVA *perarrantur Peligna liquentibus vndis, Et viret, &c.*] Hunc locum in eo commentariolo, quem anno superiore edidi, de SVLMONIS antiquitate, declaraui.

—QVAMVIS *operosi vitibus agri Me teneant*] Ostendit ætate sua in agro Sulmonensi vineas esse innumerabiles, vt ad hunc quoque diem videmus.

—QVAMVIS *amnibus arua natent*] Sic Maff. verè.

—PERQVE *oculos qui rapuere, tuos*] iidem lib. *pérque oculos, sidera nostra, tuos.* libentius sequor.

AT *vos, qua veniet, tumidi subsidite montes, Et faciles curuis vallibus este via*] Prosopopœia: describit autem optimè Pelignorum situm, ad quos ex Vrbe discedentibus, nisi montibus, ac vallibus peragratis, accedere non licet.

In elegiam XVII.

SIM *licet infamis*] Hoc verbum *infamis* cum altero *turpis*, quod est in superiori carmine, idem sunt.

QVAE *Paphon. & fluctu pulsa Cythera tenet*] Periphrasis Veneris. O *facies oculos docta tenere meos*] Exemplaria antiqua, *nata. tenere* autem Græco more positum est.

· EGERIAM *iusto, &c.*] Ita in iisdem exemplaribus. sequor. VVLCANVS] Vulcanus fuit filius Iouis & Iunonis. Hesiodus in Theogonia.

—NEC *quo ladere remoto*] In vno Maffei, *latere.* superior lectio est probabilior. subdit enim, *Non erit hic noster inficiandus amor.* In altero Maffeian. *latere.* fortassis *latitare* in eo erat scribendum.

In elegiam XIIX.

NOS *Macer ignaua Veneris cessamus in vmbra*] Sic, quibus vtor, libri veteres. malè quidem legũt: *Nos Macer ignaua &c.*

SCEPTRA *tamen sumpsi, curáque Tragœdia nostra Creuit*] In vno Maff. *versuq́; Tragœdia nostro Creuit.* Verius, vt mihi quidem videtur. Intelligit autem Medeam Tragœdiam.

EI *mihi preceptis vrgeor ipse meis*] sic in vtroque Maff.

QVAM *citò de toto rediit celer orbe Sabinus*] Ita iidem lib. sequor. —ET *à vestris in mea castra redis*] Hæc est eorumdem lib. lectio, quæ sine vlla dubitatione vera est.

In elegiam XIX.

SPEREMVS *pariter, pariter metuamus amantes*] Vide

 quæ

quæ dixi in epiſtola ad Herculem eo loco, *Spéque timor dubia, ſpéſque timore cadit.*

Q v i d *mihi fortuna, qua numquam fallere poſſit?*] Libri Vaticani, & Maffeiani, *Quid mihi fortuna eſt, qua &c.*

E i *mihi ne monitis torquear ipſe meis*] Tale quippiam in ſuperiori elegia.

P r i m a *nocte*] ab eo tempore, quo noctеſcit.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS LIB. III. ELEGIARVM OBSERVATIONES.

In elegiam i.

Stat *vetus, & multos &c.*] Intermiſſa paulluſum, quam aggreſſus erat, Tragœdia, elegos ſcribere deliberat.

S t a t *vetus, & multos incidua ſilua per annos*] Simile quiddam lib. i v. Faſt.

Silua vetus, nulláque diu violata ſecuri
Stabat.

Eſt autem hoc loco venuſta admodum topothesia.

Q v o d *mea quærebam Muſa moueret opus*] Mouendi, id eſt exordiendi, verbo etiam vſus eſt ſub principium lib. i i i. Faſt.

F a b v l a] Fabula eſt id, de quo omnes loquuntur; de quo apud omnes ſermo eſt. ſic alibi apud hunc noſtrum, bis apud Horatium, & apud alios probatos auctores.

H a e c *animo dices area digna meo eſt*] Eadem metaphora lib. i v. Faſt.

Nunc teritur noſtris area maior equis.

Elegia vlt. huius lib. i.

Pulſanda eſt magnis area maior equis.

N v n c *habeam per te Romana Tragœdia nomen, Implebit leges ſpiritus iſte meas*] Ex his verbis, quam poſtea ſcripſit Medeam Tragœdiam, omnes alias Latino ſermone ſcriptas, vna excepta, quam edidit Varius, Thyeſte, ſuperare apertiſſime colligi-

colligitur. Idq. & Corn.Tacitus,& Fab. Quinctil. testantur.

NVMQVAM *non*] semper. GRAVIS]molesta.

DELABIQVE *toro tunica velata recincta*] sic in vno Maf. In altero, *velata*. non magnum discrimen.

ANCILLAE *missam delituisse sinu*] Hanc repperi lectionem in vno Maff. in altero verò, *Ancilla missa &c.* superior magis probabilis.

——ET *longis versibus adde breues*] Hexametros & Pentametros versus significat, quibus elegia conficitur.

LONGIS *versibus*] Hoc Ennij exemplo dicit, qui (Cicerone teste lib. II. De legibus) heroicos versus, lõgos appellabat.

In elegiam II.

NON *ego nobilium venio spectator equorum*] Libri veteres, *sedeo spectator*. sequor.

NVNC *stringam metas interiore rota*] Gestum exprimit aurigæ, vbi currum flectere necesse est.

FVGACIS] Velocis, celeris. Vide quæ superius notaui. *Dum loquor, alba &c.* Ita legendum ex vno Maff. & Vatic.

TE *dominam nobis tempus in omne fore*] In lib. De Ponto:

Me fore mancipium tempus in omne tibi.

MAXIMA *iam vacuo præco spectacula Circo*] sic in Maff.

In elegiam III.

—MANET] sic lib. IV. Trist. elegia X.

Et studium nobis, quod fuit ante, manet.

—NONDVM *periura capillos*] sic Maff. Probo.

ET *quisquam pia tura focis imponere curat?*] Virgiliana imitatio. Vide quæ notaui lib. II. Metamorph.

TOT *meruere pati*] sic in omnibus excusis. In Maffeianis apertè legitur, *peti*. verè, vt puto.

In elegiam IV.

QVAE *fuerat virgo tradita, mater erat*] sic in altero Maff. In altero verò, *credita*. Quemadmodum in secundo Fast. de Calisto. superiorem lectionem hic libentius sequor.

—— IVVAT *inconcessa voluptas*] Sic in vno eorundem lib. placet.

ROMVLVS *Iliades, Iliadésque Remus*] Iliæ filij ex Marte. Post hanc elegiam in altero exemplari Maffeiano scripta est elegia de somno; in altero post elegiam, quæ huius libri octaua numero est. Ego hic ponendam censui, ex qua eorumdem librorum ope, quas potero, mendas, auferam, siue hic, siue alibi eruditioribus collocanda videatur.

In elegiam v.

ECCE *petens variis immistas floribus herbas*] In vno Maff. *innexas*, non *immistas* legitur.

—SPVMIS *stridentibus albet*] In eodem lib. *candentibus albet*. ET *modò siccatam lacte reliquit ouem*] In ambobus lib. antiquis *reliquit*, præteriti temporis. placet.

TERQVE *bouis niuea &c.*] In vno eorumdem, *Atque bouis*. verius, vt puto.

—ET *albentes abstulit ore notas*] In eodem Maff. *iubas*. In vno Vatic. *comas*. Mihi non liquet pronunciare, vt legẽdum sit.

EXCVDENS *animo singula dicta meo*] In eodem lib. Maff. *Exponens*. In altero, *Expendens*. Non displicet.

QVEM *tu mobilibus foliis vitare solebas*] omnes lib. scripti, *volebas*. Pérplacet.

INGENIVM *domina laua mouebat anus*] In vno Maff. *lana mouebat*. In altero, *perfida monit anus*. In Vatic. *prona mouebat*. Quî legendum sit, alij videant.

—GELIDO *mihi sanguis ab ore Fugit*] In vno Maff. *gelidus*. —ET *ante oculos nox stetit alta meos*] In eodem lib. *atra meos*.

In elegiam VI.

AMNIS *arundinibus limosas obsite ripas, Ad dominam propero siste parumper aquas*] Amnis, de quo hic agit poëta, is est, qui prope Sulmonis mœnia labitur, quem nostro idiomate Vellam dicimus. Vide quæ iam notaui lib. IIX. in Metamorph. Hic autem amnis adulto vere, liquefactis niuibus, & interdum ineunte autumno imbribus mirandum in modum augeri solet, & alicubi pristinum alueum relinquere, ita vt nemo hinc vel inde eum transire possit. Tale nactus impedimentum Ouidius, qui non lõgè ab Amoris fonte, ad Moroni montis radices domum, cuius ingentia adhuc vestigia supersunt, quæque *le botteghe d'Ouidio* vulgo vocantur, habuisse dicitur, SVLMONEM ad amicam proficiscens, hanc pulcherrimam & venustissimam indignatus scripsit elegiam.

NON *tibi sunt pontes*] Duo nunc ibi sunt pontes; si qui alij fiunt, aquarum vi atque impulsu euelluntur, à quo verbo hic amnis nomen accepisse videtur.

DE *monte opposito*] Hunc montem iam dixi Maiellam vocari, qui adeò altus & sublimis est, vt cum altissimis quibusque Italiæ montibus de sublimitate certare possit, in quo nix perpetuo seruatur.

INA-

INACHVS *in media Bithynide pallidus isse Dicitur*] Et verbum INACHVS & alterum MEDIA de mendo mihi suspecta sunt: vel si cum Paganino corrigas atque emendes *Melia*. Numquam enim reperias, vt quidem puto, Meliam Bithyniden ab Inacho fuisse amatam, nisi accipias Inachum, cùm fluuius sit, pro Neptuno. Huius Meliæ (modò ita legi placeat) Bithynidis, quod & Paganinus vidit, mentio est apud Apollonium initio ipso lib. II Argonaut. De Neptuno & Bithynide, ex qua ille Amycum suscepit, ita Higinus. Amycus fuit Neptuni & Melies filius, Bebryciæ rex. In huius regna qui venerant, cæstibus cogebat secum contendere, & deuictos perdebat. Hic cùm Argonautas prouocasset ad cæstus, Pollux cum eo contendit, & eum interfecit. Mentio item est apud Apollodorum lib. I. Bibliothecæ. Sed omnia, vt vno verbo concludam, ab hoc loco aliena esse mihi videntur. Locum diligentius examinent eruditiores.

PENAEE *Nearam*] lib. vet. *Creusam*. melius, vt puto.

—SPVMIFER *arua rigas*] Iidem libri ita habent. malè alij legunt, & in his Paganinus, *Pomifer*.

PECTORAQVE *insana, tundis acerba manu*?] Ita vnus Maffeian. alter, *tundis aperta*. sequor.

—INCREVIT *vastus spatiosus in vndis*] Iidem lib *latis*.

NESCIO *quid spectans &c*] Lego ex eorumdem lib. consensu: *Nescio quem spectans*.

In elegiam VII.

—ET *inutile lignum*] sic Maff. alij legunt, *signum*, id est statua. Lib. I. Metamorphos.

——Sed vbi de marmore cœpta
Non exacta satis rudibúsque simillima signis.

DEFICIVNT *læsi carmine fontis aquæ*] iidem libri, *Deficiunt læsa*. superiorem lect. sequendam puto.

QVID *mihi fortuna tantùm? quid regna sine vsu?*] Eadem sententia Horatij epist. IV. lib. I.

Quò mihi fortunam, si non conceditur vti?

QVID *miserum Thamyrin &c.*] Sic in vno Maff. in altero, *Thamyram*. quod aliis magis placere intelligo. Est & huius Thamyræ mentio libro III. De Arte, nisi aliquem alium esse eum mauis.

In elegiam IIX.

ECCE *recens diues parto per vulnera censu Præfertur nobis, sanguine factus eques*] Aristoteles lib. II. Rhetoricorum tradit

cos, qui

eos, qui nobili, & illustri loco nati sunt, indignari, cùm aliquem vident, qui nuper ad diuitias peruenerit, sibi præferri. Merito igitur Ouidius eiusmodi homini indignatur, quòd sibi ab amica prælatus sit.

HVNC *potes amplecti formosis stulta lacertis? Huius in amplexu &c.*] Inuehitur in amicam interrogationibus, quæ hominem, qui humana cæde pollutus ac contaminatus erat, amplecteretur, cumque eo rem haberet.

QVID *tibi discordes addere in arma viros?*] lib. veteres, *in arma manus?* sequor.

—HI *pacem, sauáque bella gerant*] Iidem lib. *crudáq. bella.*

In elegiam IX.

EGRESSVM *castris, pulcher Iule, tuis*] sic lib. Maffeiani.

IVVENI] Adoni. Vide quæ notaui in obseruationibus in Metamorphosin.

EFFVGIVNT *auidos carmina sola rogos*] Suprà lib. I. elegia XV. CARMINA *morte carent Durat opus Vatum, Troiani fama laboris, Tardáque nocturno tela retexta dolo*] Eos poëtas intelligit, qui de bello Troiano & de Penelopa scripserunt. ALTERA *cura recens, altera primus amor*] Huc respexit Pontanus ad Ariadnen vxorem:

Et sis cura recens, amórque primus.

VIVE *tamen moriere pius*] Sic vnus Vatican. & Maff. alter Vatic. & alter Maff. *Viue pius, moriere pius*: non displicet.

SANGVINIS *atque animæ prodige Galle tua*] Horatius lib. I. carm. Oda XII.

———*animáque magnæ*
Prodigum Paullum. & Statius lib. IIX. Thebaid.
——— *& vitæ prodiga virtus*
Emisere animos.

hoc est, vt Lutatius exponit, mortem non curans. Silius de Hispanis militibus:

Prodiga gens animæ, & properare facillima mortem.

In elegiam X.

NEC *viduum pectus amoris habet*] Sic vterque liber Maff.

CRETES *erunt testes, nec fingunt omnia Cretes*] Tale quippiam, nisi falsus sum, apud Callimachum me legisse memini: nec facilè locus subit.

VIDERAT *Iasium, &c.*] Locum hunc adduxi lib. IX. Metamorph. & simul illustraui. EX *illa parte trahebat amor*] lib. scripti, *ex alia parte.* Aeque bene.

—SILVIS *errabat in altis*] Iidem lib. *cessabat*.

REGNAQVE *quàm Iuno*] sic in iisdem legitur exemplaribus. In elegiam XI.

OLIM] Aliquando, posthac.

IAM *mea votiua puppis redimita corona Lata tumescentes æquoris audit aquas*] Solebant veteres nautæ, vbi in portum peruenerant, naues coronare. Virg. lib. IV. Aeneid.

Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.

PECTVSQVE *leue in contraria ducunt*] Vnus Maffeianus, *vertunt*. alter verò, *tendunt*.

In elegiam XII.

—NOCVERVNT *carmina certe*] Vterq. lib. Maff. *semper*.

AVERSIS *vtinam tetigissem carmina Musis*] sic in iisdem lib. ∴ PRODITOR *Tantalus*] Quòd, vt puto, Deorum arcana cum mortalibus communicasset. Idque ostendit Euripides initio Orestis, vbi ita est:

—ὅτι θεοῖς, ἄνθρωπος ὤν,
κοινῆς τραπέζης ἀξίωμ' ἔχων ἴσον
ἀκόλαστον ἔσχε γλῶσσαν, αἰσχίστην νόσον.

Id est, *Quòd cùm esset homo (Tantalus) cum Diis*
Habens æqualem dignitatem communis mensa,
Habuit effrenem linguam, turpissimum morbum.

Hoc idem apertissimè annuit hic noster suprà elegia & lib. II. huius operis:

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus; hoc illi garrula lingua dedit.

Et lib. II. De Arte:

Tantalus in media garrulus aret aqua.

Vide & Higinum cap. LXXII.

FLERE *genus auriga suis Electra sorores?*] sic in altero Maff. rectius in altero, *Flere genis Electra, tuas auriga sorores?* Qua de re sic Higinus cap. CLIV. Phaëthon Clymeni Solis filij, & Meropes Nymphæ filius, quàm Oceanitidem accepimus, cùm indicio patris auum Solem cognouisset, impetratis curribus malè vsus est: nam cùm esset propius terram vectus, vicino igni omnia conflagrarunt; & fulmine ictus, in flumen Padum cecidit. Hic amnis à Græcis Eridanus dicitur, quem Pherecydes primus vocauit. Indi autem quòd calore vicini ignis, sanguis in atrum colorem versus est, nigri sunt facti. Sorores autem Phaëthontis dum interitum deflent fratris, in arbores populos sunt versæ. Harum lacrymæ, vt Hesiodus indicat, in Electrum

sunt

sunt duratæ: Heliades tamen nominantur. Sunt autem Merope, Helie, Aegle, Lampetie, Phœbea, Etherie, Dioxippe. Vide & lib. I I. Metamorphoseos.

AVERSVMQVE *diem mensis furialibus Atrei*] Vide Senecam in Thyeste, vbi loquitur Nuncius cum Choro. Higinus ad historiam refert. eius verba sunt cap. CCLIIX. Atreus & Thyestes germani cùm in dissensione sibi nocere non possent, in simulatam gratiam redierunt; qua occasione Thyestes cum fratris vxore concubuit. Atreus verò ei filium epulando apposuit: quare Sol ne pollueretur, aufugit. Sed veritatis hoc est: Atreum apud Mycenas primum Solis Eclipsim inuenisse: cui inuidens frater ex vrbe discessit.

EXIT *in immensum fecunda licentia vatum*] Duo Maff. *iucunda licentia vatum.*

In elegiam XIII.

MOENIA *contigimus victa, Camille, tibi*] Apostrophe ad M. Furium Camillum, qui Veientes vicit. Vide quæ notaui in Scholiis in lib. I. Fast.

——QVAMVIS *Difficilis cliuis huc via præbet iter*] In vno Maff. *cliuus huc mihi præbet iter.* In altero, *cliuus sed via præbet iter.* Vtra melior sit lectio, mihi adhuc non liquet: satis enim fuit & hîc, & alibi librorum fidem repræsentare. Interea volo iudicium mihi ampliari, quod cum annis & studiorum assiduitate crescet, quamuis hoc litterarum genus penitus omittere, & ad iuris ciuilis disciplinam abhinc anno animum appellere decreuerim. Itaque doctiorum, & prouectiori ætate hominum iudicio quamplurima permisi. ad institutum reuertor.

ACCIPIT *ara preces &c*] Hanc habent lectionem iidem libri. verè.

DVCVNTVR *niueæ populo plaudente iuuencæ*] Et ex hoc loco & ex multis aliorum auctorum locis perspicuè constat veteres in sacrificiis boues candidos interficere consueuisse.

QVAS *aluit campis herba Falisca suis*] Repetiit hunc versum lib. I. Fast. & lib. IV. De Ponto.

—DESTITVISSE *fugam*] sic in vno Maff. placet.

IPSA *sacerdotes subsequitúrque suas*] Ita iidem lib. sequor.

In elegiam XIV.

SED *tamen, vt tentes dissimulare, rogat*] Vtrumque exemplar Maffeianum, *rogo.*

SOLAQVE *deformem culpa professa facit*] Vnum eorumdem sic habet. Alterum verò, *Soláque peccatum &c.* non malè.

SAL-

—SALTEMQVE *imitare pudicas*] In vno eorumdem lib. *Saltémue* magis probo.

CVM *bene contingat* &c.] Lege ex ambobus lib. veteribus, *Cùm tibi*.

In elegiam XV.

TRADITVR *hac elegis vltima charta meis*] libri scripti, *meta*. Verius.

NON *modò militia turbine factus Eques*] Sententiam huius carminis pete è lib. IV. & eleg. vlt. Trist.

PELIGNAE *dicar gloria gentis ego*] Sic prorsus legendum ex vet. exemplaribus, & carminis suauitate.

—SVLMONIS *aquosi*] Eodem modo dixit *aquosos Pelignos*. Vide elegiam & lib. I. huius operis.

—QVA *campi iugera pauca tenent*] Qua, id est, vbi.

CORNIGER *increpuit thyrso grauiore Lyaus: Pulsanda est magnis area maior equis*] Hoc dicit propter Tragœdiam, quam erat aggressus, atque intermiserat.

GRAVIORE *thyrso*] Sublimiori stilo. sic in elegia I. huius libri:

Tempus erat thyrso pulsum grauiore moueri.

POST *mea fata*] post meam mortem. sic libro superiore sub finem:

Pascitur in viuis liuor, post fata quiescit.

Et lib. XIII. Metamorphoseos.

Illis hac armis, quibus est inuentus Achilles,
Arma peto: viuo dederam, post fata reposco.

FINIS LIBRI ELEGIARVM.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE ARTE AMANDI LIBROS III. OBSERVATIONES.

ILLVSTRISS. IVVENI KAROLO BELPRATO, AMVERSÆ PELIGNORVM COMITI, HERCVLES CIOFANVS SVLMONENSIS S.

HIs diebus,qui proximè præterierũt, cùm in Vrbem vnà cum VIRGINIA VRSINA, lectiſſima, ac prudentiſſima femina, matre tua, te contuliſſes, egoque, quæ meæ præcipuæ partes erant, quippe qui multis abhinc annis vniuerſæ familiæ tuæ addictus perpetuo fuerim, ac nunc multo magis ſim, vos domum officij cauſa ſalutatum veniſſem,eo primùm comitatis,& humanitatis genere à vobis exceptus ſum, vt nihil vobiſmetipſis amabilius ab iis, qui ibi aderant (aderant autem plurimi,& nobiliſſimi viri) eſſe iudicatum ſit. Deinde me ab illa ornatiſſimorum hominum corona ad te ſeorſum humaniſſimè vocaſti,deque harum litterarum genere, quibus vterque noſtrum delectamur, loqui cœpiſti: de quibus præclara multa cùm dixiſſes, diuini prope ingenij acumen oſtendiſti:qui ſi te immatura patris tui, IOANNIS BERNARDINI,

DINI, viri eruditiſſimi, ac præſtantiſſimi, qui totius APRVTII PROREX iam erat deſignatus, mors, tuæque ditionis ſtatus ab eodem ſtudio iam non deturbaſſet, tuque idem ſtudium eſſes perſecutus, ad ſummam profectò & ſciendi & intelligendi facultatem perueniſſes. Ea enim ſunt animi & ingenij tui ornamenta: quæ quidem ornamenta, & cauſæ me ad tui, tuorumque omnium, qui me non vulgariter dilexerunt, ac diligunt, perpetuam obſeruantiam mirificè impellũt, faciuntque, vt ſub tuo nomine, quod non ſolùm in Neapolitano regno, totaque Italia; ſed & in externis quoque regionibus propter miram ipſius antiquitatem, nobilitatemque clariſſimum eſt, quidquid ego in OVIDII, quem poëtam tu meritò admiraris, Amorum libros, iucundiſſimos, eruditiſſimosque, notauerim, in lucem emittam, tibique conſecrem. Qui labores ſi tibi, auoque tuo, viro rerum omnium vſus intelligentiſſimo, IOANNI VINCENTIO, fratrique tuo, adoleſcenti valde probo, & erudito, SCIPIONI, qui harum in primis rerum optimi exiſtimatores eſtis, probabuntur, in ſinu, tamquam ſummam felicitatem conſecutus, lætabor. Vale, meque perpetuò, vt ſoles, dilige. Romæ VI. Idib. Iun. M. D. LXXX.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE ARTE AMANDI LIB. I. OBSERVATIONES.

TIPHYS, *& Automedon dicar amoris ego*] Hoc carmen citat Marius Victorinus lib.II.

NEC *mihi sunt visa Clio Cliúsque sorores, Seruanti pecudes vallibus Ascra tuis*] sic propè lib.VI. Fast. *Ecce Deus vidi non quas præceptor arandi Viderat Ascræas cùm sequeretur oues.*

ESTE *procul vittæ tenues, insigne pudoris: Quæq; tegis medios instita longa pedes: Nos Venerem tutam concessaque furta canemus, Inq; meo nullum carmine crimen erit*] Hoc quid sit dicit ipse sub finem lib.I. De remedio his verbis:

Thais in arte mea est, lasciuia libera nostra est:
Nil mihi cum vitta: Thais in arte mea est.

Attigi & hunc locum in Scholiis in lib. Fastorum & Tristium.

TV *modò Pompeia lentus spatiare sub vmbra, Cùm Sol Herculei terga leonis habet*] Meminit huius porticus lib.III. huius operis: *At licet, & prodest Pompeias ire per vmbras, Virginis æthereus cùm caput ardet equis.*

NEC *tibi vitetur quæ priscis sparsa tabellis Porticus, auctoris Liuia nomen habet*] Porticus Liuia, teste P. Victore, erat in III. Vrbis regione, prope Suburram.

—ET *stricto barbarus ense pater*] sic legendum ex superioribus. CVLTAQVE *Iudæo septima sacra viro*] sic infrà:

Quaque die redeunt rebus minus apta gerendis
Culta Palæstino septima festa viro.

SVBDITA *qua*, &c.] sic legendum, id est, vbi.

NEC *te nobilium*, &c.] Nonnulla, quæ hic præcepta ponit, inuenies in elegia, quæ incipit, *Non ego nobilium.*

PARVVS *erat, manibusq; duos Tirynthius angues Pressit*] Sic legendum ex lib. Vaticano, & ratione. Vide quæ notaui in epist. ad Herculem.

—QVAN-

—QVANTVS *tum Bacche fuisti*] Hæc est vera lectio ex eodem lib. AVSPICIIS *animisq; patris puer arma mouebis, Et vinces animis, auspiciisque patris*] Ita iidem lib. verè. Est autem Apostrophe ad Germanicum, vel potius ad Tiberium; qui adoptione erat Augusti filius. Vide quæ notaui in Scholiis in lib. I. Fast. quæ iam edita sunt.

QVATTVOR *in niueis aureus ibis equis*] Vide quæ notaui in Scholiis in libros Tristium.

—HAEC *est Danaeia Persis*] Sic legendum.

HIC *tu fallaci nimium ne crede lucernæ*] Illustrat exemplis.

—VBI *retia tendas*] Vera lectio.

—VIRI *dociles aduertite mētes*] E bonis libris ita legēdum: & mox: —*adeste meis*. PARCIOR *in nobis* &c.] Ita melius legitur, quàm *Fortior*. ET *est laqueo fortiter vlta nefas*] Exposui hunc locum in obseruationibus lib. x. Metamorph.

—QVAS *arbore fundit odora*] Ita omnino rectius.

CNOSIADES, *Cydoniadesq;*] Ex duabus Cretæ vrbibus.

CRESSA] Aerope. Apollodorus & Ouidius in lib. Trist. & Seneca in Thyeste. EPHYRAEAE] Corinthiæ, ab Ephyre. Vide quæ notaui in epist. Medeæ ad Iasonem.

FERTILIOR *seges est alienis semper in agris, Vicinúmque pecus grandius vber habet*] Ad hunc locum respexit Iuuenalis Satyr. XIV. ——*maiórque videtur,*

Et melior vicina seges.

FLEBILIS *Allia*] Hic dies, quo Romani ingentem acceperunt cladem, Alliensis dictus est. Orosius & alij. Accepta autem est ea clades x v. Kal. Sext. anno v. c. CCCLXVII. Liuius sub principium lib. VI. Eam ipsam diem funestam vocat Cicero ad Atticum lib. IX. epist. v.

PARS *Hymenaee canit, pars altera Euoë clamat*] sic est in Vatic. non malè. SERMONE *latentia tecto Dicere*] Ita iidem Vatic. verè. INDE *propinator, nimium quoque multa propinet*] sic idem liber. OFFICIVM *præstent, mensáq; pedesq; suum*] Videtur respexisse ad illud Terent. in Eunucho: Neque pes, neque mens satis suum officium facit.

—MENSA *conuiua remota*] Sic legendum videtur.

—EXIGVVMQVE *pedem*] Commēdatur in mulieribus pes breuis, lib. & elegia III. Amor.

IN *tempore*] opportunè. sic Plautus & Terentius.

IVPPITER *ex alto periuria ridet amantum, Et iubet Æolios irrita ferre Notos*] Tibulli imitatio ex lib. IV.

——periuria ridet amantum
Iuppiter, & ventos irrita ferre iubet.

DICITVR *Ægyptus caruisse iuuantibus vndis, &c.*] Idem tradit Higinus in fabulis cap. LVI.

IVRABANT *omnes in læsi verba mariti*] Hunc locum interpretatus sum lib. XIII. Metamorphos.

EXCIPIAT *blandas comiter illa preces*] Ita legere magis placet, quàm vt in aliis libris est.

CVRAQ. *& in magno &c.*] sic in probatis est exẽplaribus.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE ARTE AMANDI LIBRVM II. OBSERVATIONES.

PRAEFEROR *Ascræo, Mæonióque seni*] Homerus ante Romam conditam fuit. Ex historia igitur seni: Hesiodus etiam. Auctor M. Tullius in procœmio lib. I. Tuscul. disputat.

VECTA *peregrinis Hippodamia rotis*] Vsus est hoc carmine in epist. Hermiones ad Oresten, quã omnium optimè exposuit Parrhasius lib. III. in Claud.

DAEDALVS *vt clausit &c.*] Hanc quoq. fabulam narrat copiosissimè lib. IIX. Metam. Vtrumque locum quàm diligentissimè potui ibi contuli. Itaque hic nihil immorabor.

MILITIAE *species amor est*] Vide elegiam, quæ incipit, *Militat omnis amans.* CYNTHIVS *Admeti*, &c.] Vide quæ notaui in epistola Oenones.

ALTERA, *non docta, sed tamen esse volunt*] Hæc est vet. lib. lectio, quam veriorem esse puto.

GAVSAPA *si sumit*] De hoc nomine Carisius lib. I. & post eum Priscianus lib. VII.

NEC *Venus oranti (nec enim dea mollior vlla est) Rustica Gradiuo, difficilisq; fuit*] Martialis: *Nolo nimis facilem, difficilémq. nimis.* Propertius: *Aut si es dura nega: si nõ es dura, venito.*

TAN-

TANTALVS *in media garrulus aret aqua*] Vide quæ collegi eleg. XII. lib. III. Amor.

PRAECIPVE *Cytherea iubet sua sacra taceri*] Tale quippiam dixit & Tibullus:

—celari vult sua furta Venus.

FIRMAQVE *adoptiuas arbor habebit opes*] Hunc locum interpretabor elegia De medicamine faciei.

ODI *concubitus, qui non vtrimq. resoluunt, Hoc est cur pueri tangar amore minus*] Ostendit poëta noster se τὸ παιδεραστεῖν secutum non esse: atque iccirco nonnullis, qui in litteris nomen habent, odio esse, despici & nihil fieri audio: contra alios poëtas amare & suspicere. Præclarum scilicet ingenium & iudicium.

—MIHI *fundat auitum Consulibus priscis condita testa merum*] In Fastis lib. V.

Quaq; puer quondam primis diffuderat annis,
Promit fumoso condita vina cado.

Horatius Oda XXI. lib. III. carm. ad amphoram, quam in Coruini gratiam erat aperturus:

O nata mecum consule Manlio,
Seu tu &c.

Tibullus eleg. & lib. I.

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos
Consulis, & Chio soluite vincla cado.

Vasa igitur vinaria, horum aut illorum consulum temporibus, quibus in eis vinum conderetur, signabantur.

CVM *premeret mollem lapsus ab hoste torum*] Rectius in lib. scriptis, *lassus.*

CVM *loca reppereris*] Ex hoc loco notandum repperi, & ea tempora, quæ à præterito deducuntur, per duplex pp. scribi debere. quod à plerisque viris doctis ignorari video.

PODALIRIVS] Vide Scholia in lib. II. De remedio.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE ARTE AMANDI LIBRVM III. OBSERVATIONES.

TYPHIAS] Vide obseruat. in lib. v. Trist. eleg. vltima.

PROBRA *Therapneæ qui dixerat ante maritæ, Mox cecinit laudes prosperiore lyra*] Stesichorus poëta Siculus ex Himera, Helenam probris persecutus, postea laudibus affecit.

LATMIVS *Endymion non est tibi Luna rubori*] Propertius lib. II. eleg. XV.

Nudus & Endymion Phœbi cepisse sororem
Dicitur, & nudæ concubuisse Deæ.

De his Apollonius sub principium li. IV. & Apollodorus lib. I.

HARMONIAMQ. *Venus*] sic legendum ex bonis libris, & veterum testimonio, & inprimis Hesiodi in Theogonia, vbi canit Martem ex Venere Harmoniam suscepisse; item Phobum, & Dimum. Et Coluthus ait, καὶ ἁρμονίης ἀφροδίτη.

PRISCA *iuuent alios: ego me nunc denique natum Gratulor*] lib. I. Fast.

Laudamus veteres, sed nostris vtimur annis.

CROCEO *velatus amictu*] sic sub principiū lib. X. Metamorph. *Inde per immensum croceo velatus amictu*
Aëra digreditur.

TRVX *caper*] Hircus. sic & Catullus:

Valle sub alarum trux habitare caper.

TINGAT *suâ corpora*] Sic legendum & ex probatis lib. scriptis & ratione.

ALLICIT *ignotos illa, fugátque viros*] sic lib. boni, verè. *Allicit & fugat*, Antitheton.

METAQVE *feruenti circumeunda rota*] Sic Virg. lib. XI.

Frenáque, feruentésque rotas.

Vbi Seruius ita scribit: Nimio s. cursu. Alibi: *Volat vi feruidus axis.* Horatius: *Metáque feruidis euitata rotis.*

ENNIVS

ENNIVS *emeruit Calabris in montibus ortus, Contiguus poni Scipio magne tibi*] Hoc distichon primus, quòd sciam, sic emendauit eruditiss. Parrhasius in cōmentariis in Claudianum. Atque ego declaraui in Scholiis in lib. II. Tristium.

—MVLIER *speciosa videndam*] sic est in Vatic.

I *procul hinc dixit, non es mihi tibia tanti*] Ita idem lib. verè.

I procul hinc dixit, non es mihi tibia tanti.

VT *vidit vultus Pallas in amne suos*] sub finem lib. VI. Fast.

Ars mihi non tanti est, valeas mea tibia, dixit.

Tu inde totam fabulam pete. —RVDIBVS *puer ille relictis Spicula*, &c.] Ita legendum è priscis exemplaribus.

NOS *facimus placita late &c.*] Hæc vera lectio.

SEDIBVS *æthereis spiritus ille venit*] Huc facit quod scribit M. Tullius lib. II. De Orat. ad Q. fratrem. Sæpè enim audiui poëtam bonum neminem (id quod à Democrito, & Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflāmatione animorum existere posse, & sine quodam afflatu quasi furoris.

NON *bene cum sociis regna Venúsque manent*] Hunc locum imitatus est Seneca in Agamennone:

Nec regna socium ferre nec tædæ sciunt.

MISCENDA *est latis rara repulsa locis*] Nescio quid huic simile lib. I. Amor. elegia X: X.

Et faciat voto rara repulsa locum.

TE *quoque seruari, modò quam vindicta redemit*] loquitur de muliere manumissa.

VINDICTA] Prætoris virga, quæ alio nomine festuca dicitur. Vide obseruationes in lib. VI. Fast.

—ADSIT *modò certa vountas*] Hæc est, vt puto, melior lectio. CVM *sedeat Pharia sacris operosa iuuenca, Quóq; sua comites ire vetantur, eat*] Ita legendi videntur hi versus.

ET *calet lecto quemlibet ægra suo*] Sic in vet. lib. placet.

IAM Q. *dies medius tenues contraxerat vmbras, Inq; pari spatio vesper, & ortus erat*] Vide quæ notaui in lib. Amorum & lib. III. Metamorph. Atque hic loco notanda est, quam Quinctilianus in Ouidio esse ait, lasciuia: qua de re alibi.

ORAQVE *fontana feruida spargit aqua*] Sic legendum è veteribus libris, & ratione.

—NODOS *à corpore cetos Sumite*] Ita est in bonis libris. verè.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE REMEDIO AMORIS LIBRVM I. OBSERVATIONES.

LEGERAT *huius amor titulum*] Quid sit titulus, atq. vnde dicatur, in obseruationibus in lib. I. Tristium & elegiam disserui.

—A *quo tua saucia mater*] Quemadmodum Venus à Diomede vulnerata fuerit, scribit Homerus Iliad. E. meminit & Virgilius lib. XI. Aeneid.

——DECENT *annos mollia regna tuos*] Sic emendaui ope vnius Vatican. alij malè legunt, *animos*.

VIXISSET *Phyllis, si me foret vsa magistro, Et per quod nouies sæpius isset iter*] Præclarè hic locus intelligetur ex his, quę scribit eruditissimus Parrhasius lib. I. in Claud. de raptu Proserpinæ, cuius hæc sunt verba: Nouies enim non finitus est numerus pro infinito (quod Grammaticorum vulgus existimat) sed ab historia, quam refert interpres Lycophronis in Alexandra. Quippe Phyllis Demophoontem, vel, vt ipse nuncupat, Acamantem, ad vsque nouem vias secuta est, ad amnem Strymonem, quæ ciuitas Amphipolis appellata mox est ab Agnone duce Athenien. Auctores Antiphon, & Androtion Atticorum XII. Macedoque Polyenus VIII Stratagematôn, Pausanias, Harpocration, & Suidas; memini Thucydides, aliiq. præterea nonnulli. Cumque illic (vt pergit) Acamantem diu frustra expectasset, impar amori Phyllis mortem sibi consciuit; ad quod allusisse Nasonem coniicere licet ex iis eius versibus in arte: *Nona terebatur misera via, videit, inquit, Et spectat Zonam pallida facta suam.* & alibi: *Quare nouem cur iste vias dicatur, & audi Depositis siluas Phyllida flesse comis.* Sic enim superius hexametrum scribendum est ex antiquis codicibus, non vt nunc passim legitur: *Quare nouem vicius cur iste feratur.* etiãsi suos & hoc habet assertores, sed eos negligendos. Hæc omnia Parrhasij verba longè opportunius ponenda erant infrà lib. II. vbi sunt ij versus, quibus lucem affert. Verùm, siquid ego video,

contra

contra eam, quam tantus vir affert, opinionem nescio quid scribat Higinus; cuius verba posui in epistola Phyllidis. Eruditiores iudicabunt. N E C *dolor armasset*, &c.] De Medea, & Iasone vide quæ alibi notaui.

T E *precor incipiens, adsit* &c.] Ita ex prisco exemplari Vatic. legendum est, & ratione, quam statim reperies.

F L V M I N A *pauca vides magnis de fontibus orta*] Hæc multo melior lectio, quàm illa altera, quam repetere nihil est necesse. P O S T *tamen hic* (Philoctetа) *multos sanatus creditur annos, Supremam bellis imposuisse manum*] Hac de re hic noster lib. X I I I. Metamorph. & Q. Smyrnæus lib. I X. & X. prætermissorum ab Homero.

S A N A T V S] A Podalirio. Idem Smyrnæus lib. I X.

F L E B I S, *& occurret desertæ nomen amicæ, Stabit & in media pes tibi sæpe via*] Tale exemplum est apud Terentium in Eunucho de Phædria.

—N E C *te peregrina morentur Sabbata, nec damnis Allia nota suis.*] Diluit id, quo vsus erat lib. I. De Arte, argumento, quod erat eiusmodi:

Tunc licet incipias, qua flebilis Allia luce
Vulneribus Latiis sanguinolenta fuit.
Quáque die redeunt rebus minus apta gerendis
Culta Palæstino septima festa viro.

V T *corpus redimas, ferrum* &c.] Argumentum à minori.

—Q V O D *magni filia Solis erat*] Circe Solis filia ex Perseide. Hesiodus in Theogonia:

— —ἣ ἔτι κίρκην
ἀδούσιν, πέρσης τε καὶ ἠελίοιο θύγατρες.

E T *assuetas Circe decurrit ad artes*] Sic lib. veteres. placet. æger Podalirius, qui Philoctetam morbo liberauit, medicus fuit æqualis diis. Q. Smyrnæus loco suprà citato.

S V M M A *petit liuor*] Vell. Paterculus libro posteriore: Numquam eminentia inuidia carent.

Q V A N T V M *Virgilio nobile debet opus*] Cùm in veteri lib. *opos*, non *opus* scriptum sit, quinctum ante annum editis in Metamorphosin obseruationibus cum clarissimo Mureto, *Epos* emendaui. *Opus* cum elegis nullum prorsus hic locum habet. *Epos* autem quid sit, non ignorant eruditi.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS DE REMEDIO AMORIS LIB. II. OBSERVATIONES.

PRAECEPTAQVE *in vnum Contrahe*] Ita in vet. lib. veré. *ista mouetéque*. sic idem lib.

ET *vidit, quæ mox ipse videre vetat?*] Ita legendum videtur, eodem libro suffragante.

QVAM *postquam reddi Calchas ope tutus Achillis Iusserat*] Hoc è libro I. Iliados translatum est.

ATRIDES *ait, est illius proxima forma. Et si prima sinat littera, nomen idem*] Chryseis, quæ prima littera excepta, idem nomen habet, quod Bryseis, quæ ad Chryseidis pulchritudinem proximè accedit.

EST *prope Collinam templum venerabile portam; Imposuit templo nomina celsus Eryx.*] Lib. IV. Fast. Strabo lib. VI.

CELSVS *Eryx*] Vide quæ notaui ex Polybio in epistola Sapphus. IBAT *vt Æmonio referens trieterica Baccho*] Paganinus ex aliis libris legit, *Aonio*. sic lib. I. De Arte:

——vt Aonio concita baccha Deo.

Et II. *——vt Aonij cornibus icta Dei.*

NONA *terebatur misera via viderit, inquit, Et spectat zonam pallida facta suam*] Hunc locum explicat Parrhasius, cuius verba & sententiam posui initio libri superioris.

—MALE *firma cicatrix*] sic in lib. vet.

TANTVM *iudicio ne tuus obsit amor*] Ita ex eodem lib. legendum. ET *loca sæpe nocent: fugio loca conscia &c.*] Exemplum est in Sapphonis epistola.

ADMONITV *reuocatur amor*] Sic quartum post versum, nam alij aliter. malè. —INFIRMIS *causa pusilla nocet*] Hæc lectio est in bonis libris. quæ vera est.

ILLIC *assiduè ficti saltantur amantes*] Pessimè in aliis, *cantantur*. ET *poteras nupta lætus abesse tua*] Fortassis cum interrogatione legendum.

FINIS DE REMEDIO AMORIS.

ILLVSTRI ADMODVM, SPECTATISSIMÆQ. PROBITATIS ET ERVDITIONIS FEMINÆ LIVIÆ BECCARIÆ SPAIRANÆ TICINENSI,

HERCVLES CIOFANVS SVLMONENSIS S.

VERA ac solida laus ea profectò est, quam maiores ij, qui diuitiis bene, laudabiliterque partis, & rebus domi, militiæque gestis nobiles extiterint, posteris vnà cum fortunæ bonis hereditariam relinquũt. Sed longè verior, ac solidior ea est, quam ita relictam heredes ipsi sua industria, suoque studio non solùm tuentur, sed longè lateque propagant. Quam quidem laudem quis hodierno die est, quin tibi merito tribuendam fateatur? Tu enim illa es, LIVIA, quæ maiorum tuorum, qui istius, in qua nata es, vrbis domini antiquitus fuerunt, gloriam, generisque nobilitatem, quam nongentis abhinc, eoque amplius annis illustrem esse, quàmplurimis historiis, quas quarto abhinc anno Hieronymus Catena, vir doctissimus, tuæq. dignitatis amantissimus mihi ostendit, proditum est, multiplici bonarum artium doctrina, singularique probitate illustriorem reddis. De tua autem quid dicam pulchritudine, qua non Insubriæ solùm regionis, sed omnis quoque Transpadanæ Galliæ mulieres, quod bona earum venia

dictum

dictum ſit, vincis atque obſcuras? Quæ me præcipuæ cauſæ, vt alias omittam, cùm corporis, tum animi raras virtutes tuas, quas ſi recenſere ipſe vellem, dies citius me deficeret, quàm materies, impulerunt, vt perbreues has in pulcherrimas OVIDII, ciuis mei De medicamine faciei, ac de Nuce elegias obſeruationes tibi inſcripſerim. Quæ ſi acerrimo tuo iudicio probabuntur, erit mihi cur valde gaudeam, & ex induſtria, diligentiaque, quam in eodem poëta illuſtrando adhibui, vberrimos fructus capiam. Vale, ROMÆ IV. Kalend. Mai. M. D. LXXX.

HER-

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN ELEGIAS DE MEDICAMINE FACIEI AC DE NVCE OBSERVATIONES.

VT nullum opus, modò Ouidij esse constet, quantum mea fert industria, non adiuuem, sicut alia quoq. ipsius opera, quæ aliquot in locis à me sunt obseruationibus illustrata, elegias De medicamine faciei, ac de Nuce leuiter percurram: quæ & venustissimæ sunt, & in eis plurima, quæ ad ornanda poëmatia in primis necessaria iudicantur, lumina reperiuntur. Hæ autem ita factæ sunt, vt non nisi matura fere ætate, & iudicio acri ab eo editæ fuisse videantur.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS IN ELEGIAM DE MEDICAMINE FACIEI OBSERVATIONES.

ET *quo sit vobis cura tuenda modo*] Verius omnino est in altero libro è Bibliotheca Maffeiana. — *Forma tuenda.* Libro III. De arte, vbi loquitur de hac ipsa elegia, qua se mulierum medicamina tradidisse ait:

Est mihi, quo dixi vestra medicamina forma
Paruus, sed cura grande libellus opus.

CVLTVS *humum quondam Cerealia pendere iussit Munera*] Ambo Maff. & ambo Vaticanæ Bibliothecæ libri habent: *Cultus humum sterilem*, &c. Non malè.

FISSAQVE *adoptiuas accipit arbor opes*] Arbor, cùm alterius arboris ramos insitos habet, adoptiuas opes accipere dicitur. Metaphora ab iis, qui alienos, siue extraneos in suas familias admittunt. Lib. II. De Arte:

Dum nouus in viridi coalescit cortice ramus,
Concutiat tenerum qualibet aura cadet.
Mox etiam ventis spatio durata resistit,
Firmáque adoptiuas arbor habebit opes.

Et lib. I. De remedio:

Venerit insitio, fac ramum ramus adoptet,
Stétque peregrinis arbor operta comis.

Quo modo fieret adoptio, & quid sit, docui in obseruationibus in lib. I. Fast. CAESAQVE *ligna foco*] Sic legitur in altero Maff. placet. VVLTIS *odoratos positu variare capillos*] Hanc habet lectionem alter Maff. liber, qui fuit eruditissimi viri, Pauli Marsi, Piscinatis, cuius in Fastorum libros exstant commentarij. Quidam alij, *adornates.* malè, lib. III. Amorum eleg. I. *Venit odoratos Elegeia nexa capillos.*

—ET *forma multa superbit auis*] Idem lib. Maff. *cauta superbit.* Alter verò *muta* non displicet.

MEDIAE *Marsis finduntur cantibus angues*] Citat hæc Carisius lib. I. in verbo Anguis. eius verba sunt: ANGVIS cùm sit masculini generis, dixerunt tamen & feminini, vt Tibullus; *Irata detinet anguis.* & Ouidius: *Media Marsis finduntur cantibus angues.* & Varro Atacinus: *Cuius vt adspexit torta caput angue reuinctum.*

VIVACI *ceruo*] Vide quæ notaui lib. III. Metamorph.

PROTINVS *in numeris omnia cerne suis*] Sic legitur in omnibus excusis. deprauatè. In scriptis autem, *innumeris omnia cerne cauis.* Verè. vt sit Setacei cribri periphrasis, quod innumerabilia habet foramina. Aut lege auctoritate aliorum vet. exemplarium, quibus se vsum esse affirmat Dominicus Marius Niger, homo doctissimus, *Protinus in mundis omnia cerne cauis.* Id est, vt ipse loquitur, purgãda hæc tibi sunt cribris.

NEC *tu pallentes dubita nudare lupinos*] Hæc vera est lectio.

ET *simul instantu corpora finge fera*] Sic in omnibus, quos vidi, libris impressis. Pessimè. In vno Maff. *instantis corpora fige fece.* In altero, & vtroque Vaticano, *—instantis corpora frugifera.* Nullus ex his lectionibus elicitur sensus. Placet itaque legere cum Nigro, qui ingeniosissimè emendat:

——inflantis corpora frange faba.

Fabis enim in his rebus, quæ à poëta hic describuntur, vtuntur mulieres. *Inflantis* etiam legendum viderat Muretus, antequam ego Nigri commentarios inspexissem. Quod epitheton proprium est fabæ. M. Tullius lib. I. De Diuinat. Pythagoricis inter-

interdictum putatur, ne faba vescerentur, quòd habet inflationem magnam is cibus. Idem lib. 11. Quasi verò eo cibo (faba) mens, non venter, infletur.

ADDITA *da querulo volucrum medicamina nido*] Legendum ex altero Maff. *Addita de querulo.* &c. Vt sit præpositio, non autem imperandi verbum. Malè aliter emendandum putauit Niger.

—RADENTI *corpora nitro*] sic boni libri.

PONDERIBVS *iustis facsit vtrumque trahens*] Ita o.l. excusi: itaque legit Niger. Quæ monstrosissima planè est lectio. Germanissima reperitur in vtroque Maffeiano: —*vtrumque Triens.* Est enim Triens, vt Priscianus cùm alibi, tum in carminibus de ponderibus & mensuris docet, ponderis genus, quod quattuor vncias continet: item mensuræ genus, vt idem ait. Interdum, auctore Theophilo lib. 11. Institut. tit. XIV. quartam hereditatis partem significat.

ET *modicum è myrrhis pinguibus adde cibum*] Alter liber Vaticanus, & ambo Maffeiani perspicuè habent: —*adde cubum.* optimè. κύβος Græcè: Tessera Latinè: *Dado* Italicè, est. Talis igitur hoc loco sensus: Et adde modicum cubum è myrrhis pinguibus. Id est, tantum ex myrrhis pinguibus detrahe, & iis, quæ iam dicta sunt, adde, quantus est paruus cubus. A κύβος venit κυβεύειν, quod est tesseris ludere.

QVINQVE *parant Marathi scrupula, myrrha nouem.*] Muretus legit, *Quinque trahant.* quod verbum ad pondus mirificè accommodatur. Sic Græci vtuntur verbo ἕλκειν.

HAEREBIT *toto nullus in ore color*] Duo libri scripti: —*multis in ore.* Verè omnino.

FINIS DE MEDICAMINE FACIEI.

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN ELEGIAM DE NVCE OBSERVATIONES.

QVAE illustranda superest, elegiam De Nuce aut scriptam esse ab hoc nostro Sulmone, aut eum ad Sulmonensem agrum, cùm hanc scriberet, respexisse video. Siquidem vniuersus fere aqua, quæ illac labitur, vel ipsius Ouidij ætate, vt & nunc, irrigari solitum fuisse cognoscitur ex elegia XVI. lib. II. Amor. vbi ita est:

Arua pererrantur Peligna liquentibus vnda,
Et viret in tenero fertilis herba solo:
Pérque resurgentes riuis labentibus herbas,
Gramineus madidam cespes obumbrat humum.

Idem ex hac ipsa elegia perspicitur:

Sole licet, siccáque siti peritura laborem,
Irrigua dabitur non mihi sulcus aqua.

IVNCTA] contigua, proxima.

PETOR] Percutior. Val. Maximus lib. v. cap. III. Lycurgus sæpe lapidibus petitus est.

OBRVERE] Propriè. Dicitur enim elegantissimè, saxis & lapidibus aliquem obruere.

NOCENTES] Sontes.

—NISI *si peccare fatemur*] Ita est in bonis libris, itaque legendum. AT] Aduersatiua particula.

FRVCTV *prænueniente*] Vetus est hæc lectio.

COMAS] lib. I. De remedio, *Stetq; peregrinis arbor opaca comis.* Et Horatius: *——arboribúsque coma.*

NVNC *vterus vitio est, qua vult &c.*] E bonis exemplaribus & ratione legendum, *Nunc vterum vitiat &c.*

VARIO *colore*] Sic variæ vuæ apud Columellam, cuius verba posui in epist. Oenonis; quæ, si placet, consule.

—SOLA *conspicienda coma est*] sic lege ex vno Mass.

QVI *se scit ferre viator Quod timeat*] Mass. liber, *Cur timeat.* Verè. Atque ita legit Niger.

PRO-

PROXIMITATIS] Vtitur & hoc verbo alibi.

IMVS *fundus*] sic prima fabula: *extrema platea medius Ianus.*

POMA *cadunt mensis non interdicta secundis*] Locum hunc illustraui in meis in Metamorph. obseruationibus.

HAEC *vbi distincta est gradibus, quæ constitit intus Quot tetigit virga, tot capit inde nuces*] Obscurus locus, quòd huiusmodi ludus in desuetudinem abiit. Verborum autem ordo hîc videtur: Deltæ, litteræ Græcæ figura, vbi numeris, notis, aut lineis distincta, ac notata est, tot puer, qui lusit, ex ea nuces capit, quot numeros virga, quæ intus constitit, attigit.

DARE *dona colono*] Emenda ex lib. Maff. qui, vt dixi, fuit Pauli Marsi: *poma colono.*

ET *plenos fructus anumerare potest*] Propriè vsus est verbo annumerandi.

DECVTIVNTVR] Hæc est genuina lectio è vet. exemplaribus. ET *tamen*] Multò rectius in iisdem lib. legitur, *Iam tamen.* Est autem *iam* inceptiua particula.

NEC *ventus fraudi*] Fraus verbum Iuris. Alij perperam legunt, *damno*: quod glossema est. Terentius in Heautontimorumenos, Scæna I. Act. III. In eandem fraudem ex hac re, atque ex illa incides. vtitur & hoc verbo eo sensu hic noster lib. III. Amor. eleg. item III. Horat. lib. II. carm. Oda XIX. M. Tullius in epist. XVI. lib. XI. ad Attic. & alij auctores.

FRVCTVS *obest, peperisse nocet, nocet esse feracem, Quæq; fuit multis, est mihi præda malo*] Expressisse videtur epig. Græcum è lib. I. epigram. εἰνοδίην καρύην &c. Quod Latinè sic vertit eruditiss. Alciatus in suis emblematis:

Ludibrium pueris lapides iacientibus, hoc me
In triuio posuit rustica cura nucem.
Quæ laceris ramis perstrictóque ardua libro,
Certatim fundis per latus omne petor.
Quid sterili posset contingere turpius? eheu,
Infelix fructus in mea damna fero.

QVAEQVE *fuit multis, est mihi præda malo*] Hanc retinet lectionem alter ex Maff. liber.

PRAEDA *malo Polydore fuit tibi*] Longè melior numerus est in eodem lib. *Præda fuit Polydore malo tibi.*

PRAEDA] Aureus torquis.

NEFANDAE *coniugis*] Eripyles.

MISIT *ad arma*] Polynicis opera ac dolo Eripyle accepto aureo monili Amphiaraum virum suum ad bellum Theba-

 num

num ire induxit. AONIVM] Quòd diuinandi esset peritissimus, ac velut Apollo futura prædiceret. Fabulam narrat Apollodorus lib. III. & hic Niger.

SAXA *proterua*] Eodem modo impudens lapis dicitur ab Homero, qui commendatur ab Arist. lib. III. Rhetoricorum.

AT *Rubus, & sentes tantummodo lædere nata*] Persimile apud Terentium in Phormione, act. & scæna II.

—Non rete accipitri tenditur, neque miluio,
Qui malè faciunt nobis: illis, qui nil faciunt, tenditur:
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.

SOLEM *imitantibus vmbras*] In lib. vet. *—fugientibus.* omnino melius.

NIMBOS *vitantibus*] Horat. lib. I. Odarum,
—Canicula vitabis æstus.

PATIENDA] sic lib. I. Trist. eleg. II.
Ne mihi mors misero bis patienda foret.

CAVSABOR] Tibullus lib. I. elegia III.
Aut ego sum causatus, aues dant omina dira,
Saturni aut sacram me tenuisse diem.

—SVA *vellera ramis*] liber Maffeian. *munera.* verè. quam lectionem agnoscit Niger.

FORSITAN *hoc aliquis dicat, quæ publica &c.*] Quod sibi obiici posset, confutat exemplis.

QVAE *publica tangunt, Carpere concessum est, hoc via iuris habet.*] Quæ cuiusquam ciuitatis publica sunt, communi omnium, qui ex eadem sunt ciuitate, vsui deseruiunt. Nux igitur in publica via sita, communis est, ex qua omnes eius ciuitatis homines fructus capere possunt. Eodem sensu sunt illa Ciceronis lib. I. Offic. Multa, inquit, sunt ciuibus inter se communia, forum, fana, porticus, viæ, leges &c. Publica autem & communia interdum apud Iurisconsultos confunduntur.

HOC *iuris*] sic elegia I. lib. I. Amor. *Quis tibi sæue puer dedit hoc in carmine vires?* id est, hoc ius, hanc facultatem.

OLEAS *distringite: cadite messes: Improbe vicinum, &c.*] Captiosa & fallacia exempla, sed tamen ingeniosa.

SITQVE *tuis muris Romule iuris idem*] Vide quæ collegi lib. IV. Trist. Romulus autem blandiendi causa vocatus est, cùm anteà, vt ait Seruius, vocaretur Romus, vnde Roma dicta est. Atque hinc carmen illud Ennianum de Romo & Remo facilè intelligitur:

Certabant vrbem Romámne, Remámne vocarent.

ET

Et *ad gemmas quilibet alter eat*] Adnota hic vim verbi *ire.* Donatus in Terent. And. act. I. scæna v. Itur ad me, quasi ad hostem. Plautus in Pseud. Itur ad me. Virg.—*simul ense relicto Ibat in Euryalum propere.*

Lapillos] vniones.

Raptor] Rectè. quasi fur manifestus.

Lvce *palámque*] Sic Virg. lib. IX. *Luce palam certum est igni circundare muros.* M. Tullius lib. vlt. Offic. Luce palam in foro saltet.

At *non ille Deus pacem intra mœnia finit, Auxilium toto spargit in orbe suum*] Sic liber, quo potissimum vtor, vetus.

Sic, *vbi detracta est à te tibi causa pericli, Quod superest tutum, Pontice Castor habes.*] Fabulis receptum est Fibrum, cùm venatores, vt eum capiant, insequuntur, testes sibi amputare, illisque eos abiicere, atque ita venantium, insequentiumque manus effugere. Hac de re Aesopus fabula XXXIII, & Alciatus emblem. LXXXV. Sed silentio prætereunda non puto, quæ de Castore cognitu dignissima collegit Rondeletius lib. I. De Amphibiis cap. IIX. cuius hæc sunt verba. Castor animal est amphibium, ac veluti Sciurus aquatilis. Capite, oculis, dentibus murem refert, lingua suem, maxillis leporem, rostro canem barbatum. Habet priores pedes Simiæ pedibus, posteriores anserinis similes, quibus potissimùm & caudæ latitudine natat, prioribus foueam sibi cauat in ripis amnium, eamque componit lignis à se cæsis ea arte collocatis, vt vel decrescente, vel increscente aqua, partem anteriorem corporis in sicco, caudam verò in aqua habere possit. & multis interpositis verbis: Vesicam suillæ similem habet, testes paruos, substrictosque, & adhærentes spinæ, qui adimi sine vita animalis non possunt. Quare amputari hos ab ipsis cùm capiuntur negat Sestius diligentissimus medicinæ, auctore Plinio lib. XXXII. cap. III. quod tamen videtur affirmare Plinius lib. IIX. cap. XXX. Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant Fibri periculo vrgente, ob hoc se peti gnari, Castoreum id vocant Medici, aliàs animal horrendi morsus. Priorem sententiam secutus est Dioscorid. lib. II. cap. XXVI. Vanum est quod traditur testes ab ipsis euelli, & à sese abiici cùm venatu vrgentur. Siquidem tangi nequeunt: ita vt in sue substricti. Parcam plura scribere.

Qvid *mihi tunc animi est*] Summam mouet commiserationem.

Virg. de Didone: *Quis tibi tunc Dido cernendi talia sensus?*

TELA] Propriè. quid autem sint tela, omnium optimè docent iurisconsulti: si saxa dixisset, rem non satis expressisset.

DESTINAT] Propriè. Q. Curtius lib. VII. Namque adeo certo ictu destinata feriebant, vt aues quoque exciperet.

CORPORA *prabemus plagis*] lib. II. De Arte:

Corpora nec missis iubeo prabere sagittis.

VT *sape sagittis, Quem populus manicas deposuisse vetat*] Ita emendaui, cùm in vulgatis legeretur, *Cùm populus*. In vet. exempl. *Quum*. est autem huius loci sensus, vt aliquis reus actus sæpe præbet corpus sagittis, quem (reum) populus & reliq.

FERA *vulnera trunco*] Ita legitur in eodem exemplari. Probo.

QVVM *populus &c*] Legendum puto, *Quem*.

VTVE *grauem pauida est, &c.*] Hæc lectio multo aptior & accommodatior illa est, quàm alij repræsentant.

FINIS OBSERVATIONVM IN ELEGIAM DE NVCE.

HERCVLIS CIOFANI
SVLMONENSIS,
IN
P. OVIDII NASONIS
HALIEVTICON
OBSERVATIONES.

AD IOANNEM BAPTISTAM
ALBANVM.

Secunda editio longè auctior.

ILLVSTRISSIMO ABBATI, IOANNI BAPTISTAE ALBANO, HERCVLES CIOFANVS SVLMONENSIS S.

DIfficilior sanè, ac fructuosior prouincia est, quàm vulgus existimat, eius, qui in veterum auctorum monumentis purgandis, sed non sine summo gloriæ splendore, omne suum studium ac diligentiam collocat: modò aliquid aggrediatur, ac præstet, quod Reip. litterariæ intersit. Idque duabus potissimùm rationibus efficere potest. Quarum altera est: si eius operis, quod illustrare studeat, priscum aliquod exemplar nactus est, cuius ope atque auxilio nixus, loca aliquot, si minus omnia, quæ in eo temporis vitio deprauata sunt, feliciter emendet, atque in integrum restituat. Altera verò: si eiusdem generis libri, à quo mendas auferre conetur, exemplar scriptum nullum repperit, coniecturis eius vulneribus medicinam faciat. Ex his emendandi rationibus tutior omnino, & minus audax prior est. Quamquam siquis est, qui in vtraque re aliquid, quod doctorum hominum auribus dignum sit, moliatur, is summis & prope diuinis laudibus afficiendus est. Cuius generis homines & patrum nostrorum memoria multi excelluerunt, & hac nostra ætate multo plures excellunt, vt Victorius, Muretus, Sigonius, Ciacconus, Statius, Vrsinus, Scaliger, alij. Quorum ego insistens vestigiis, in OVIDII HALIEVTICO, opere cùm ad Latinum sermonem, tum ad piscium naturas atque ingenia

genia cognoſcenda valde vtili, emendando atque illuſtrando non paruum ſtudium poſui, veteriſque exemplaris, quod nullum extat hodierno die, ope deſtitutus, conquiſitis tamen præſtantium virorum, qui in talibus rebus ſumma cum laude verſati ſunt, coniecturis, quibus quaſdam meas addidi, quàm maximum potui, auxilium attuli. Adiunxi præterea Ariſtotelis, Plutarchi, Æliani, Oppiani, Plinij, aliorumque, qui de piſcibus multa etiam diligentiſſimè litteris conſignarunt, nonnulla loca, quibus quæ in hoc valde lacerato opuſculo ſunt, vel optimè illuſtrantur. Quem laborem ac ſtudium, licet ſerius, quàm decreueram, tibi offeram, ſi tuo, vir doctiſſime ac nobiliſſime, ſinu excipies, ac fouebis, magnos induſtriæ ac diligentiæ meæ fructus capiam, tibique, qui ſumma in me beneficia contuliſti, ſi non re, ſaltem voluntate par pari, tua inprimis fretus humanitate, retuliſſe videbor. Quod à te ſtatim me impetrare poſſe non diffido, cùm innatæ integritatis tuæ, morumque ſuauitatis, atque animi altitudinis recordor, qua non me ſolùm, ſed, quot in Vrbe viuunt, viros ingenioſos iam tibi in perpetuum deuinxiſti. Vale, meque in tuorum, qui tibi omnium fidiſſimi atque addictiſſimi ſunt, numero habere non dedignare. Romæ IIX. Id. Sext. ∞. D. LXXX.

P. OVIDII NASONIS HALIEVTICA.

* ACCEPIT mundus legem, dedit arma per omnes,
* Admonuítque sui: vitulus sic namque minaci
* Qui nondum gerit in tenera iam cornua fronte,
* Sic damæ fugiunt, pugnant virtute leones,
* Et morsu canis, & cauda sic Scorpius ictu:
Concussísque leuis pennis sic euolat ales.
Omnibus ignota mortis timor, omnibus hostem,
Præsidiúmque datum sentire, & noscere teli
Vimque, modúmque sui. sic & Scarus arte sub vndis,
Sin * *
Decidit, assumptámque dolo tandem pauet escam:
Non audet radiis obnixa occurrere fronte,
Auersus crebro veniens sub verbere caudæ,
Laxans subsequitur, tutúmque euadit in æquor.
Quin etiam si fortè aliquis dum pone nataret
* * *
Mitis luctantem Scarus hunc in vimine vidit
Auersi caudam morsu tenet, atque *
* nato quem texitque, resultet *
Sæpia tarda fugæ, tenui cùm forte sub vnda
Deprensa est, iamiámque manus timet illa rapaces,
Inficiens æquor nigrum vomit illa cruorem,
* auertitque vices, oculos frustrata sequentes.
Clausus rete Lupus quamuis immanis, & acer
Dimotis cauda submissus sedit arenis
* * *
Emicat, atque dolos saltu deludit inultus.
Et Muræna ferox teretis sibi conscia tergi,
At laxata magis conuersa foramina retis,

Tandem

Tandem per multos euadit lubrica flexus,
Exemplóque nocet, cunctis interuenit vna.
At contra scopulis crinali corpore segnis
Polypus hæret, & hac eludit retia fraude,
Et sub lege loci sumit, mutátque colorem,
Semper ei similis, quem contigit. atque, vbi prædam
Pendentem setis auidus rapit, hic quoque fallit
Elato calamo, cùm demum emersus in auras
Brachia dissoluit, populatúmque exspuit hamum.
At Mugil cauda pendentem euerberat escam,
Excussámque legit. lupus, acri concitus ira,
Discursu fertur vario, fluctúsque ferentes
Prosequitur, quassátque caput, dum vulnere sæuus
Laxato cadat hamus, & ora patentia linquat.
Nec proprias vires nescit Muræna nocendi:
Auxilióque sibi, morsu nec eo minus acri
Deficit, aut animos ponit captiua minaces.
Anthias his tergo, quæ nòn videt, vtitur armis,
Vim spinæ nouítque suæ, vèrsóque supinus
Corpore lina secat, fixúmque intercipit hamum.

* * *

Cetera, quæ densas habitant animalia siluas,
Aut vani quatiunt semper lymphata timores,
Aut trahit in præceps non sana ferocia mentis.
Ipsa sequi natura monet, vel cominus ire,
Impiger, ecce Leo venantum sternere pergit
Agmina, & aduersis infert sua pectora telis.
Quóque venit, fidens magis, & sublatior ardet,
Concussítque toros, & viribus addidit iram:
Prodidit, atque suo properat sibi robore letum.
Fœdus Lucanis prouoluitur Vrsus ab antris,
Quid nisi pondus iners, stolidæq; ferocia mentis?
Actus Aper setis iram denunciat hirtis:

Et ruit, oppositi nitens in vulnera ferri,
Pressus & emisso moritur per viscera telo.
Altera pars fidens pedibus, dat terga sequenti,
Vt pauidi Lepores, vt fuluo tergore Damæ,
Et capto fugiens Ceruus sine fine timore.
Ipsa sequi natura docet, vel cominus ire.
Hic generosus honos, & gloria maior Equorum,
Nam capiunt animis palmam, gaudéntque triumpho,
Seu septem spatiis Circo meruere coronam,
Nónne vides victor quanto sublimius altum
Attollat caput, & vulgi se venditet auræ?
Celsáue cum cæso decoratur terga Leone
Quàm tumidus, quantóque venit spectabilis actu,
Compescátque solum generoso concita pulsu
Vngula sub spoliis grauiter redeuntis opimis!
Quæ laus prima canum, quibus est audacia præceps,
Venandíque sagax virtus, viréfque sequendi.
Quæ nunc elatis rimantur naribus auras,
Et nunc demisso quærunt vestigia rostro,
Et produnt clamore feram: dominúmque vocando,
Increpitant, quem si collatis effugit armis,
Insequitur tumulósque canis, campósque per omnes.
Noster in arte labor positus, spes omnis in illa.

* * *

Nec tamen in medias pelagi se pergere sedes
Admoneam, vastíque maris tentare profundum.
Inter vtrumque loci melius moderabere finem:
Aspera num saxis loca sint: nam talia lentos
Deposcunt calamos: at purum retia litus.
Num mons horrentes demittat celsior vmbras
In mare: nam variè quidam fugiúntque, petúntque.
Nam vada subnatis imo viridentur ab herbis.

* * *

Oble-

Oblectétque moras, & molli seruiat algæ.
Descripsit sedes varias Natura profundi:
Nec cunctos vna voluit consistere pisces.
Nam gaudent pelago quales Scombríque, Bouésque,
Hippuri celeres, & nigro tergore Milui,
Et pretiosus Elops nostris incognitus vndis,
Ac durus Xiphias, ictu non mitior ensis,
Et pauidi magno fugientes agmine Thunni:
Parua Echeneis adest, mirum, mora puppibus ingens:
Túque comes ratium, tractíque per æquora sulci,
Qui semper spumas sequeris Pompyle nitentes;
Cercyrósque ferox scopulorum fine moratus,
Cantharus ingratus succo, tum concolor illi
Orphas, cæruleáque rubens Erythinus in vnda,
Insignis Sargúsque notis, insignis & alis,
Et super aurata Sparulus ceruice refulgens,
Et rutilus Pagur, & fului Synodontes, & ex se
Concipiens Chane gemino fraudata parente.
Tum viridis squamis paruo saxatilis ore,
Et rarus Faber, & pictæ Mormyres, & auri
Chrysophrys imitata decus, tum corporis Vmbræ
Liuentis, rapidíque Lupi, Percæq́;, Tragíque.
Quin laude insignis caudæ Melanurus, & ardens
Auratis Muræna notis, Merulæq́; virentes,
Immitísque suæ Conger per vulnera gentis,
Et captus duro nociturus Scorpius ictu,
Ac numquam æstiuo conspectus sidere Glaucus.
At contra herbosa pisces laxantur arena,
Vt Scarus, epastas solus qui ruminat escas,
Fecundúmque genus Mænæ, Lamirósque, Smarísque,
Atque immunda Chromis, meritò vilissima Salpa.
Atque auium dulces nidos imitata sub vndis,
Et squamas tenui suffusus sanguine Mullus,

Ful-

Fulgentes Soleæ candore, & concolor illis
Passer, & Hadriaco mirandus litore Rhombus,
Tunc Epodes lati, tum molles tergore Ranæ.
Extremi pass * *
* * *
* * *
Lubricus & spina nocuus non Gobius vlla,
Et nigrum niueo portans in corpore virus
Lolligo, durique Sues, sinuosáque Cestra:
Et tam deformi non dignus nomine Asellus:
Túque peregrinis Acipenser nobilis vndis.
* * *

HER-

HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS, IN P. OVIDII NASONIS HALIEVTICON OBSERVATIONES.

SI hoc poëma, quod Halieuticon inscripsit OVIDIVS, ad nos integrum peruenisset, nemo sanè esset ex omnibus honestarum artium professoribus, quin ex eo summos fructus summa cum voluptate perciperet. Sed, quando neq. spes vlla est fore vt reperiatur, neque vllus hodie, quod equidem sciam, exstat liber scriptus, cuius ope, quæ maxima, ac turpissima ei inflicta sunt, vulnera sanari possint, dandam esse operam censui, vt, siquid auxilij, quod perexiguum planè est, industria mea adferre possit, experirer. Euolui itaque eos, qui penes me sunt, auctores, qui de piscibus aliquid litteris mandarunt, & eruditissimos in Vrbe viros conueni, quos rogare non destiti, vt hac in re mihi, quoad possent, auxilio essent: à quibus quid acceperim, vt illustrarem, suis locis significabo.

ACCEPIT *mundus legem. &c.*] Multa huius principij carmina vnà cum ingeniosissimis, atque eruditissimis viris, Petro Ciaccono, & M. Antonio Mureto, Ouidij non esse censeo.

—SIC *& Scarus arte sub vndis, Sin* * * * *Decidit, assumptamq́; dolo tandem pauet escam: Non audet radiis obnixa occurrere fronte, Auersus crebro sub verbere caudæ, Laxans subsequitur, tutumq́; euadit in æquor*] Achilles Statius ex Plinio corrigendum putat: —*Sed verbere caudæ.* probo. Plinij autem hæc verba sunt lib. XXX. cap. II. Scarum inclusum nassis non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inserere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si fortè alius Scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Quo loco, quem nullis propemodum immutatis verbis ab Ouidio mutuatus est Plinius, amici hominis coniectura nititur. SCARVS autem marinus & saxatilis est, dictus ἀπὸ τοῦ σκαίρειν, quod salire est; vel, vt alij, pascere: quamuis in eo significatu vix reperiatur: dentes serratos non habet, pectinatimque

timque coëuntes, vt ceteri pisces, sed planos, & latos, solusque inter pisces ruminat, vt infrà dicturus est Ouidius: alga, herbisque vescitur: Coriandro delectatur, vt Aristot, lib. II. De hist.cap. XIII. ait. Hunc autem piscem ob eximiam saporis gratiam ac suauitatem Ennius Iouis pæne cerebrum vocat his verbis, quorum hic non iniucunda erit repræsentatio:

Omnibus at Clupea præstat Mustella marina.
Mures sunt Æni, ast aspra Ostrea plurima Abydi.
Mitylus, & Pecten, Charadrúsque apud Ambracia amnes.
Brundusij Sargus bonus est: hunc, magnus erit si,
Sume. Apriclum piscem scito primum esse Tarenti,
Surrenti Lopadas, Glaucum Cumas apud. at quid
Scarum præterij cerebrum Iouis pane supremi?
Nestoris ad patriam hic capitur magnúsque bonúsque:
Menalurum, Turdum, Merulámque, Vmbrámque marinam?
Polypus Corcyra, Caluaria pinguia Atarna.
Purpura, Muriculi, Mures, dulces quoque Echini.

De Scaro etiam Aelianus cum alibi, tum lib. I. cap. V.

QVIN *etiam si fortè aliquis dampus nataret*] Octauius Pantagathus, vir omnium, dum vixit, ingeniosissimus, & in coniecturis faciendis admirabilis, ita hunc locum emendasse dicitur: *—aliquis dum pone nataret.*

SAEPIA *tarda fuga*] Sæpia è mollium est genere: marina est & litoralis, sæpium habet, quod cum spinis proportionem obtinet, sicut Lolligo, Gladiolum. Mollia omnia proprium atramentum habent, eo tamen plurimum abundant Sæpiæ, quòd litoralem agant vitam, & nihil præterea illis Natura dederit, quo aut sese tueri, aut piscantium manus euadere possint; præsertim cùm earum motus tardissimus sit. Hæc de Sæpia Gulielmus Giscaferius. Vide & Aelianum lib. I. cap. XXXV.

—IAM *iámque manus timet illa rapaces Inficiens æquor nigrum vomit illa cruorem*] Verbum ILLA bis in hoc disticho positum otiosum planè est. lego igitur cum Statio: *—vomit ore cruorem.* AVERTITQVE *vices*] Et pericula effugit. Virg. lib. II. Aeneidos:

Iliaci cineres, & flamma extrema meorum
Testor in occasu vestro, nec tela, nec vllas
Vitauisse vices Danaûm, &c. Obseruauit Statius.

AVERTITQVE *vices*] Hoc verbum *vices*, nullum hic locum habere, & cum Ciaccono, & Mureto sentio.

CLAVSVS *rete Lupus*] Gulielmus Giscaferius. Lupus, Latinè:

tinè: λάβραξ, Græcè: *Spigola*, Italicè. E mari flumina ingreditur, in aquis dulcibus non nascitur: à paruis squillis interficitur, Mugiles insequitur, inter quos perpetua est inimicitia. Inter pisces clarissimè audiuit Lupus, Mugil, Salpa, & Chromis: in vado viuit. —E T *acer Dimotis cauda submissus cedet armis in austri.*] Pantagathus legebat: —*fidit arenis.* Sed inter hunc, & sequentem versum aliquot carmina deesse suspicabatur.

E T *Muræna*] μύραινα, Græcè: *Morena*, Italicè. Muræna litoralis est, & pelagia: rabies ei velut canino generi accidit. Gisscaferius. E T *muræna ferox teretis sibi conscia tergi, At laxata magis conuersa foramina retis, Tandem &c.*] Hunc locum adumbrauit Plinius lib. XXXII. cap. II. vbi ita est: Murænam maculas appetere ipsas, conscia teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat.

A T *contra scopulis crinali corpore segnis Polypus hæret, &c.*] Idem tradit Aelianus lib. VII. cap. XI. & Plin. lib. IX. cap. XXIX. lib. XXXII. cap. II.

A T Q V E *vbi prædam Pendentem retis auidus, &c.*] Pantagathus legendum putauit, *Setis*, non *Retis*. verè. Equinis enim, vt nunc quoque fit, setis albis ad suspendendos hamos captandis piscibus vsos priscos, docet Plutarchus in libello De industria animalium. Eiúsque rei rationem adfert Oppianus libro III. Eundem morem ostēdit & Ouidius lib. III. Metamorph. vbi quædam ad hanc rem pertinentia iampridem notaui, & edidi. E T *Mugil*] De Mugili Plinius, eodem lib. cap. XVII. & XLII. & alibi.

L V P V S *acri concitus ira*] De Lupo, deque eius cum Mugili inimicitia, eod. lib. cap. LXII. De Lupo etiam Aelianus lib. I. cap. XXXI.

—M V R A E N A *nocendi*] De Muræna idem Aelianus lib. I. cap. III. & lib. X. cap. VII. Plinius multis in locis.

A N T H I A S *his tergo, &c.*] De hoc pisce idem Plinius lib. IX. cap. LIX. Est autem à Græcis vocatus ἱερὸς ἰχθὺς, vt ait Aristoteles lib. IX. De hist. anim. cap. XXXVII. quòd in eo loco sit vbi nulla reperiatur bellua. De eodem etiam pisce Aelianus lib. I. cap. IV. & lib. IIX. cap. XXVII. Plutarchus in libro, cui titulum fecit, an Terrenæ bestiæ aquatilibus sint prudentiores. C O R P O R E *lina secat fixúmque &c*] His carminibus, quæ post hunc versum sequuntur, vsque ad illud, *Nec tamen in medias*, & reliqua, quiduis aliud, quàm quod ad piscationem pertineat, continetur. iis enim omnibus carminibus

nibus de venatione sermonem esse perspicuè cognoscitur. Vnde facilè crediderim fragmentum hoc iam deploratum totum esse perturbatum,& ex duobus non sanis corporibus vnum non integrum, ac vegetum effectum. Visum itaque est vtroque loco asteriscos apponere.

I P S A *sequi natura*, &c.] Hic versus est infrà. Vnde hæc omnia è suis locis conuulsa,& turpissimo mendo deformata, vel etiam adulterina esse, qui iudicio pollet, nullo negotio animaduertet. Post hunc versum reponendum putat, qui legitur sextus ab hoc, *Fœdus, &c.* Aldus Manutius, Paulli F. Aldi N.

I M P I G E R *& telo venantum sternere pergit Agmina*] In verbo *telo*, mendum inesse rectè putauit Ciacconus,& *Leo*, cùm de aliis infrà feris agat, legit. Ego verò, quoniam syllaba *le* breuis est, & carmen claudicat, à veteribus editionibus parum recedens, lego, *Impiger ecce Leo, &c. Venantum* autem emendauit idem Ciacconus, cùm anteà malè legeretur, *Venatum.*

F E R O C I A *mentis*] *Menti* reponit Aldus.

L E N T O S *calamos*] Eodem modo Virg.in ecl.dixit *lentam vitem.* A T *purum retia litus*] Verbum,deposcit,hic subaudies. Describit autem qualia esse oporteat loca, in quibus homines piscentur, & quibus vti debeant instrumentis.

—Q V A L E S *Scombrique, Bouésque*:] Q*uales*,quemadmodum: sicut Virgilius sub finem lib. I I I. Aeneid.

——*quales cùm vertice celso*
Aëria quercus, aut conifera Cyparissi.

S C O M B R I Q V E] Idem. Scombrus,Lat. σκόμβρος,Græcè: *Macarello*, Italicè. Marinus in arenosis litoribus est.

B O V E S Q V E] De Bobus Aelianus lib.I.cap.XX.

M I L V I] Miluus, Lat. ἱέραξ Græcè. *Rondina*, Italicè. Pelagius, altius volat, quàm hirundo, & ad lapidis iactum:id autem solet facere, dum timet: it gregatim, licet edentulus sit, carniuorus tamen est, linguam igneam, rubicundam,& splendentem habet.

H I P P V R I *celeres*]Hippurus à caudæ equinæ similitudine nomen accepit, pinna scilicet à capite ad caudam deducta, quæ caudæ equinæ simillima est: hieme latitat: æstate tantùm capitur: carniuorus est, nostris litoribus ignotus: Hispanis cognitus, à quibus vocatur *Lampuga*. Giscaf.

E T *pretiosus Elops nostris incognitus vndis*] quòd, vt scribit Columella, in mari Pamphylio tantùm capitur. Idem tradit Aelianus lib. I X. cap. X X V I. qui quidem piscis squamas ad

os ver-

os versas habere dicitur. ET *pretiosus Elops*] Et ex Plinio, & infrà ex hoc nostro perspicuè constat, Elopen ab Acipensere diuersum esse: qua in re non nulli eruditi errarunt.

PRETIOSVS] Præclarus dicitur à Lucilio: *Quem præclarus Elops, quem Ægypto Sargus mouebit.* Elops autem per simplex l metri causa hîc scribendum.

XIPHIAS] Plinio cap. XLIX. lib. IX. Trygon vocatur. De quo Aelianus lib. IX. cap. XL. & lib. XIV. cap. XXII. Oppianus lib. II. Latinè, Gladius: Italicè, *Pesce spada.* Giscaferius. Pelagius est, & Thunni, & Gladij agitantur Asilo circiter Canis exortum: habent enim vtrique per id tempus sub pinna ceu vermiculum: effigie Scorpionis, magnitudine Aranei: ad Cetaceam magnitudinē peruenit: rostro est mucronato, vtramque maxillam rostratam habet: inferiorem tamen breuem, & triangularem: superiorem magis osseam, duriorem, longissimam, ensiformem.

THVNNI] Thunnus, Latinè: θύννος, Græcè: *Tonno*, Italicè. Vbi primùm natus est, Latinis Cordila; vbi ad sex menses peruenit, Pelamis; vbi ad annum, Thunnus dicitur. A verbo Græco θύειν, quod est cum impetu promoueri: vbi maior factus est ὄρκυνος: in immensum auctus, κῆτος. Giscaf.

PARVA *Echeneis adest, mirum, mora puppibus ingens*] Plinius lib. IX. cap. XXV. Paruo admodum pisce, Echeneide carinis adhærente, naues tardius ire creduntur: inde nomine imposito: quem piscem Latini Remoram vocant: sed qui sit, & quæ eius notæ, diuersa inter se tradiderunt Oppianus, Aelianus, & Aristoteles.

TVQVE *comes ratium, tractique per æquora sulci, Qui semper spumas sequeris Pompyle nitentes*]. De Pompyli natura Aelianus lib. II. cap. XV. & lib. XV. cap. XXXIII. Plinius lib. IX. cap. XV. & alibi. Hic autem piscis Neptuno sacer est, quòd nauigia ad portum vsque sequatur.

CANTHARVS] De hoc pisce Aelianus lib. I. cap. XXVII.

TVM *concolor illis Orphus*] *Orpham Cernuam* vocat Gaza Latinè: adeò ὀψίμορος est, vt etiam dissectus diu viuat, vt ait Aristoteles: citò adolescit, cùm biennium vita non superest. Giscaf. ERYTHINVS] Plinius lib. IX. cap. XVI. & LII. & alibi. Giscaf. Latinis, Rubellio: Italis, *Frauolino*, dicitur. Pelagius est Aristoteli: Oppiano verò litoralis: in mari tantùm reperitur: omnes feminæ sunt. eo quòd omnes grauidæ capiantur, sicut & Hiatulæ; hoc autem non toto anni tempore,

sed ineunte æstate intelligendum est. INSIGNIS *Sargus*] Festus: *Sargus piscis genus, qui in Ægyptio mari fere nascitur.* Lucil. *Quem praclarus Elops, quem Ægypto Sargus mouebit.* De Sargo Plinius quinque in locis, quos parcam scribere, & Aelianus lib. I. cap. XXIV. Giscaf. σάργος, Græcè: Sargus, Latinè: *Sargo*, Italicè: littoralis, marinus, Auratis, & Sparis fere similis, latior, rotundior tamen est: bis parit, Vere, & Autumno: plures habet vxores, & pro iis certamen init: caprarum est amantissimus: Mulli, lutarij reliquias sequitur.

SPARVLVS] Sparus Auratæ simillimus est, adeò vt etiam piscatoribus frequenter imponat. Verùm rotundiore, minore, & magis compresso est corpore. Giscaf.

ET *rutilus Pagur*] Pagur, Græcè πάγρος, seu φάγρος, quòd voracissimus sit, ab Erythino diuersus est, vt notat Rondoletius: distinguitur magnitudine corporis, & latitudine, & rostri figura. Fallitur Iouius, qui Pagrum eum esse existimat, qui vulgo Romanis Frauolino, & Gallis Narbonensibus Fragellus vocatur, cùm is potius Erythinus sit.

ET *fului Synodontes*] συνόδους συνάγρις χαράξ, & Latinis Dentix, eumdem piscem significant: nomen enim ab exrantibus, & prominentibus dentibus impositum est. Romanis Dentale. Giscaf. De eodem pisce Aelianus lib. I. cap. XLIX.

ET *ex se Concipiens Chane gemino fraudata parente*] Idem tradit Plinius lib. IX. cap. XVI. & lib. XXXII. cap. vlt.

ET *rarus Faber*] Faber is est, qui χαλκεὺς Græcis, vel ζεύς. Plinio Faber dicitur: Romanis *pesce S. Pietro*: Gallis *Dorce*. Captus grunnit suum more: Romæ in foro Piscario frequens est. ET *picta Mormyres*] Mormures Gazæ dicuntur: Græcis μόρμυροι, vel μόρμυλοι, quod etiam nomen hodie Romani imitari videntur, à quibus Mormilli vocantur. Lyncis pullis in lateribus, paralellis insignis est, vnde ab OVIDIO pictæ dicuntur. Giscaf.

CHRYSOPHRVS] Aurata, Latinè: *Orata*: Italicè: Littoralis, marinus, & in marinis stagnis capitur, æstate mediis feruoribus, diebus circiter sexaginta, vt Glaucus, & Asellus, latet, hieme etiam laborat, solùm carne vescitur; timidissimus est. Giscaf. VMBRAE] Idem Giscaf. σκίαινα, Græcè: Vmbra, Latinè: *Ombrina*, Italicè; quòd suo natatu oculos effugiens piscis vmbra potius, quàm verus piscis, intuentibus appareat. Ausonius: *Effugiens oculos celeri leuis Vmbra natatu.* Marinus piscis est, loca laxosa, & herbis virentia incolens, carniuorus est, & soli-

& foliuagus. PERCAEQVE] Plinius lib. IX. cap. XVI. & Ausonius in Mosella, vbi ita scribit:

Nec te delicias mensarum Perca silebo

Amnigenos inter pisces dignande.

QVIN *laude insignis cauda Melanurus*] Aliter videtur tradere Aelianus lib. I. cap. XLIII.

MERVLAEQVE *virentes*] Idem eodem lib. cap. XIX. eius mentio est apud Plinium.

CONGER] Idem Plinius lib. IX. cap. XX. Gifcaf. κόγγρος, Græcè: *Groncho*, Italicè. Pelagius est, & litoralis, albicans, nigrans ambiguè.

ET *capitis duro nociturus Scorpius ictu*] Ciacconus legit, *Et captus duro, &c.* probabilis admodum coniectura: vtpote quæ eædem pænè litteræ sunt, & sensus talis requiritur: Scorpij autem non semel mentio est apud Aelianum, & apud Plinium lib. IX. cap. LI. Gifcaf. de eo ita: Litoralis, in saxosis, & arenosis litoribus maris, Oppiano teste, aut in alto agit, Ouidio teste. bis in anno parit, & alga, & carne vescitur: cuius ictus venenatus est: foliuagus est. Græcè σκορπίος: Latinè, Scorpius: Italicè, *Strofano*: Gallicè, Scorpeno.

GLAVCVS] De Glauco Aelianus cap. XVII. lib. I. sed ne verbum quidem de hoc, quod hic ait Ouidius.

AESTIVO *sidere*] exorto Cane, id est, quo vsque in cælo Canis conspicitur.

VT *scarus, epastas solus qui ruminat escas*] Idem auctor lib. II. cap. LIII. vbi, quod poëta noster hic adfirmat, se ab aliis accepisse testatur: idem fere Plinius lib. IX. cap. XV. & alibi.

FECVNDVMQVE *genus Menerelamirósque, Smarisque*] Deprauatus locus, ita ab Octauio Pantagatho restitutus est, *Mena, Lamirósque, &c.*

MENAE] *Menule* vulgo Romæ dicuntur.

SMARISQVE] de hoc pisce Plin. lib. XXXII. cap. vlt. *Smyrúsque*, alij legebant. *Meryxque* alius.

CHROMIS] Plinius lib. IX. cap. XV. & alibi. De Chromi sic Bossuetus:

Humidior χρόμις est, fitque hinc optatior assus,
Ac melior vili sit licet in pretio.
Æstate excellit, doleat cum tempore bruma,
Nam duros lapides in capite ille gerit.
Maiorem ergo χρόμιν sumes sed tempore messis,
Namque χρόμις tum fit pinguior & melior.

Archestratus enim talem vult esse, tametsi
Immundam, & rectè, NASO *poëta putet.*

SALPA] Idem auctor non vno loco. Giscaf. σάλπη, Græcè: *Salpa*, Italicè. Marinus piscis est, & in marinis lacubus viuit, & herbosa arena laxatur: autumno tantùm parit, sicut & Sargus, clarissimè audit: erro non est, stercore, & alga vescitur.

ATQVE *auium dulces, &c.*] Phycidi vni id tribuit Aristoteles, Plutarchus, & Plinius. Hæc Pantagathus, qui versum deesse suspicabatur.

ET *squalus tenui suffusus sanguine Mullus*] Assentior Aldo Aldi N. qui legit, *Et squamas tenui, &c.* Est autem vsitata figura: vt, *Oculos suffusa nitentes*; & sensus optimus. Ausonius in Mosella eodem sensu vocat Mullos Puniceos. vbi ita est:

——marinis Solus Puniceis facilis contendere Mullis.

MVLLVS] Huius piscis apud vtrumque, quibus potissimum vtor auctoribus, frequens mentio est. Giscaf. Græcè, τρίγλα: Italicè, *Triglia*. Pelagius est Galeno: Aristoteli verò litoralis: Oppiano saxatilis dicitur: parit ter in anno: Dianæ sacrificabatur. Oceanus Septemtrionalis, & Occidentalis hunc non gignit. Carne, alga, concha, & cœno vescitur. Leporem marinum insequitur: homini nocuus, & eo vescitur.

SOLEAE] Huius item piscis creberrima apud eundem Plinium mentio.

PASSER] Idem cap. XX. lib. IX.

RHOMBVS] Idem auctor.

GOBIVS] Giscaf. γωβιός, Græcè. *Gouion*, Gallicè. Fluuiatilis est, caluariis cadauerum in aquam proiectis maximè delectatur: qua industria Galli piscatores equorum, & boum capitibus plurimos vnà capiunt. Sunt etiam Gobij marini, & litorales, in arenosis, aut scopulis degentes, quorum tres sunt differentiæ, albicantium, nigrorum, & flauescentium; eiusdem tamen speciei: luto, alga, & musco vescitur: gregalis est, nobilis, & suauissimus.

LOLLIGO] Plinius multis in locis: Aelianus lib. IX. cap. LII. Giscaf. τεῦθις, Græcè: *Calamaro*, Italicè: Lolligo, Latinè. Pelagius est, ex mollium genere, sicut Polypus, & Sæpia: proprium habet, inter mollia vt volet, & volitans Conchæ adhærens, & ita affixus, aut arena sese suburrans, tempestatis signum est: viuendi spatium tam Sæpiæ, quàm Lolligini breue est. Nam, paucis exceptis, bimatum non complent: numquam illi deest copia atramenti; suis promuscidibus pisces venatur.

SINVO-

—SINVOSAQVE *Ceſs.* *] Præclarè, vt omnia, hoc vulnus ſanauit Pantagathus; legit enim, *Ceſtra.* Eſt autem Ceſtra, piſcis, quæ in capite habet duos aculeos, quibus Thunnum vel maximè infeſtat, ac perſequitur. Aldus Aldi N. reponebat, *Theſſa*, quo de piſce Plin. lib. XXXII. cap. XI.

ET *tam deformi non dignus nomine Aſellus*] Ingenioſè admodum dictum.

ASELLVS] Aelianus lib. V. cap. XX. & VI. cap. XXIX. Giſcaf. ὄνος, Græcè: Aſellus, Latinè: *Merluccio*, Italicè. Duo Aſellorum genera, primum, ὄνος, Plinio Bacchus vocatur, hi in alto mari capiuntur: alterum genus, Gallarius dicitur: litoralis eſt; latet plurimum temporis.

TVQVE *peregrinis Acipenſer nobilis vndis*] De Acipenſere Plinius lib. IX. cap. XVII. & alibi. Italicè, *Storione.* Senſit mecum clariſſimus Muretus: & alij viri eruditiſſimi, inter quos Rondoletius cap. vlt. lib. XIV. id litteris conſignarunt. At aliter Giſcaferius, qui hæc notat in hac ſecunda editione. De Acipenſere, inquit, varia eſt inter ſcriptores ſententia, quiſnam ſit, & quo apud nos vocetur nomine. Iouius eumdem eſſe vult cum Ellope: idque probare contendit nonnullis argumentis. Rondoletius diuerſos eſſe inter ſe exiſtimat, Ellopenque ſquamoſi, Acipenſerem muſtellini generis, eumque eſſe, qui apud nos Sturio vocatur. quod quidem non paucis rationibus, & auctorum teſtimoniis confirmat. Paulus tamen Iouius Silurum Sturionem eſſe noſtrum arbitratur. In hac tam ancipiti pugna perdifficile eſt noſſe in vtram magis partem inclinet victoria. Hoc tamen animaduertendum exiſtimo, mirum videri Acipenſerem ab Ouidio peregrinum vocari, ſi noſter Sturio ſit, cùm nō procul à mœnibus Vrbis in Tiberi Vere, & Aeſtate Sturiones laudatiſſimi frequenter capiātur. Hoc autem argumento facile credi poſſe alium eſſe Acipenſerem, qui è remotis maribus Romam vehi ſolitus eſſet. Hæc Giſcaferius. Ego verò in ea, quam iam expoſui, ſententia maneo, atque ab OVIDIO ſignificari arbitror Acipenſerem eſſe nobiliorem ac præſtantiorem in peregrino mari, quàm in noſtro, & propterea dici,

Túque peregrinis Acipenſer nobilis vndis.

Huius tam fœdè, ac miſerè corrupti, ac mutilati operis bis mentio eſt apud Plinium: ſemel lib. XXXII. cap. II. his verbis: *Mihi videntur mira, quæ* OVIDIVS *prodidit piſcium ingenia in eo volumine, quod Halieuticon inſcribitur.* Secundò: Eodem lib. cap. vlt. vbi ita eſt: *Hu adiiciemus apud* OVIDIVM

posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur; sed fortaßis in Ponto nascuntur, vbi id volumen supremus suis temporibus inchoauit. Coniecturas cum notis, quas posui, quásque Pantagathi esse testatus sum, acceptas referre debes, qui summa mihi iunctus amicitia est, ALDO IVNIORI; qui, vt ea est humanitate, non tantùm mihi eas impertiit, sed diuulgari, & cum studiosis communicari, passus est. Ob quod beneficium me ei plurimum debere sentio. Hoc autem opus Attius Sincerus Sannazarius Neapolitanus, poëta clarißimus, & ad priscorum illorum laudem proximè accedens, ex Aeduorum finibus, & è Turonibus, vbi ipsum inuenerat, in Italiam detulit: & Aldus senior primùm edidit.

FINIS IN HALIEVTICON OBSERVATIONVM.